HERCZEG FERENC

A KIRÁLYNÉ FUTÁRJA

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

ER 310/30

HERCZEG FERENC MUNKÁI

304

A KIRÁLYNÉ FUTÁRJA

REGÉNYES TÖRTÉNET

HERCZEG FERENC
MUNKÁI

A királyné futárja

Regényes történet

BUDAPEST, 1909
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

HERCZEG FERENC

A királyné futárja

Regényes történet

INNOCENT ÉS MÜHLBECK RAJZAIVAL

BUDAPEST, 1909
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

P. o. könyv.
830 20
26

Minden jog fenntartva.

1158741
M.N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló.
1910 évi 2 sz.
R
1965

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA.

1789 . . .

Az ifjúzöld hársfákkal szegélyezett versaillesi úton két beláthatatlan hosszuságu kocsisor robogott el egymás mellett. Az egyik Párisból jött és Versailles felé igyekezett, a másik pedig a királyi kertek városából érkezett és a főváros felé sietett. A francia társaság akkoriban idejének tekintélyes részét a király országútján töltötte. A versaillesi paloták lakóinak mindig akadt dolguk Párisban, a városból pedig napról-napra a főuri világ, az udvari szolgálattevők, a kiváncsi utazók, az ügyes-bajos emberek, a kereskedők, szerencsevadászok és koldusok nagy serege özönlött a királyi székhely felé.

A könnyü porfelhőben, mely ezüst ködként csillogott a tavaszi verőfényben, oly tarka és fényes volt a tovagördülő kocsisor, mint a szivárványszínü lánc. A méltóságosan döcögő, menyezetes aranyhintó hátsó kapaszkodóján négy papagályruhás lakáj szorong. A kagylóformáju, nyitott batár tigrises szőrü négyesét nyeregben ülő postás hajtja. A batárban tornyos frizuráju, selyem porköpönyeges udvarhölgyek ülnek. Amint a menet megreked egy percre, a hátul ügető hintó lovai belefujnak a hölgyek nyakába és ezek ijedt kacagással hajolnak előre. Egy aranysárga lakkos, nagy útihintó következik. Hidegszemü, de nagyon elegáns angol urak ülnek benne. Aztán zöldre festett, párisi bérkocsik kocognak papokkal és ügyvédekkel megrakva. Óriási ládákkal megterhelt társzekerek után furcsa alaku divatkocsi robog. A kocsi oly keskeny, hogy csak ketten férnek el benne, azoknak is szemben kell egymással ülniök. A kocsi föltalálója és tulajdonosa egy föúri léhütő, a hölgy pedig, aki vele van, a párisi olasz opera táncosnője. Egy ostorát pattogtató, hosszúlábú fullajtár nyomában hat remek nápolyi csődörtől vont aranyhintó döcög. Egy irtóztatóan elhízott házaspár ül benne. Öt mázsát is nyomnak ketten. A férfin is, az asszonyon is száz gyé-

mánt ragyog. Az óraláncuk, a cipőjük csattja is gyémántos. Az emberek mosolyogva és megbotránkozottan fordulnak utánuk.

— Hogy mer ez a rüpők hat lóval hajtani?

A gyémántos úr hirhedt nevü adóbérlő. Semmi dolga Versaillesben, — ki állna ott szóba vele? — csak a nagyzolás kedvéért kocsikázik arrafelé.

Aztán egyszerre aranyfelhő vonul végig az úton. Sok száz káprázatos fényü lovas egy csapatban. A szolgálatot tevő marsall a tisztjeivel s a csatlósaival. Az utolsó lovászgyereken is annyi az aranyhimzés, hogy a bámész vidékiek ezredesnek nézhetnék. Megint aranyhintók, batárok és berlinák. Közbe lovasok és fullajtárok.

Aki végighalad az úton, annak a ragyogó női szemek egész sortüzét kell kiállania. A gáláns hölgyek itt sem vesztegetik idejüket. A pillantások hintóról hintóra szállanak, ismeretségeket kötnek, vallomásokat tesznek, féltékenységi és szakítási jeleneteket rendeznek. A versaillesi országút mostanában Franciaország legdivatosabb szalonja.

Harsány kiáltás hallatszik az úton:

— A királyné futárja!

Minden kocsis belekap a gyeplőbe és hátra veti magát a bakon. Aki teheti, félreáll az útból.

Tajtékos paripán egy lovas ember közeledik Versailles felől. Bársonycsótáros fehér ménen ül. Sárgapaszomántos, fehér huszárruhát visel. Csúcsos csákó helyett azonban kócsagtollas török turbán van a fején. A nyeregkápáján nagy selyemtáska függ, mely teli van hímezve a Bourbonok aranyliliomával. Ez Marie Antoinette királyné futárja. A kocsikázó hölgyek, különösen az idősebbek, akik már elég fölvilágosodottak arra, hogy az emberben a férfit nézzék és ne a rangját, kíváncsi szemmel bámulnak rá. Némelyikük (persze megint csak az idősebbek közül!) úgy összecsucsorítja a száját és úgy mosolyog, mintha valami édes italt szürcsölne.

A királyné futárjáról azt tartják, hogy ő a világ legszebb embere. Nem Párisé, nem is Franciaországé, hanem az egész világé. Ezt a Trianon női társasága állapította meg róla és ha egyrészről bizonyos is, hogy a szóban forgó hölgyek Párisnál egyebet nem igen láttak a világból, azért másrészről nem tagadható, hogy a férfinem külső erényeinek megitélésében kiváló szakértők.

A futár különben tényleg pompás legény volt. Húsz, legfölebb huszonkét esztendős. Az arca nemes és merészvágásu, amellett bájos és rózsás, mint egy fiatal leányé. A tartása

pompás, a termete tökéletes. Meglátszott rajta, hogy nem francia nemzetség.

Ha egyébként nagy fogékonyságot mutatott is a párisi hölgyek rokonszenve iránt és tőle telhetőleg igyekezett magát arra méltóvá tenni, ezúttal sehogy sem akart tudomást venni a feléje szálló pillantásokról. Hidegen, gőgösen, fontos küldetésének teljes tudatában vágtatott a liliomos táskával Páris felé. A táskát a királyné küldte Clermont hercegnének. Féltett tartalma egy háromarasznyi hosszu fababa volt. Tudni való dolog, hogy Clermont hercegné valóságos lángész új ruhadivatok kieszelésében. (A hosszában csíkozott selyemharisnyák pikáns divatját ő találta ki egy ihletett pillanatban, sőt vannak, akik azt állítják, hogy a tornyos hajviselet gondolata is tőle ered.) Ha valami új ruhát komponált, megcsináltatta kicsiben, felöltöztetett vele egy babát és kiküldte Versaillesbe, a legkeresztényebb király felséges hitvesének. A királyné, akinek ugyancsak sok egyéni ízlése volt, megtette kritikai megjegyzéseit és visszaküldte a babát a hercegnének. Volt rá eset, hogy a baba tizenötször-húszszor is bolyongott Páris és Versailles között, míg végül a művelt világ ámulatára megszületett a legújabb párisi divat.

Valaki azt mondhatná erre, hogy sokkal

egyszerübb eljárás lett volna, ha Clermont hercegné maga kimegy Versaillesbe és megbeszéli ő felségével a ruhakérdés részleteit. Ilyen megjegyzést azonban csak oly ember kockáztathatna meg, aki nem ismeri a Clermont-család gyászos közjogi helyzetét. Ez a család, mely a királyi vérből eredt Orleansok egyik oldalhajtása, igényt emelt a királyi fenség címezésre. A versaillesi udvar azonban XV. Lajos óta megtagadta a rokonságot. Az udvari bíróság jelenleg megint foglalkozik ugyan a kérdéssel, de addig is, míg végleges döntés történik, a királyné mindenesetre *ma chére duchesse*-nek szólítaná Clermont hercegnét, nem *ma chére cousine*-nek, ilyen súlyos lealázásnak pedig nem teheti ki magát a hercegné.

A királyné futárja időközben beért a városba. Amint elhaladt a tisztelgő kapuőrség mellett és lovának patkója alatt megcsattant a párisi rossz kövezet, az országút verőfénye és a versaillesi kertek illata elmaradt mögötte. Homályos, keskeny utcasikátorokon járt, magas tetejü, régi házak között, melyeknek apró boltajtói átható füszer- és cserzettbőr-illatot leheltek feléje. Egy-egy keresztutcából halvány, ferde fénysáv verődött útjára. Olykor valami feketetalu, rácsos ablaku, néma házóriás mellett haladt el.

A Tuileriák kertjében nagy csomó embert talált együtt. Borotválatlan pofáju, nyírott haju, rettenetesen elrongyolódott csőcseléket, mely egy gályarab formáju alak szónoklatát hallgatta. Amint a rongyos emberek megpillantották a királyné futárját, egyszerre üvölteni kezdtek, mint a farkasok, trágár szitkok kíséretében emlegetvén a felséges királyné nevét. A futár egy kis undorodást érzett, de azért még annyira sem méltatta őket, hogy megvetően mosolyogjon. Olybá vette azokat, mint a csaholó komondorokat. Egy-két esztendő óta megszokhatták már a versaillesi urak, hogy a külváros söpredéke időközönként előtör bűzös oduiból és emberi jogokat meg egyéb értelmetlenségeket emleget. Mintha egyáltalában emberszámba mehetne az üvöltő csürhe, mely lábbal tiporja a jó nevelés és a finom modor szabályait! Hiszen amióta Rousseau úr divatba hozta a természetimádást, a főrangu körök sokat foglalkoztak a köznéppel. Persze nem a városi rongyos csőcselékkel, hanem a derék pórokkal és a pásztorokkal. Voltak nagyurak, akik Rousseau példáján fölbuzdulva, paraszt-piknikeket rendeztek, amelyeken a selyemcipellős dámák együtt táncoltak a facipős pórokkal. Maga a felséges királyné is olykor firenzei pásztorkalapot tett a púderes

hajára és hófehérre mosdatott bárányokat legeltetett a kis Trianon mellett. Ezt a párisi csürhét különben fölbiztatták holmi furfangos és szemérmetlen fickók, akiknek magasrangu pártfogóik voltak. Állítólag az örökké kellemetlenkedő Orleansok is a titkos patrónusaik között voltak, csakhogy bosszantsák az udvart. Lajos király, akinek jósága határos volt a gyöngeséggel, komolyan vette a mesterkélt izgalmat és bizonyos országos bajok orvoslására már össze is hivott valami nemzeti gyűlés félét. A versaillesiek azonban tudták, hogy a gyűlés csak fecsegni fog, de nem fog segíteni senki baján. A vége mégis csak az lesz, hogy a párisi szájhősöket össze kell fogatni és a gályákra kell küldeni. Akkor megint békesség lesz a városban.

Clermont herceg új palotája ott áll az Orleansok családi fészke, a Palais Royal mögött.

A királyné futárja nyeregből szökött, paripáját rábízta egy savoyardra és belépett a kapun, melynek boltívén óriás kőcímer büszkélkedett. A címer pajzsán pufók kőamorett lovagolt, aki magasra emelte kezében a hercegi koronát, mialatt két másik amorett azon erőlködött, hogy elvegye tőle. Ezek a kőgyerkőcök a kapu arányaihoz mérten, akkorák voltak, mint egy-egy elefántborju. A kapu alatt skárlátruhás, hórihorgas szerecsen portás szundikált a kőpadon, ezüst alabárdja és kürtje mellett. Az udvart nyitott

galéria futja körül, melyet dugóhúzóvá csavarodott márványoszlopok tartanak. A nyírott gyep közepén nagy vízmedence van, vizében bronz-najádok igyekeznek egy halfarku szörnyeteget megfékezni. A galériához vezető lépcsőt jobbról-balról két hatalmas kőoroszlán őrzi, hátán egy-egy lámpatartó amorettel. A kőkorláton néhány páva alszik. A lépcsőn leányképü kis apród ül, selyemszőrü kutyával az ölében. A gyerek is alszik, az öleb is.

A futár ismerte a járást a palotában, hol gyakran fordult már meg hasonló küldetésben. Arany kandeláberek között fölment a fehér lépcsőn, melyet hatalmas ovális ablak világított meg. Az emeleten elcsípett egy lakájt, az bejelentette. A legény azzal jött vissza, hogy a királyi fenség — a cselédek persze megadták Clermontéknak ezt a címet — ezúttal személyesen akarja fogadni. Ilyen kitüntetésben még sohasem részesült a futár. Egy óra is eltelt a várakozásban. Az aranystukkós termek méhéből csengő női kacagás szűrődött hozzá, mely újból és újból megismétlődött. Végül megnyilt egy ajtó és egy csipkefőkötős, rövidszoknyás komorna jött érte. Vékony, de igen formás és kecses kis perszona volt. A barna szeme eleven, gyöngéd és tüzes, az arca finom és elmés, a szája édes.

Egy gobelinfalu nagy terembe vezette. Arany karosszéken ült a hercegné, körülötte féltucat asszony és néhány apród. Valamenynyien látható kíváncsisággal szemlélték a futárt és valamennyien, az asszonyok épp úgy, mint a fiúk, valami ellenállhatatlan belső jókedvükkel birkóztak. A hercegné egyébként piszeorru, pirospozsgás és meglehetősen közönséges arcu asszonyság volt. Midőn a futár térdet hajtott előtte, csókra nyujtotta neki nagy, izmos és a csipkekeztyü alól kivirító kezét.

A nők elolvasták a felség levelét, valamit igazítottak a baba ruháján, aztán megint útjára eresztették a futárt.

— Jeanne majd kikíséri az urat, — rendelkezett a hercegné.

Jeanne ugyanaz a csinos komorna volt, aki az imént bevezette. Amint bezáródott utánuk a terem ajtaja, odabenn visitó kacagásra fakadt a társaság.

— Mi leli őket? — kérdezte a futár.

Jeanne, aki mosolyogva billegett mellette, vállat vont.

— Nem tudom. Különben mondja meg, hogyan tetszik önnek a hercegné?

— Őszintén beszélhetek?

— Egészen őszintén!

— Nos, ön százszor inkább megérdemelné, hogy hercegné legyen, mint ő.

Jeanne erre valóságos nevető görcsöt kapott.

— Mi az ön neve? — kérdezte.

— André.

— Családi neve nincs?

— Van. André de Szentgály.

— Ez tatár név, ugy-e?

— Mért volna nekem tatár nevem?

— Mert úgy mondják, hogy ön tatár.

— Én magyar vagyok, nem tatár.

— Az körülbelül mindegy. A magyarok is valahol odalenn laknak és ők is valami érthetetlen nyelven beszélnek.

A királyné futárja nem érezte magát arra hivatottnak, hogy kiegészítse a csinos Jeanne hiányos földrajzi ismereteit. Neki másutt járt az esze.

— Mondja, Jeanne kisasszony, mikor van önnek kimenője?

— Miért érdekli?

— Ha kívánja, megmutatom önnek a versaillesi palotát és a parkot. Még a kis Trianonba is bevezetném, pedig oda senkit sem eresztenek.

— Lám, — mondta Jeanne, — ez igazán

csábító ajánlat. De nem tudom, hogy elfogadhatom-e. Nem ismerem önt eléggé.

— Nem kell tőlem félnie. Én nagyon szerény ember vagyok.

— De hátha éppen a szerény emberekkel nem rokonszenvezem?

— Kívánságára tudok olyan szerénytelen lenni, hogy önnek öröme telnék benne.

— Ön mindenesetre sokat igérő ifjúnak látszik, — mondta Jeanne elkomolyodva.

Egy hosszu termen mentek keresztül, melynek falait családi képek borították. A királyné futárja azonban nem a Richelieu-korabeli allonge-parókákat, hanem Jeanne csinos lábát szemlélte.

— Miért nézi mindig a lábamat? — kérdezte a komorna.

— Önnek jó bért fizethetnek a gazdái. A versaillesi márkinők sem viselnek finomabb selyemharisnyát és csinosabb aranysarku cipőt, mint ön.

— Az úrnőm nagyon szeret és nekem adja viselt holmiját.

— Nem igen hihető, mert a hercegnének kétszer akkora lába van, mint önnek.

Jeanne erre megint nevetni kezdett.

— Mikor látom megint? — kérdezte André, akit egészen elbájolt a leány.

— Olyan sürgős a dolog?

— Rendkívüli sürgős! Nem jönne ki vasárnap Versaillesbe?

— Nem. Egyelőre csak itt fogjuk egymást látni.

— Hetek is elmúlhatnak, míg a királyné megint ideküld.

— A királyné holnap már ide fogja küldeni. Adja ide a táskáját!

Jeanne kinyitotta a liliomos táska zárát, kivette belőle a ruhás babát, aztán néhány gombostű segélyével redőkbe tűzte a baba ruháját.

— Mit mível? — kérdezte a futár, akin hideg borzongás futott végig, mintha tanuja volna valami felségsértésnek.

— Így nagyon jó lesz! A királyné el fog hülni, ha látja a furcsa szoknyaformát. Holnap megint lóra fogják önt ültetni.

Amint maga elé tartotta a babát és nevetve szemlélte, olyan bájos volt, hogy André megfeledkezett arról, hogy a baba királyi tulajdon, megfeledkezett sok egyébről is, átölelte a leány, és hirtelen megcsókolta. Jeanne épp oly hirtelen pofon ütötte. A nyakleves azonban oly szeliden sült el, hogy cirógatás számba is vehette a futár. Taktikai okokból azonban jónak látta, hogy bűnbánóan bocsánatot kérjen vak-

A M. N. MÚZEUM
KÖNYV-
TÁRA

merőségéért. A versaillesi iskola bevált hagyományai szerint az ember nem viselkedhetik eléggé fesztelenül a nőkkel szemben és nem kérhet tőlük elégszer bocsánatot. Jeanne megbocsátott neki.

— Tudom, hogy a fiatalság erkölcseire jobban lehet hatni türelemmel, mint szigorusággal. De azért meg kell igérnie, hogy legközelebb illedelmesebben fogja magát viselni!

André megigérte.

— A nagy ajtó a lépcsőházba vezet. Isten önnel, lovag! — szólt Jeanne.

Azzal már el is tünt egy spanyolfal mögött. A futár egyedül maradt a teremben. Mialatt a nagy ajtóhoz ment, a szeme megakadt egy festményen. A kép egy fiatal nőt ábrázol. Óriás abroncsos szoknyában, mogyorónyi gyöngysorokkal a nyakában, magas toronyfrizurával a fején áll ott, mereven, méltóságosan és mégis édeskésen mosolyogva. Mellette bíborvánkoson arany fejedelmi korona. A képen egy rózsaszinü márványoszlop látszik még és egy aranyrojtos bársonyfüggöny, melynek nehéz redőit az elmaradhatatlan repülő amorett tolja félre. A futár elhalványodó arccal bámult a képre. Ez a tüzes és elmés barna szem, az édes és finom arcocska a Jeanne-é volt!

Rögtön megértette a dolgok összefüggését. Tréfát űztek vele. Jeanne a hercegné. Ő pedig, a félig cselédszámba menő kurtanemes, a kis kurir, megcsókolta a Bourbonok rokonát.

Szentgály András ugyan évek óta már csak franciául beszélt, de most mégis ajkára kívánkozott megint édes magyar hazájának nyelve, midőn így szólt magában: Az áldóját!

Azzal különben tisztában volt, hogy nagyobb baj nem lesz a dologból. A francia dámák okosak és kedvesek még akkor is, ha véletlenül hercegnék. Clermont hercegné tréfát csinált a királyné futárjával. Lehet, hogy azt fogja mondani: a futár paraszt módjára viselkedett. Lehet azonban, hogy semmit sem fog mondani, csak azt fogja magában gondolni: a futár ügyesen viselkedett.

És mialatt André tovább szőtte-fonta a bekövetkezhető eshetőségeket, egyszerre valami édes és diadalmas mámor kezdte forralni a szívét.

A kapu előtt pénzdarabot dobott a savoyardnak, aki a lovát fogta, aztán szittya módon nyeregbe ugrott és nekivágott a városnak. Most már mindent, amit maga körül hallott és látott, kedvesnek, jónak és szépnek talált. A Tuileriák kertje előtt még mindig orditoztak az eltorzult arcu, rongyos emberek. A királyné futárja ezúttal mosolyogva intett feléjük.

Néhány esztendővel ezelőtt Marie Antoinette királynénak az az ötlete támadt, hogy a svájci palotagárda mellett huszártestőrséget fog magának szervezni. Olyanfélét, aminő édesanyjának, a magyar királynőnek bécsi udvarában szolgált. Miután a királyné ezt elhatározta, első dolga volt, hogy megkomponálja az új udvari csapat egyenruháját. Fehér dolmányt fognak viselni, aranysárga himzéssel. A párducbőrt mellőzni kell, mert vad benyomást tenne és nevetésre ingerelné a párisiakat. Helyette majd sárgabélésü, fehérgalléros köpenyeget kapnak. A süveg kérdésén is sokat törte szép fejét a felséges asszony. A bécsi gárda magas prémes kucsmája épp oly bar-

bár viselet, mint a csúcsos huszárcsákó. Ezek annyira különböznek a megszokot kalapformáktól, hogy a párisiak megpukkadnának a kacagástól, ha ilyet látnának. Végül egy igen szerencsés ötlete támadt: turbánt fog nekik adni. Ez eredeti is, formás is, illik is a magyar ruhához.

A királyné aztán iratott a bécsi követnek, hogy küldjön neki egy csapat délceg magyar ifjút. Kikötötte, hogy nemesek legyenek. A svájciból a paraszt is teszi, de a magyar csak akkor ember, ha nemes.

Aztán egyszerre egy bosszantó akadálya támadt a királyné ötletének. Az a kiállhatatlan Necker úr hallani sem akart az új gárdáról, melynek föntartása évente körülbelül félmillió livresbe került volna. Necker úr azt mondta, hogy az állam egyébként is a csőd szélén áll, hogy az évi deficit fölrúg már vagy százötven millióra, hogy az udvarnak takarékoskodnia kell, mert a nép elégedetlen és a jövendő fenyegető. Ő felségét kimondhatatlanul untatta ez a Necker úr. Nem értette, hogy miért beszélnek neki államháztartásról, népről és jövőről. Mindez nem érdekelte. De igen lealázónak és bosszantónak tartotta, hogy mindig találnak valami ürügyet, hogy megzavarják szórakozásait. És ha már népről beszélnek: a

népnek szent kötelessége, hogy rangjukhoz illően eltartsa Isten kegyelméből való urait. Ezt mindenki tudja, csak Necker úr nem. Lajos király alapjában épp úgy gondolkozott, mint hitvese. Amellett azonban kissé lágyszívü ember volt, telve volt sötét sejtelmekkel és félt a tulajdon árnyékától is. Egyáltalában különös dolog volt, hogy minő hangon mertek ezek a miniszter urak mostanában a királlyal beszélni!

XIV. Lajos nem igen tett különbséget a minisztere és a komornyikja között. XV. Lajos előtt sohasem merték a takarékosság szót kiejteni. Az ő idejükben nem is volt semmi baj a országban.

A királyné testőrségéből tehát nem lett semmi. Azt a néhány magyar ifjút, akit Versaillesbe küldött a bécsi követ, szégyenszemre haza kellett megint utaztatni. Egyikük azonban, André de Szentgály, ott rekedt. Mikor ráadták a próbaegyenruhát, annyira megtetszett az udvarbelieknek, hogy a felséges asszony ott tartotta kurirnak. A magakomponálta turbános egyenruhában járatta, hogy élő szemrehányás legyen, mely a gyönge Lajosnak és a fukar Necker úrnak szól. Necker úr persze föl se vette a dolgot; ő hihetetlenül szemérmetlen ember volt. A jó Lajos azonban fülig elpirult,

midőn a királyné bánatos martir-mosollyal az ajkán bemutatta neki „az ő gárdistáját“ és titokban azon töprengett, hogy nem lehetne-e valahogyan megtakarítani azt a bizonyos fél-milliót.

Úgy történt, ahogyan a komorna hercegné akarta. Marie Antoinette másnap megint a városba ugratta a futárját. Megjegyzendő, a királyné nem találta teljesen elvetendőnek a szokatlanul merész szoknyaszabást, de mégis voltak bizonyos aggodalmai, amelyekre vonatkozólag fölvilágosítást kért.

Az udvaron a hercegné egyik apródja fogadta Andrét. A futárnak az az ötlete támadt, hogy Clermont herceg után érdeklődjék.

— A herceg hetenként csak egyszer szokott minket meglátogatni, — mondta az ifju.

— Hol él különben?

— A barátnőjénél, Granville grófnénál.

— De hiszen én úgy emlékszem, hogy Granville grófnénak van ura?

— Óh, igen. Ő egy fenkölt lelkü filozófus.

A fiún, aki korának gyermeke volt, meglátszott, hogy nagy tisztelettel adózik Granville gróf filozófiájának.

Andrénak megint jó ideig kellett várnia, míg végül bevezették a lakásba. A hercegnét ezúttal egyedül találta. A szoba, melyben vendégét fogadta, jól berendezett kis szabóműhely volt. Az asztalok és szekrények teknősbékával voltak kirakva, az ollók és vasalók pedig esüstből valók voltak. Ismét komornának volt öltözve, sőt egy kis tollseprü is volt a kezében, inkognitójának szimboluma gyanánt. A futár ebből azt következtette, hogy neki is folytatni illik a komédiát.

— Jónapot, Jeanne. Visszahoztam a babát.

— Jónapot, uram. Ma meg kell elégednie az én társaságommal, mert a hercegné nem akarja önt látni. Úgy vettem észre, hogy ön nem tett rá jó benyomást.

— Ez lesújt, de könnyüszerrel megvígasztalódnám, ha remélhetném, hogy a benyomás, melyet önre tettem, nem oly rossz.

— Tatárországban ilyen udvariasak az emberek? — mondta Jeanne.

Azzal kivette a babát a liliomos táská-

ból és ügyes ujjakkal munkába vette a ruháját.

— Meg kell igérnie, hogy nem mondja el Versaillesben, amit lát. A hercegné szabómunkáit ugyanis én szoktam végezni. De ez mélységes titok és ha kisülne, elveszteném a helyemet.

— Nem volna nagy kár, mert tudnék önnek jobb helyet, — mondta André.

— A versaillesi gárdakaszárnyában?

— Nem, Magyarországon.

— És mit csinálnék odalenn?

— Ha nálunk az ember valakit szeret, akkor feleségül veszi és holtig él vele, — mondta a futár.

— És ön szeret?

Jeanne egyszerre valóságos nevetőgörcsöt kapott. Valamikor azt hallotta, hogy André országában csizmát viselnek a nők; a gondolat, hogy André a kezével együtt egy pár patkós sarku csizmát ajánl föl neki, melyet majd a selyemharisnyás lábára kell húznia, ellenállhatatlan módon csiklandozta a jókedvét.

A futár nem jött zavarba, hanem komoly arccal beszélt tovább.

— Itt afféle szegény futár vagyok csak, de Magyarországon olyan úr vagyok, mint a

többi, mert az én hazámban az emberek mind egyformák.

(Megjegyzendő, hogy André ezzel nem mondott hazugságot. Legalább nem tudva. Miként a magyar kurtanemesek általában, ő is egyenrangunak tartotta magát a Grassalkovicsokkal és az Eszterházyakkal, ami pedig a nem nemeseket illette, azok természetesen nem kerültek számításba, ha emberről volt szó.)

— Van egy kis birtokom, — folytatta a futár, — persze, nem akkora, mint Clermont hercegé, de azért megélhetnénk rajta. Szerényen és boldogan. Lovat tenyésztenék meg juhot.

Jeanne arcáról egyszerre eltünt a kötekedő mosoly. A futár — szándékosan vagy akaratlanul — megérintette lelkének érzékeny hurját és az asszony egész valóját édes és fájdalmas vágyódás járta át. Miként a legtöbb nagyúri dáma, ő is Rousseau úr híve volt.

Az igénytelen, tiszta szegénység volt ennek az aranycsillogásu, parfümös kornak reménytelen szerelme. A juhok említése egyszerre világossá tette a hercegné előtt, hogy ez az épizmu, egyenes és kissé együgyü beszédü falusi ember tulajdonképpen divatideál. És végre a csizma sem nevetségesebb, mint a facipő, ha az ember Rousseaura gondol, mikor a lábára húzza.

Mozgékony arcán a nemes és mélabús rajongás kifejezése jelent meg. Könnyes szemmel nyujtott kezet a futárnak.

— André úr, én azt hiszem, ön igen derék ember. A házasságról azonban egyelőre ne beszéljünk.

— A szerelemről beszélhetek?

— Arról beszélhet. Szeretném azonban, ha ékesszólásának bizonyos határokat szabna, különösen a szónoki gesztusok dolgában . . .

Az arca megint csupa verőfényes dévajság volt.

A babaruha hamarosan elkészült. Midőn a futár elbúcsuzott, Jeanne kezet nyujtott neki.

— Ha akarja, André úr, megcsókolhatja a kezemet.

A futár ajkához emelte a finom ujjakat, aztán hátrálva ment az ajtóig, miközben mindig magán érezte a hercegné édesen mosolygó pillantásait. A kilincs már a kezében volt, midőn a hercegné újból a nevén szólította.

— André!

A mosolygó arca elkomolyodott. Idegesen rágta ajka szélét, miközben mereven a padlóra nézett. Látszott rajta, hogy a tréfának vége; most valami igen komoly dolog jár a fejében.

— Tud ön hallgatni? — kérdezte gyorsan és fedett hangon.

A futár meglepetten pillantott rá.

— Hallgatni föltétlenül, minden körülmények között, a halála órájáig?

— Tudok, — válaszolt szilárd hangon André.

Jó ideig várt aztán, de a hercegné makacs hallgatásba merült. Láthatólag a gondolataival viaskodott. Aztán egyszerre vége lett. Ártatlan és édes mosollyal bólintott a futár felé.

— A viszontlátásig, kedves barátom.

André elmehetett.

A királyné futárjának volt már némi gyakorlata főrangu hölgyekkel való gáláns intrikákban. Tudta, hogy az alsóbbrendü halandónak hogyan kell viselkednie ilyen esetben. A legbölcsebb, amit tehet, ha az intrika fonalát leteszi szép partnerének kezébe és maga szerényen és türelmesen vár. Amit ő hercegsége komolyan a fejébe vett, azt úgyis meg fogja tenni. Sem tanácsra, sem segítségre nincs szüksége.

Néhány hosszu héten át úgy látszott, hogy Clermont hercegné teljesen megfeledkezett a szép futárról. A királyné sem küldte többet a városba. A futár unatkozva és kedvtelenül lézengett a versaillesi testőrkaszárnyában, ahol szállása volt. Majd mindennap érkeztek hozzá rózsaszinü és édesillatu levelek, melyeket

NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

különböző rangu és koru urihölgyek küldözgettek neki. Miután az első két sor elolvasása után mindig tisztában volt vele, hogy a levelet nem az a finom, fehér kéz írta, melyet néhány héttel ezelőtt megcsókolt, félig olvasatlanul a tűzbe dobálta az írásokat. Ez a különös jelenség meggyőzte őt, hogy esze nélkül beleszeretett a szép asszonyba. Kevés idő alatt erősen lefogyott és bús világgyűlölőként járt-kelt a királyi kertek zöld útvesztőiben.

Egy nap aztán Clermont hercegné azzal lepte meg a királynét, hogy egy hihetetlenül eredeti pásztorjelmez tervét terjesztette eléje. Marie Antoinette lázba jött és bár későre járt már, még aznap a városba ugratta futárját a liliomos táskával.

A hercegné megint Jeanne szubrett-jelmezében fogadta Andrét.

— Ön nagyon sápadt, barátom! — mondta a belépőnek.

— Csodálkozik ezen, Jeanne?

— Bánatot okoztam önnek?

— Többet ennél. Beteggé tett és én érzem, hogy rövidesen meg fogok halni.

— És nincs orvosság a betegségére? — kérdezte mosolyogva a hercegné.

A futár lehajtotta fejét és hallgatott. Jeanne leült és munkába vette a babát, miközben

rejtelmesen mosolygott és egyszer sem tekintett a hallgatagon és sápadtan ülő André felé.

Miután a baba újból eltünt a táskában, Jeanne hozzálépett az indulásra kész futárhoz és könnyedén karjára tette kezét.

— Ön beteg, de hamarosan meg fogja kapni az önnek való orvosságot. Lehet, hogy holnap, lehet, hogy egy hét múlva, de meg fogja kapni. Egy kis semmiség lesz, mondjuk egy gombostű a varróasztalomról, de ön meg fog tőle gyógyulni.

André csodálkozva tekintett a szép asszonyra. Egy szót sem értett az egészből. Jeanne aztán érthetőbben beszélt.

— Ha megkapta az orvosságot, akkor ügyeljen pontosan a használati utasításra. Mindenek előtt szabadságot kell vennie, mert önnek pihenésre van szüksége. Amint lement a nap, sétát kell tennie az esti levegőben. Ajánlom, válassza a sèvresi útat.

— És ha elfáradok útközben? — kérdezte André, mosollyal az ajkán, de remegő hangon.

— A jó géniusz, aki ön felett őrködik, erre is gondolt. Versailles és Sèvres között, körülbelül az út közepén, van egy fehér kis ház. Négy jegenyefa áll előtte. A háznak bádogteteje van, az ablakai pedig zöldre vannak

festve. Ön el fog haladni a ház mellett, aztán egy hosszu és magas kertfalhoz ér. A falon egy kis zöld ajtó van. Az ajtó zárva lesz, de aki kopogtat, annak meg fog nyílni.

A hercegné mindezt könnyed kötekedés hangján mondta, bár az arca kissé halvány volt az izgalomtól. Aztán megfogta André kezét és a szívére tette. A futár érezhette, mint lüktet ifju szíve a könnyü ruhakelme alatt. Ez az érintés azonban csak egy szempillantásig tartott.

— Most menjen, barátom, — suttogta Jeanne.

A futár persze nem igen aludt az éjjel. Egyre azon tanakodott, hogy be fogja-e váltani igéretét a hercegné. Ha rajta fordul, bizonyára megteszi, a főrangu hölgyeket azonban annyira elfoglalja a társas élet, hogy olykor imádkozni és enni is elfelejtenek. Reggel felé mély álomba merült, de ekkor meg hamarosan fölzavarták. Egy kis savoyard érkezett Párisból és mindenáron beszélni akart vele.

— Uram, — mondta a fiu, — valami furcsa dolgot bíztak rám. Úgylátszik azonban, hogy nagyon fontos, mert egy aranyat kaptam utamért.

Egy kék selyemszalagvéget tett André kezébe. A szalagba gombostű volt tűzve. A futárnak minden vére a fejébe szökött. Annyira elpirult, hogy a savoyard megijedt tőle. André

elővette erszényét és ugyancsak egy aranyat adott a fiúnak.

Bizonyára szerencse, hogy az ember nem kormányozhatja a csillagok járását, mert különben a párisiak aznap abban a meglepetésben részesültek volna, hogy a nap tíz perc alatt vágtat keletről a nyugati láthatárig. Így azonban a nap nagyon visszaélt André tehetetlenségével és kétségbeejtő megfontoltsággal kúszott végig az égboltozaton.

Dél felé a királyné futárja már tűrhetetlennek találta a várakozást. Elhagyta a gárdakaszárnyát és céltalan sétára indult a Páris felé vezető avenue nyirott lombu alagutjában. A gálafogatok között, melyeket az utcán látott, egyik különösen megragadta a figyelmét. A kocsis és a lakájok libériája, a lovak szerszáma és az üveghintó vánkosai is rózsaszínü selyemből készültek. Rózsaszínü selyembe voltak öltöztetve a furirok is, akik a kocsi körül lovagoltak és a két nő, akik a kis ülésen ültek. S ez a rózsaszínü felhő arra való volt, hogy gyöngéd keretet adjon az almazöldcsíkos selyemruhának, melyet az üveghintó főülésén elhelyezkedő hölgy viselt. Clermont hercegné volt.

A fogat Berry hercegné versaillesi palotája előtt állott meg. Jeannet ott alkalmasint villás reggelire várták. André a Berry-palota kapuja

előtt ácsorgó naplopók közé keveredett és igy közelről láthatta imádottját. A haja és a zöld ruhája teli volt sziporkázó drágakövekkel. Bájos arcát a legújabb divat szerint festette, szándékosan szabálytalan rózsás foltokkal, ami a versaillesi nők véleménye szerint az édes mámor kifejezését varázsolta az arcra. A hercegné édeskésen közömbös pillantása végigsiklott a kíváncsiak csoportján és megérintette André is. A hintója aztán begördült a Berry-palota kertjébe. A nyitott kapun át látni lehetett a lakájok hajlongó sorfalát, akik a lépcsőn fogadták a vendéget.

André úgy járt-kelt egész nap, mint a részeg ember. Egyébként szinte lehetetlennek tartotta, hogy az előkelőségnek és a szépségnek ez a csodája, valamikor az övé lehessen. Az irigy sors az utolsó pillanatban bizonyára gondoskodni fog róla, hogy megtréfálja és kiábrándítsa a királyné futárját. Végül mégis csak eltünt a nap, vérvörösre festve az eget a versaillesi királyi kertek fölött.

A királyné futárja e pillanatban gyors léptekkel közeledett a sèvresi úton álló magános kis ház felé. Megtalálta a hosszu kertifalat és megtalálta a zöld ajtót is. Amint megérintette az ajtót, az már meg is nyílt.

Egy feketeruhás, óriási főkötőjü vén asz-

szony fogadta. Az asszonyság mélyen meghajolt előtte, egyébként azonban úgy viselkedett, mintha néma volna. Bevezette Andrét a házba, ott megértette vele, hogy várakoznia kell és magára hagyta.

A futár egy igen alacsony, szűk, de nagy fényüzéssel berendezett boudoirban találta magát. A falak tükrökkel voltak borítva és a fali gyertyatartók fénye mellett tízszeresen visszaverték André alakját. A futár leült egy rózsafüzérekkel telihímzett kis kerevetre és magába szívta az édes és titokzatos összetételü parfümöt, mely az egész szobát betöltötte és melyet már Jeanne szabóműhelyében is érzett. A kandalló fölött kép volt, egy puderes haju Diana, Boucher modorában megfestve. Az erdők istennője Clermont hercegné vonásait viselte.

André később benyitott a szomszéd szobába. Kicsi ebédlő volt. A virággal és kristállyal ékes asztal két személyre volt megterítve. A pohárszéken jégbehűtött pezsgősüvegek várakoztak. Harmadik szobája is volt a lakásnak, de annak ajtaja el volt zárva. Az ajtó fölött, aranyos cartouche-ban, a mosolygó Erosz képe, aki hallgatást parancsolva emeli szájához mutató-ujját.

Ez a ház egyike volt azoknak a titkos petite

maisonoknak, aminőket a nagy urak és egyes úri dámák építtettek Páris környékén.

A kandalló álló-órája már kilencet mutatott és a hercegné még egyre váratott magára. Tíz óra lett. Tizenegy. A királyné futárja az idegességtől félőrülten járt föl-alá a lakásban. Az idő féltizenkettőre járt. A viaszgyertyák már mélyen leégtek. A néma vénasszony sem mutatta magát.

Végre! Odakünn emberi hangok hallatszottak . . . Aztán léptek a folyosón . . . Valaki megkopogtatta a boudoir ajtaját . . . André az ajtóhoz rohant . . . Aki most belépett, nem Jeanne volt, hanem egy idegen úriember. Egy kék selyemkabátos, kicsi férfi. A mellére nagy ezüst rendjelcsillag volt hímezve. André tudta, hogy a rendjeles úr a király kíséretéből való Szent Lajos lovagok egyike.

A lovag szertartásosan meghajolt.

— André de Szentgály úr? — kérdezte furcsa orrhangon.

— Az vagyok, uram.

— Boldog vagyok, hogy megismerhetem önt, uram. Az én nevem Aubry Gaston gróf. Nekem jutott a kitüntetés, hogy magas helyről eredő parancsot közöljek önnel. Ön tizenkét órán belül el fogja hagyni Versaillest és Párist és oly gyorsan, amint csak teheti, el fogja

hagyni Franciaországot is. A parancs örök időkre szól.

— Kitől ered a parancs? — kérdezte André tompa hangon.

A gróf elővett egy levelet és megmutatta neki. André csak az aláírást látta: Louis. A király aláírása.

— És szabad tudnom, hogy miért tiltanak ki?

— Olvassa el, kérem, a levél kezdő szavait.

André elolvasta.

„Nekünk úgy tetszik, hogy André de Szentgály úr hagyja el örök időkre országainkat . . .“

A futár egyszerre úgy érezte, hogy a lába alatt engedni kezd a talaj. Megtántorodott, esni kezdett és lezuhant száz ölnyi mélységbe, a fekete, jéghideg mocsárba . . . Midőn újból kinyitotta a szemét, hosszában ott feküdt a szőnyegen. Egy svájci testőr térdepelt mellette és hideg vízzel mosta a homlokát. André föltápászkodott. A nagy megszégyenülés, amelyet váratlan ájulása fölött érzett, még fokozta kétségbeesését. A Lajos-lovag sajnálkozó arccal állott előtte.

— Remélem, uram, már jobban érzi magát?

— Köszönöm, nincs semmi bajom.

— Akkor szerencsés utat kívánok. És hogy megkönnyítsem önnek az elutazást, legfelsőbb helyről megbizatást nyertem, hogy kétszáz aranyat bocsássak a rendelkezésére.

André egyedül botorkált a Versailles felé vezető sötét úton. Tudta, hogy mindennek vége. Utaznia kell. A Bourbon-oroszlán beteg, de azért van benne annyi erő, hogy egyetlen mozdulatával szétmorzsolhatja az efféle kis férget. Francia fogalmak szerint a király nagy megtiszteltetésben részesítette Andrét, amidőn lettre de cachet útján végzett vele. Ilyet csak igazi uraknak szokott küldeni. Egy homályos eredetü kis embert a rendőrmester is kitilthat az országból.

De vajjon kitől ered ez a megsemmisítő csapás? André egy pillanatig arra gondolt, hogy magától a hercegnétől. Az asszony valami okból elvesztette kedvét a kalandtól és szabadulni akart az alkalmatlan lovagtól. A következő pillanatban azonban már belátta, hogy Jeanne nem képes ilyen alávalóságra. Aki őt sújtotta, az elsősorban a hercegnét akarta találni. Erre vallott a kiutasítás megtisztelő formája is.

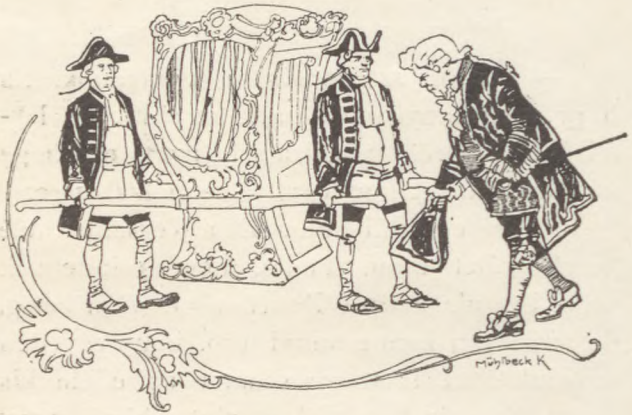

Jeanne valóban ártatlan volt a rút árulásban. Miután korán hazajött Versaillesből, a délutánt Chartres hercegné szalonjában töltötte, a Palais Royalban, közben azonban szorgalmasan nézegette az órát. Hat óra felé hazahajtatott és mialatt kecsesen fölsuhogott a palota lépcsőjén, eszébe jutott, hogy meglepi Andrét és fiúruhában megy a légyottra. Régebbi jelmezes tréfák emlékeként több elegáns fiuöltönye volt a ruhatárában. Mindenekelőtt megfésültette magát, még pedig nem Hercule mesterrel, a hercegi fodrásszal, hanem Ninonnal, a bizalmas komornájával. Ninon à la Dauphin rendezte úrnőjének haját, majd ráadott egy ezüstcsipkével díszített, eperszínü

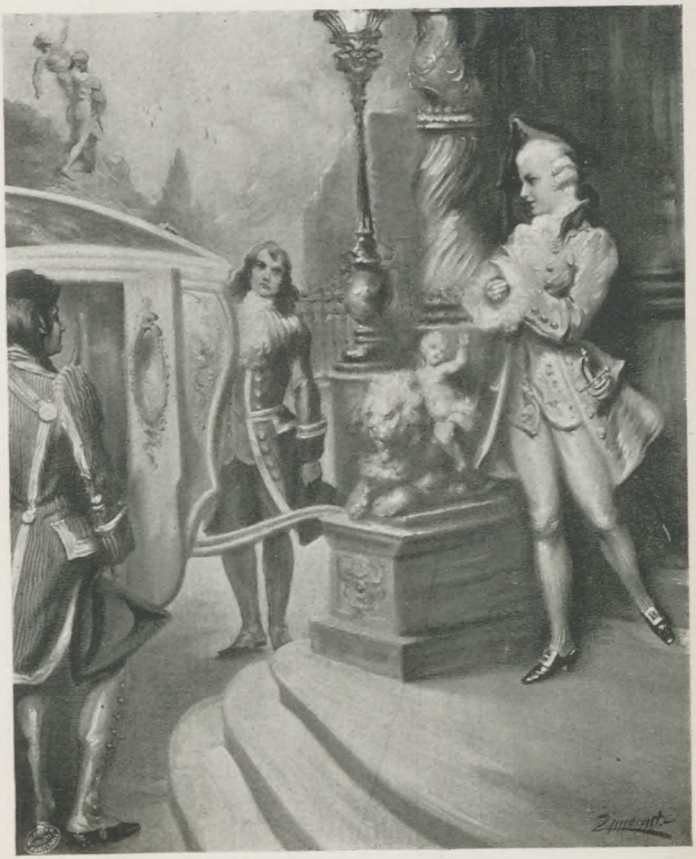

A M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

fiurúhát. A hercegné egy szalagcsokrot keresett, hogy a vállára tüzze. Jó ideig habozott, hogy milyen színüt vegyen, de aztán eszébe jutott a futár sárga-fehér dolmánya és ezt a két színt választotta.

— Ma meg fogok valakit tréfálni, — mondta csendesen mosolyogva.

Ninon alkalmasint nem első izben öltöztette így az úrnőjét, mert megjegyezte:

— Biztos vagyok benne, hogy az illető nagyon sikerültnek fogja találni madame tréfáját!

Madame egy ezüstkosaras, vékony kardot tüzött az oldalra és különböző apróságokat dugott a zsebébe, többek között egy kis ébresztő órát, egy burnótos szelencét, egy flacont és egy elefántcsontagyu kis pisztolyt, aztán a hóna alá csapta háromszögletü kalapját és a nagy állótükör elé lépett. Meg lehetett elégedve a külsejével. Olyan csinos és kecses volt, mint egy apród, aki Watteau mester egyik képéről szökött meg.

— A gyaloghintó lenn vár az udvaron, — jelentette Ninon.

A két libériás breton, aki a gyaloghintót vitte, a hátsó kis kapun hagyta el a palotát. Tudták, hogy a „fiatal urat“ csak a Rivoliban levő bérkocsiállomásig kell vinniök.

Alig léptek azonban ki a kapun, midőn egy hordónyi termetü kis férfi gurult az útjukba. A bretonok megismerték fenséges gazdájokat, Clermont herceget és engedelmes háziállatok módjára azonnal megállottak. A herceg kalapjával a kezében, mélyen meghajolva, édes mosollyal ajkán lépett a gyaloghintóhoz.

— Ezer bocsánat, drága barátnőm, hogy megállítom egy pillanatra. Fogadja mindenekelőtt szerencsekívánatomat sikerült jelmezéhez. Az ön jóizlése, mely előtt Franciaország meghajlik, ezúttal sem hagyta cserben.

Jeanne egy kis grimászt vágott, de aztán ő is megemelte kalapját.

— Köszönöm bókjait, drága barátom. Ön egy pillanatra sem tudja a világgal elfelejtetni, hogy Franciaország és Navarra legudvariasabb gavallérja.

— Nem fogok csorbát ejteni jó híremen, ha arra kérem, hogy térjen vissza velem a palotába és adjon nekem öt percnyi kihallgatást? — kérdezte a herceg.

Jeanne arca megnyult.

— Kimondhatatlan boldogtalan vagyok, hogy mára le kell mondanom az ön szellemes társaságáról, de nagyon sürgős utam van . . .

A herceg arca tragikus kifejezést öltött.

— Sohasem fogom magamnak megbocsáj-

tani, hogy alkalmatlanságot kell önnek szereznem és biztosíthatom, hogy egy pillanatig sem tartóztatnám tovább, ha nem kényszerítene erre a király parancsa.

A király parancsa?! Jeanne nem lett volna telivér arisztokrata, ha gondolkodás nélkül nem engedelmeskedik. Visszatértek tehát a palotába és az asszony egyik kis szalonjába kalauzolta a herceget.

— Kívánja, hogy átöltözzem? — kérdezte kedvetlenül.

Clermont tiltakozva emelte föl kezét.

— A világért se fárassza magát! Az öltönye bizonyos családias jelleget fog adni beszélgetésünknek.

Azzal egy fehérpecsétes levelet nyujtott át a feleségének.

— A felség levele!

Jeanne az asztalra dobta a kalapját meg a kardját és olvasni kezdte:

„*Ma chére cousine!*“

Édes kis szédülést érzett . . . Végre! A király megadja neki az őt megillető címet.

Tovább olvasta:

„Nagy részvéttel értesültünk, hogy az ön egészségi állapota nem egészen kielégítő. Rokoni kötelességet teljesítünk, midőn arra kérjük, madame, utazzék el haladéktalanul

clermonti birtokára, melynek egészséges levegője önt kétségkivül rövid idő alatt meg fogja gyógyítani . . .“

Kegyvesztettség! Számüzetés! Való igaz azonban, hogy az öröm, melyet Jeanne a királyi rokonság nyilt és nyomatékos elismerése miatt érzett, az első pillanatban elnyomott minden egyéb érzést. De aztán mégis megszeppent egy kissé. Az egész évadot a clermonti ócska bagolyvárban tölteni, annak fele se tréfa!

— Mit jelent ez? — kérdezte végül.

A herceg finoman mosolygott.

— Azt jelenti, hogy Szent Lajos unokája nem óhajtja, hogy vérbeli kuzinjai lovászokkal és futárokkal társalogjanak.

A hercegné kissé fölbiggyesztette az ajkát:

— Tehát ön járta ki a felségnél ezt a levelet? Ön kémkedett utánam?

— Ön tudja, hogy ez nem szokásom. Vannak azonban titkok, melyeket az embernek házhoz szállitanak.

— Féltékeny? — gunyolódott a hercegné, miközben rózsás arca egészen eltorzult a megvetéstől.

Clermont fülig elpirult.

— Drága barátnőm, — mondta nemes

komolysággal, — ön jól tudja, hogy filozófus vagyok, aki fölötte áll az önzés kicsinyes szenvedélyének. Clermont hercegné szabad és azt teheti, amit akar. Ha szórakozni kíván, akkor ám udvaroltasson magának; Versailles legszellemesebb gavallérjai boldogak lesznek, ha a diadalszekerét húzhatják. És engem is boldoggá fog tenni a gondolat, hogy az ön szívét nemes és gyöngéd láng hevíti. Clermont hercegné mindent megengedhet magának, csak egyet nem: izléstelenséget. Pedig ha ön leszáll egy orosz vagy perzsa futárhoz, egy emberhez, aki furcsa libériát visel, cselédszolgálatokat végez, aki talán durvalelkü, alkalmasint fecsegő is, de mindenesetre nevetséges, akkor ön izléstelenséget követ el.

— Ő nemes ember! — mondta Jeanne halkan és szomorúan.

A herceg fölényesen mosolygott.

— Minden külföldi ember nemes. De ön jól tudja, hogy a külföldi nemesség nem számít.

Erre nem lehetett mit mondani. Jeanne sötéten bámult maga elé.

— És mi lesz most már a szegény fiúval? — kérdezte.

— Az a körülmény, hogy ön a figyelmére méltatta, megvédi személyét minden bántalom

ellen. Ő még ma útra kel a hazája felé, útipénzzel ellátva.

Nos ez is valami!

— Egyet szeretnék még tudni, — szólt a hercegné. — Ninon árulkodott reám?

— Nemesi szavamra mondom, hogy nem Ninon volt.

— Akkor összes komornáim közül csak őt viszem magammal Clermontba. Mikor induljak?

— Az udvarmester megkapta már utasításait. Ha parancsolja, rögtön kocsiba szállhat.

A hercegné végignézett a fiúruháján.

— Azt akarja, hogy ebben a ruhában fogadjam clermonti hű jobbágyaink hódolatát? — kérdezte nevetve.

A herceg is elnevette magát.

— A kérdés eldöntését az ön híres jó ízlésére bízom.

Nem lehetett haragot tartani a herceggel. Ebben a kényes kérdésben is oly tapintatosan és fölvilágosodottan viselkedett, hogy a hercegné önkéntelenül is csodálatot érzett iránta.

Jeanne aztán elővette burnótos szelencéjét és megkínálta az urát, a herceg pedig megcsókolta feleségének rózsás körmeit, ismételten bocsánatot kért az alkalmatlankodásért és hajlongva kihátrált az ajtón. Ezzel véget ért a családi jelenet.

Ninon útiruhát adott úrnőjére.

— Vannak Clermontban igazi parasztok? — kérdezte a hercegné.

— Óh, de még milyen parasztok, madame! — mondta Ninon, aki maga is clermonti leány volt.

— Pásztorok meg juhok is vannak?

— Vannak, madame, amennyit csak parancsol.

— Akkor már tudom, hogy mit csinálok odalenn! Visszavonulok a világtól, melynek hazugságai annyi szenvedést okoztak nekem és egyszerü, boldog pásztornőként fogok élni a természet ölén. Ez egyébként már régi vágyam, csakhogy Párisban sok akadályba ütközik ilyesmi.

— Akkor becsomagolom a pásztorjelmezeket is, — mondta Ninon.

És azonnal átszaladt a ruhatárba és kirakta a hatalmas szekrényekből a battisztvállas parasztderekakat, a virágos, kurta selyemrokolyákat, a pirossarku pásztorcipőcskéket, a csipkés kötényeket, az aranyméhekkel teli himzett harisnyákat és a firenzei kalapokat. Jeanne, amint szemlét tartott a sok furcsa holmi fölött, valami mélabús gyönyörűséget érzett, mintha már is magába szívná a rétek szénaillatát és hallaná a pásztorsípok együgyü

hangját. Már is jobbnak, egyszerűbbnek és boldogabbnak érezte magát. Egyszersmind nagyon izgatta kíváncsiságát, hogy mit szól majd mindehhez a versaillesi társaság?

Esti tíz órakor két hatalmas utazó-kocsi gördült a St. Denis-kapu felé. Az elsőben ült a hercegné és Ninon, a másodikban az udvarmester, a házi abbé, a szakács és a fodrász. Az első kocsi előtt két lámpahordó, a második mögött hat karabélyos lakáj lovagolt.

A Rue St. Honoré-ban, egy fekete nagy ház előtt, lármás embertömeg nyüzsgött az utcán. Odafenn, a kivilágított ablakokban, fekete árnyékemberek hadonásztak és kurjongattak.

— Itt valami bál van! — mondta a hercegné.

— Bocsánat, madame, — szólt Ninon, — ez nem bál, hanem klub. A *Club breton.* Eddig Versaillesben voltak, de nemrégiben behurcolkodtak a régi Szent Jakab-kolostorba és azért jakobinusoknak nevezik őket.

— És mit csinálnak ezek a jakobinus urak?

— A hazát akarják boldoggá tenni. Ezt onnan tudom, mert Michel, a palota fűtője is köztük van.

A gondolat, hogy az örökké kormos ábrá-

zatu Michel boldoggá akarja tenni Franciaországot, oly hihetetlenül mulatságosnak tetszett, hogy a hercegné megfeledkezett minden bajáról és bánatáról és a St. Denis-kapuig egyfolytában kacagott.

— A fűtő azt állítja, hogy minden ember egyenlő és hogy ő éppen olyan ember, mint a herceg úr, — mondta Ninon.

A hercegné most már valósággal ájuldozott a nevetéstől.

— Kegyelem! — kiáltotta. — Ez a Michel még meg fog ölni.

Korán hajnalban az álmos lovászlegény egy nagyfejü vén szürkét nyergelt meg a versaillesi postaház udvarán. A szürkének sehogy sem tetszett a dolog és mindenáron vissza akart menni a meleg istállóba. A királyné futárja a pitvaron állott és szomoruan nézte, hogyan kötözik uti tarisznyáját a nyeregkápához. Aztán sóhajtva nyeregbe szállott. A futár egyébként a kócsagos turbánja helyett, melyet nem igen kedvelt, ezúttal pofoncsapott katonakalapot viselt a fején.

Amint végiglovagolt a st.-cloudi avenue sötét és néma lomb-alagútjain, még egyszer, utoljára érezte arcán a királyi kertek üde lehelletét. A távolban vizesések csobogtak, a

M.N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

sötét ligetekben pedig csalogányok hivogatták egymást. Valahonnan meg halk furulyaszó szűrődött feléje. André gyeplőtartó kezére szakadatlanul peregtek a forró könnyek. A paradicsomból kiüldözött ősember fájdalma emésztette ifju szívét. A kerti rácsokon túl feketéllő paloták méhében, menyezetes selyemnyoszolyákban szunyadozott mindaz, ami kívánatos volt. A báj, a szellem, a költészet, az előkelőség és a gazdagság. S mindennek örökre búcsút kell mondania! Mi a világ Versaillesen túl? Egy nagy szemétdomb, melyen a nyomoruság és a babona turkál. És Magyarország? Óh, Istenem, a szive is elszorult, midőn pestmegyei sivár kis kuriájára gondolt... Nem is utazik ő haza. Egyelőre Osztrák-Alföldre megy. A császári ármádia ott javában tülekedik a lázadó brabanti rendekkel; az ottani magyar hadakban bizonyára nagy keletje lesz a legénynek. Ha főhadnagyi, vagy legalább hadnagyi pátenst nyerhetne, akkor szívesen fölesküdnék a császári zászlóra. Lehet, hogy ott hagyja fogát. Rá nézve talán ez volna a legjobb.

Nagy ívben megkerülve Páris várfalait, St. Denis felé tartott. Ott akart rátérni az amiensi póstaútra, mely Brüsszelbe vezet. St. Cloudtól kezdve megnépesült az út a Ver-

sailles és Páris felé vonuló katonai csapatoktól. A lovas és gyalogos ezredek beláthatatlan hosszu oszlopokban érkeztek az északi határvárakból. Az úton gomolygó porfelhőkben egyre csattogott a tüzérek korbácsa a hámosok hátán és hangzott a tisztek rekedt kiáltozása, amint lázas sietséggel ösztökélték előre a fáradt legénységet.

Úgylátszik, a király végre mégis csak megembereli magát! A versaillesiek régóta biztatják már, hogy vonja össze minden hadseregét a fővárosban, verje szét az elbizakodott nemzetgyülést és tiporja el a politikus csőcseléket.

André csigalassusággal tudott csak a fegyveres népvándorlás sodra ellen haladni. Világos nappal volt már, midőn St. Denisbe érkezett. Ott letért az útról, föllovagolt egy gyöpös dombra, hogy egy utolsó búcsúpillantást vessen Párisra.

Az ametisztszínü kerek város, meredek háztetőinek és kéményeinek erdejével, ott feküdt lábai előtt, zöldelő dombok keretében. A tornyok és kupolák fölött finom pára lebegett. André egyszerre fülelni kezdett. A reggeli szél különös és félelmetes hangokat sodort feléje. Afféle mély búgás volt, mintha rajzásra készülne az óriás kaptár. Aztán lassanként

megnövekedett az őrületes hangzavar, mintha odalenn, a vidám párisiak fészkében, egy apokaliptikus szörnyeteg kelt volna ki, mely bömbölve bontogatja iszonyatos tagjait és feszegeti a kőfalak szűk tojáshéját. André szinte látni vélte, mint remegnek, inognak a tornyok; szinte várta, mikor pattan szét a bástyák öve, mikor üti föl fejét a tetők fölé a rettenetes szörnyeteg.

A domb alatt, melyen az utas állott, éppen egy gyalogezred vonult el rohamlépésben. Párisi legények voltak; a távoli határról érkeztek vissza hazájukba. A főváros söpredéke, melyet a régi sorozási rendszer idejében csapatosan fogdostak össze a külvárosi kvártélyokban. Valóságos bagno-alakok, kiknek arcát állatiassá torzította a nyomoruság és a szenvedély. Dühös sietséggel marsiroztak és rivalgó kórusban válaszoltak a város felől hallatszó harangkongásra és ágyúszóra, mint a sárkánykölykök anyjuk hívására. S ami Andrénak leginkább föltünt: a tisztek karonfogva, összeölelkezve rohantak a legénységgel, arcukat ugyanaz a démoni düh rutította el, miközben rikoltó kórusban valami vérfagyasztó muzsikáju dalt énekeltek, egy gúnydalt a *potrohos Lajos* királyról.

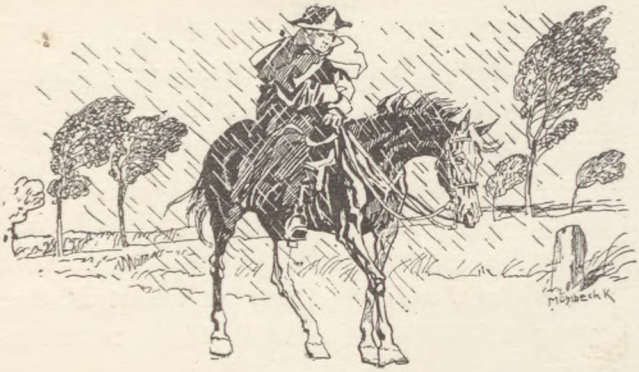

Késő este lett, mire a királyné futárja el tudott vergődni Pontoiseba. (Ha André úr ki is csöppent a hivatalából, mi azért csak adjuk meg neki ezt a címet.) Egész nap alig tett meg többet tizenöt lieue-nél. A postamester azzal fogadta, hogy másnapra nem igérhet neki friss paripát, mivel királyi parancsra lefoglaltak minden éplábu lovat a diplomaták és udvari futárok számára.

A postamester a maga személyében fogadós is volt és maga vezette Andrét a szállására. A háza a kéményig tele volt zsufolva az ittrekedt utasokkal. Az emeletről vidám zeneszó és táncoló lábak kopogása hallatszott.

— Katonatisztek vannak odafönn és olasz vándorszinészek, — magyarázta a gazda.

A szobát, melyben Andrénak ágyat vetettek, függöny választotta ketté. A postamester azt mondta, hogy a függönyön túl egy ezredes úr alszik életepárjával.

Alighogy a királyné futárja vetkeződni kezdett, már kettévált a függöny és egy tizenöttizenhat esztendősnek látszó, karcsu termetü, szelid ábrázatu fiu lépett ki rajta, égő gyertyával a kezében. A feje be volt kötözve selyemkendővel, a csipkés inge fölött nagyon díszes hálóköntöst viselt. A fiu szertartásosan és kecsesen meghajolt André előtt.

— Hallottam, hogy az udvarias véletlen minő kitünő lakótárssal ajándékozott meg és idesiettem, hogy kifejezést adjak elragadtatásomnak és hogy fölajánljam önnek baráti szolgálataimat. Én Crecy márki vagyok, a straszburgi vértesek ezredese.

A két ifju udvariasan megölelte egymást.

— Fogadja szerencsekivánataimat ezredes úr, — szólt André, — ön gyorsan csinálta meg karrierjét.

— Óh, — válaszolt szerényen a fiu, — ez nem az én érdemem, mert én a vértes ezredemet már a bölcsőben kaptam, keresztelőajándéknak.

— Akkor mélyen tisztelt szülei igen jól választották meg az ön keresztapját.

— A keresztapám Istenben boldogult XV. Lajos király volt.

A futár egy kis meghajlással fejezte ki elismerését a néhai volt keresztapa bőkezűsége iránt.

— Mondja, kérem, nem adhatna nekem vagy tíz aranyat kölcsön? — kérdezte aztán könnyedén az ezredes. — Én ugyanis megszöktem Zironi abbé elől . . . Az abbé az én guvernőröm, aki kétségbeejt a zsarnokságával. Az édesanyámat akarom fölkeresni. Crecy márkiné Versaillesben lakik. Térdre fogom magamat előtte vetni és ő mindenért meg fog nekem bocsájtani, mert ő jó és imád engem. Innen azonban nem utazhatom el, mivel egy sous sincs a zsebemben és a fogadósnak is adósa vagyok néhány arannyal . . .

André kimondhatatlanul sajnálta, hogy nem lehet szolgálatára az ezredes úrnak, de külföldi útra készülvén, nem nélkülözhetett semmit a pénzéből. A kis márki tüstént elfogadta a mentségét, újból bocsánatot kért alkalmatlankodásáért és visszavonult a függönye mögé.

Éjfél felé fölverték a futárt álmából. Arra ébredt, hogy gyertya ég a szobában és két

férfi beszélget az ágya mellett. Az egyik a kis ezredes, a másik egy villogószemü, feltünően nagyorru abbé.

— Tehát megcsíptem az ezredes urat! — kiáltotta diadalmas hangon az abbé.

— Zironi úr, az Isten nevében kérem, beszéljen halkabban és ne kompromittáljon idegen emberek előtt! — könyörgött a kis Crecy.

Az abbé azonban kérlelhetetlennek mutatta magát.

— Miféle ostobaságot művel ön? Megszökteti egy pástétomsütő leányát és világgá szalad vele! Azt hiszi, hogy ezt el fogjuk tűrni? Tudja meg, hogy én most Versaillesből jövök, ahol jelentést tettem az édesanyjának. A márkizra oly szörnyü hatással volt az ön korai romlottságának híre, hogy két ízben is elájult.

— Szegény, jó édesanyám! — sóhajtotta az ezredes.

— Előbb kellett volna rá gondolnia! A márkiné különben pénzt adott nekem. Ki fogom fizetni az adósságait, aztán kocsiba pakkolom az ezredes urat és Straszburgba viszem, az ezredéhez.

— És mi lesz Jacqueline-nal? — kérdezte félénken a fiu.

— Fölhatalmazásom van, hogy kolostorba zárassam a kisasszonyt!

Az alkoven függönye meglebbent és belépett ő, akiről éppen szó volt, a straszburgi pástétomsütő leánya. Körülbelül tizenöt esztendős, finom, kecses és igen bájos leányka volt. Teljesen föl volt öltöztetve és bokáig érő divatos abroncsos szoknyát viselt. Az egyik szemöldöke barna volt, a másik pedig — a természetnek valami különös szeszélye folytán — ezüstfehér, ami pikáns és kedvesen félszeg kifejezést adott arcának. A leány egyébként nemes méltósággal mozgott és rögtön megnyerte André rokonszenvét, aki ágyából nézte a jelenetet.

Jacqueline egyenesen a fiuhoz lépett és egy bájosan közvetlen mozdulattal a vállára tette fejét, miközben sűrűn peregtek a könnyei.

— Ha elválasztanak a márki úrtól, — mondta meleg, fedett hangon, — akkor csak egy vigasztaló barátom marad még: a halál.

A kis ezredes szeméből is megeredtek a könnyek.

— Drága barátnőm, — mondta, — én nemesi szavamat adom önnek, hogy semmi sem képes öntől elválasztani és ha ön meghal, akkor egyesíteni fog bennünket a sír.

A két gyermek zokogva ölelkezett össze.

Az abbé pedig haragosan járt-kelt a szobában.

— De hát mit akarnak? — kiáltotta. — Én elhiszem, hogy az édesapja jó pástétomokat készit, ez azonban nem jogcim arra, hogy Jacqueline kisasszony Crecy márkiné legyen.

A kisleány komolyan és kedves méltósággal mérte végig Zironit.

— Bocsánatot kérek, abbé úr, én igen jól tudom, hogy egy polgárleány nem lehet márkiné. De erre én nem is gondoltam soha.

— Tehát mire gondol? — kérdezte az abbé.

Jacqueline ráemelte nefelejtskék szemét.

— Szeretem a márkit és a maitresse akarok lenni, — mondta gyöngéden és egyszerüen.

A kis ezredes is megszólalt.

— Én tudom, hogy mivel tartozom a nevemnek és szivesen fogom nőül venni azt a hercegnőt vagy grófnőt, akit jó anyám kijelöl számomra. Jacquelinet azonban szeretni fogom utolsó lehelletemig.

A helyzet egyszerre megváltozott. Az abbé mosolyogva nézte a fiatal párt. Látszott rajta, hogy a meghatottságával küzködik. Majd meghajolt Jacqueline előtt.

— Kisasszony, — mondta, — fogadja szerencsekivánataimat! Ön finomlelkü és gyöngédérzésü nő, ön megérdemli, hogy boldog

legyen. Kérem, tekintsen ezentúl a barátjának! Magamra vállalom, hogy eloszlatok minden félreértést és hogy elrendezem az egész dolgot. Holnap írni fogok a márkiznak és kezeskedem, hogy ő örömkönnyeket fog ontani, ha megtudja, hogy a fia milyen méltó barátnőre tett szert!

Az abbé megölelte a kis ezredest. Jacqueline ekkor bájos zavarral lépett hozzá.

— Ön a barátomnak mondta magát, abbé úr, tehát jogom van hozzá, hogy engem is megöleljen!

A kis ezredes bemutatta az abbét és barátnőjét az ágyban fekvő Andrénak. Valamennyien bocsánatot kértek tőle a háborgatásért. Az abbé aztán jó éjszakát kívánt a kis társaságnak és fölment az emeletre. Azt mondta, hogy odafönn az isteni Ancilla várja több katonatiszt barátjával. Ő megígérte nekik, hogy velük tölti az éjszakát.

Nagyon jól tölthették az éjszakát, mert virradatkor is szóltak még a hegedük és fuvolák.

A királyné futárja a közös asztalnál itta meg reggeli csokoládéját. Zironi abbé gyűrött arccal telepedett melléje és rövid kertelés után tíz aranyat kért tőle kölcsön.

— De hiszen ön hozott pénzt Crecy márkinétól? — csodálkozott André.

— Hozni hoztam, de az éjjel el is vesztettem az utolsó sousig. Egyik katonatiszt faraóbankot adott és én beugrottam neki. Ancilla pedig egyre itatott, úgy hogy végül nem tudtam megkülönböztetni a treffdámát a kárókirálytól. Meg vagyok róla győződve, hogy az az ember hamisan játszott és hogy Ancilla a kezére dolgozott. Most azonban már kitapasztaltam a fogásukat és ha ön szíves volna nekem tíz

aranyat kölcsön adni, akkor fölrobbantanám a bankjukat.

André ugyanazt mondta a nevelőnek, amit tegnap a növendékének és ezzel el is volt intézve az ügy.

Később reggelihez jöttek a katonatisztek is, köztük az abbé kifosztója, egy hat láb magas, hirtelenszőke elzászi ember. Alig, hogy letelepedtek, megjelent Crecy márki, Jacquelinnel a karján. A kis márki ezúttal ezredesi egyenruháját viselte. Midőn belépett, körbeforogva mélyen meghajolt az egész társaság előtt. A katonatisztek azonban alig vettek róla tudomást.

— Ezerszer bocsánatot kérek, uraim, — mondta szerény hangon Crecy, — én ő felségének ezredese vagyok és azt hiszem, hogy önök, mint alantasaim, fölkelhetnének, ha belépek a szobába.

A tisztek gúnyosan összemosolyogtak, a hosszu elzászi pedig gorombán mondta:

— Tudja mit? Az ilyen tacskóezredesek kora most már lejárt!

A kis márki arca krétafehér lett. Szó nélkül leült Jacqueline mellé. Midőn észrevette, hogy barátnője könnyes szeme kerüli a tekintetét, hirtelen fölemelkedett és egy vizes pohárral a kezében az elzászi elé lépett.

— Lehet, hogy ezredesnek tacskó vagyok — mondta, — de azért Crecy márki és Richelieu hercegnő fia vagyok, önt pedig egy parasztkanca ellette!

Azzal a vizet a tiszt arcába öntötte.

Az elzászi a kardja után kapott, André azonban, ki nagyon rokonszenvezett a kis ezredessel, lefogta a karját. Crecy időt nyert, hogy kimenjen az udvarra. Ott levette a kabátját, kihúzta a kardját és nyugodtan várakozott. Két perc mulva utána jött az elzászi, a dühtől eltorzult arccal, karddal kezében. A vendégek mind a pitvarra tódultak. Az isteni Ancilla és néhány szinésztársa az emeleti folyosóról, a postaszolgák pedig az istálló ajtajából nézték a párbajt.

A kis Crecy oly kecsesen és szabályszerűen vívott, mintha valami iskolai produkcióról volna szó. Az emeleti hölgyek el voltak ragadtatva, csókokat dobtak feléje és tapsoltak neki, mintha színházban volnának. Az elzászival azonban nem bírt. Az első összecsapásnál már véres volt a fiu jabotja. André, aki önhatalmúlag a segéd szerepére vállalkozott, görbe huszárkardjának egy kemény csapásával leütötte az elzászi spádéját. Az ezredes sebe nem volt jelentékeny.

— Reménylem,! uram, revanche-ot fog

nekem adni? — kérdezte Crecy a némettől.

— Amikor parancsolja!

Most már az elzászi is udvariasabb hangon beszélt. Még csak Zironi abbét kellett lecsillapítani, aki mindenáron egy széket akart összetörni a német fején. Azután Jacquelinet kellett fölmosni. A kisleány elájult abban a pillanatban, midőn meglátta a meztelen pengéket. Az isteni Ancilla és a többi színésznő ápolta nagy szeretettel. Midőn végül kinyitotta kék szemét, Crecy nevetve és könnyezve borult a lábaihoz. A színésznők mind sírva fakadtak, annyira meghatotta és elbájolta őket az ifju pár szerelme.

Villásreggelinél újabb vendég jelent meg a közös asztalnál. Egy körülbelül hatvan esztendősnek látszó ember. Az idegen szinte megdöbbentően érdekes férfi volt. A profilja oly előkelő, nemes és elmés, mint egy görög bölcsé, a szeme csodálatos tűzben ragyogott, egész modorát és minden mozdulatát valami fenkölt méltóság jellemezte. Kissé ósdi divat szerint, de nagy fényüzéssel volt öltöztetve, mintha udvari bálba készülne. Gyémánt cipőcsattokat, brabanti csipkéket és XV. Lajos divatja szerint szabott brokátkabátot viselt.

Az érdekes idegen hallgatagon, de óriási étvággyal evett, közbe megivott egy üveg epernayi pezsgőbort. Az isteni Ancilla, akit

egészen megbűvöltek a gyémántcsattjai, nem tudta róla levenni tekintetét.

Asztalnál persze politikáról beszélgettek. Valaki azt találta mondani, hogy az udvar előbb-utóbb mégis a Bastilleba fogja záratni a nemzetgyűlés vezéreit.

Ekkor mély orgonahangon megszólalt a gyémántos úr.

— A Bastilleba semmi esetre sem, mert Bastille nincs többé. A párisi nép tegnap ostrommal elfoglalta, fölkoncolta az őrséget és megölte az én tisztelt barátomat, Launay parancsnok urat is.

Rémült csönd támadt az asztalnál. Mindenki érezte, hogy világraszóló dolog történt. És most már André is tudta, hogy mit jelentett a zaj, melyet tegnap a denisi dombokon hallott.

— Ön látta a Bastille ostromát? — kérdezte az elzászi tiszt.

— Látnom kellett, mert öt évi fogság után tegnap szabadultam ki belőle.

Az idegen kissé meghajolt és halálos csönd közepett így beszélt tovább:

— A nevem Osiris gróf és önök, hölgyeim és uraim, igen lekötelezn ének, ha megengednék, hogy megvendégeljem önöket pezsgővel.

Most már többen a társaság tagjai közül visszaemlékeztek az egykor híres Osirsi

névre. Mint vakmerő párbajozó, mint mesés szerencséjü nőhódító és mint ügyeskezü kártyás sokat beszéltetett magáról XV. Lajos király idejében. Olykor alchimistának is mondta magát és azt állította, hogy fölfedezte az élet italát. Hogy meggyőzze a kételkedőket, azt hiresztelte magáról, hogy ő már háromezer esztendeje él, a grófi címet valamelyik Ptolemeusz királytól kapta, hogy személyesen ismerte Hannibált, Julius Caesart és Nagy Károlyt. Öt esztendővel ezelőtt becsukták a Bastilleba, mivel két milliót csalt ki egy nyolcvanesztendős Condé hercegnőtől, akinek megigérte, hogy bűvös italával vissza fogja neki adni fiatalságát. A gróf egyébként fia volt egy perpignani csodadoktornak.

André, aki Osiris gróf mellett ült, beszélgetést kezdett vele.

— Fogadja szerencsekivánataimat megszabadulásához! Ön nagyon boldognak érezheti magát, uram?

Nagy meglepetésére a gróf igy válaszolt:

— Egy csöppet sem vagyok boldog. Inkább vigasztalhatatlan vagyok. Engem Szent Lajos unokája küldött a fogságba, sajátkezü levelével. És tudja, ki adta vissza a szabadságomat? Egy rongyos nadrágu csavargó! Ez szemtelenség, uram! Franciaországban ma a rongyos

nadrágnak kezében nagyobb hatalom van, mint a királyéban. Ezen nincs miért örülni.

Osiris megalkuvást nem ismerő arisztokrata volt. Erről meggyőződhetett André, midőn a pezsgő még beszédesebbé tette a grófot.

— Öt esztendeig tíz láb vastag falak mögött ültem és sejtelmem sem volt róla, hogy mi történik kívül. Most azonban hiába keresem a régi Franciaországot. Ez az ország azelőtt pompás szalón volt. A diszkrét napfény csipkefüggönyökön szűrődött be, a bizalmas sarokban dagadó kerevetek állottak és a levegőt finom párfümillat járta át . . . De mi történt most, uram? Durva kezek letépték a függönyöket. A józan napfény bántóan süt le hozzánk, az élet elvesztette intimitását és költészetét. Hideg légvonat járja át a csontjainkat. És hová lett a jó illat? Bárhol járok-kelek is, én mindenütt rossz szagot érzek. A cselédszobák szaga betölti az egész országot. Mondok önnek valamit, uram! A világ megszokta, hogy Párisból hozassa illatszereit. Meg fogja látni, az új bűz is el fog terjedni világszerte és akkor az élet nagyon közönséges és szomoru foglalkozás lesz.

A gróf fölhajtotta pezsgős poharát és tovább beszélt.

— Es az arcok! Mi történt az arcokkal? Nem veszi észre, hogy az emberek most más arcot viselnek, mint öt esztendővel ezelőtt? Akkor még minden mesterségnek megvolt a maga külön arckifejezése. A nemes ember gőgös volt, a pap jámbor, a katona bátor, a polgár ravasz, a cseléd alázatos, a paraszt ostoba, amint illik. De most minden szemérmetlenül össze van keverve! Lakájpofáju nemeseket látni és csavargókat, akiknek arcán főúri gőg ül. Oroszlánszemü papokat talál az ember és birkafejü tábornokokat... Ez az apokaliptikus zűrzavar a világ végének jele, uram!

A gróf megint ivott, majd egyszerre megragadta André karját.

— Nézze azt a katonatisztet ott a sarokban! — mormogta fojtott hangon.

Egy kicsi, sovány, fiatal tüzértiszt ült ott magában. Ő nem vett részt a társalgásban, nem is ivott Osiris borából. Miután az imént sietve fölhabzsolta ebédjét, köszönés nélkül otthagyta az asztalt, egyedül leült, a csizmás lábát fölrakta egy székre és belemerült egy könyv olvasásába.

— Nézze meg az arcát! — suttogta a gróf. — Ilyen arcok a hugenotta idők óta nem voltak divatban Franciaországban. Most azonban tucat-

számra látni őket megint. Ez az arc csupa elszántság, ész, mohóság és kegyetlenség.

Az olvasó tiszt, talán a reáirányuló pillantások hatása alatt, önkéntelenül az asztal felé fordította komor tekintetét. André szinte megdöbbent arcának kegyetlen energiájától. Most már neki is föltűnt a döntő különbség, mely a pezsgőző társaság és a magános tiszt arctipusa között volt. Azok ott az asztalnál különböző vérmérsékletü emberek, egészben véve azonban mindannyian jól táplált, derült, könnyűvérü és kissé pudvás cimborák. Még az elzászi rüpők is. Az ember rájuk pillant és már is tisztában van velük. A tiszt arcának jéghideg maszkja mögött azonban rettenetes és fegyelmezett erők lappanganak.

Osiris gróf, akinek kissé megártott a pezsgő, fölkelt és Andréval az ablakhoz lépett. Még egyre a tüzértisztről beszélt.

— Ennek az embernek olyan koponyája van, mint az invalidusok dómjának kupolája. És ez az ember hölgyek jelenlétében fölrakja a lábát a székre! Azelőtt az elmés emberek udvariasak voltak, az ostobák pedig neveletlenek. De most már rüpők lángelmék is akadnak. Ön meg fogja látni, uram, hogy hová vezet ez! Ezek az emberek még föl fogják rakni csizmás lábukat Európa asztalára is!

A.M.N.MÚZEUM
KÖNYV-
TÁRA

— Azt talán mégsem teszik, — szólt mosolyogva a királyné futárja.

— Önök semmit se látnak és amit látnak, azt sem hiszik el! — dünnyögte Osiris. — Nos, annál rosszabb önökre nézve! Én tudom, hogy mit teszek. Elmegyek Oroszországba. Ott mindenki még az őt megillető arcot viseli. Ott még vannak urak és szolgák. Ott még van párisi illatszer és francia intimitás.

A gróf még tovább is fecsegett, de a futár már nem értette egy szavát sem. Az ő egész lényét valami édes rémület járta át, miközben káprázó szemmel nézte az ablak üvegét. Most Osiris gróf szavai szerint, tényleg látott valamit, amit nem hitt el. Az üvegen egy nagy szívet látott, melyet titokzatos kéz karmolt bele gyémántgyűrűvel, a szívbe pedig két név vol belefirkálva: *André—Jeanne* . . .

A futár vérvörös arccal, viharosan lüktető szívvel, babonás megilletődéssel nézte a karmolásokat, mintha túlvilági jelenésben volna része. Aztán szó nélkül faképnél hagyta Osiris grófot, leszaladt az udvarra és vallatóra fogta a pincért.

A legény persze semmit sem tudott a titokzatos írás eredetéről. Az ebédlő ablakai és tükrei egyébként is tele voltak unatkozó

és érzelmes utasok kaligrafikus gyakorlataival. André azonban végül nyomra vezette.

— Igen, tegnapelőtt éjjel egy nagyúri hölgy utazott erre . . . Sok lakájjal és sok lóval jött . . . Valami kár esett a hintaján és mialatt azt rendbe hozták, két-három órát a teremben töltött . . . Engem fölvertek, hogy limonádét készítsek neki.

A postamester meg tudta mondani a nagyúri hölgy nevét is.

— Clermont hercegné volt . . . A családi birtokára utazott, mely nyolc lieue-nyire van ide . . . Ha ön Amiens-be megy, akkor látni fogja a clermonti kastélyt . . .

André fekete éjszakájában vakító tűzfény lobbant föl. Tehát van még remény, hogy viszontlássa a hercegnét? Most már nem volt többé maradása Pontoise-ban! Mivel postalovat nem tudott szerezni, borsos áron megvette egy parasztember kehes lovacskáját és másnap hajnalban útra kelt Clermont felé. Boldog mámorral a szívében ügetett végig az Oise völgyén.

Az útja nyomorúságos falvakon vezetett keresztül. A szalmazsupos, düledező viskók között bambaképü, kiéhezett jobbágyok lézengtek. Andrénak föltünt, hogy a parasztok közül senki sem köszönt neki, pedig annakelőtte ugyancsak megsüvegelték a kardot viselő em-

bert. Minden falunak egyébként megvolt a maga nemesi fészke. A sivár paraszttelkek között végtelen hosszu, bekerített kertek vonultak el, melyeknek fasorai réztetejü, címeres homloku, sokablaku kastélyok felé vezettek. Szinte nyomasztó volt a gondolat, hogy az óriási paloták hallatlan fényüzését a düledező viskóknak kell táplálniok. A kastélyok ablakai egyébként többnyire le voltak függönyözve, a kapuk alatt fű serkent, a kertek meztelen kőistenei pedig unatkozva nézték a csiripelő verébcsapatokat. Az Oise-völgy nemessége túlnyomó részben Párisban és Versaillesban töltötte az esztendőt.

Piros esthajnali fényben André meglátta a Larochefoucauld hercegek liancourti várkastélyát, sötét éjjel pedig elérte Clermont városkáját. A *Flandriai grófhoz* cimzett vendégfogadóban vett szállást.

Reggel nagy gonddal felöltözött, még fehér keztyűt is húzott és elment a fogadóból, hogy megkeresse a hercegi kastélyt. Könnyü volt rátalálni, mert az óriási, fekete épület ott terpeszkedett a domb tetején, árnyékba borítva az egész kis helységet. Rengeteg, négyszögletü várkastély volt, sivár falakkal, beláthatatlan hosszu ablaksorokkal és egy-egy kaptárformáju, zömök toronnyal mindegyik

sarkán. Egész Clermont városának lakossága kényelmesen ellakhatott volna benne.

André megállott a kertkerítés hármas kapuja előtt és benézett a rácson. A palotához széles kerti avenue vezetett föl. Az avenuet jobbról-balról nyílegyenesre nyírott, sötétzöld lombfal szegélyezte. A lombfalba fülkéket nyestek és a fülkékbe az erények allegorikus kőszobrait állították. Ezeket a görögösen öltöztetett alakokat, amelyeket a szobrász Anne d'Autriche fürtös divatja szerint fésült, ezüstös moha lepte el. Egyébként minden érthető ok nélkül úgy megfeszítették rettenetes izompárnáikat, mintha valami herkulesi munka terhe alatt görnyednének.

A tér közepén nagy medence volt, melynek vizében részben megfeketedett, részben megzöldült tritonok, najádok és tengeri szörnyszülöttek fonódtak össze ijesztően vad gomolyagba. A palota homloka előtt megint szobrok és hordókba ültetett kerek narancsfák állottak glédát, az örökzöld arabeszkekkel szegélyezett gyöpágyakban pedig élő bokrokból faragott elefántok, indus pagodák, pávák és óriás billikomok pompáztak. Egy arasznyi helye sem volt a kertnek, hol a természet szeszélyeit szigoruan meg nem nyirbálta volna a műkertész.

A futár éppen azon töprenkedett, hogy belépjen-e a kapun, midőn megszólította valaki. Egy fekete bársonykabátos, selyemnadrágos abbé hajlongott mellette, kalapjával a kezében.

— Ön idegennek látszik, uram, és talán azért jött ide, hogy megszemlélje a híres clermonti sárkányt? Ha sejtelmem nem csal, akkor örömmel fölajánlom önnek szolgálataimat. Én a fenség gyóntatója vagyok. Imádom a tudományt és írtam is egy értekezést a sárkányról, mely nyomtatásban megjelent. Szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy a clermonti sárkány az én értekezésemnek köszönheti országos hírnevét. Ha úgy találja, hogy a tárgy méltó az ön érdeklődésére, akkor szívesen kalauzolom a palotában.

Az abbé szemmel láthatólag afféle párisi szélkakas volt, aki halálosan unta a falut és boldog volt, hogy szóba elegyedhetett egy jókülsejü utas emberrel. André, bár soha hírét sem hallotta a clermonti sárkánynak, rögtön nagy vágyat érzett, hogy meglássa a mesés szörnyeteget.

A palota főkapuja mellett, alacsony bolthajtásos kamarában, őrizték a szörnyeteg földi maradványait, valami özönvíz előtti állat megsárgult csontjai alakjában. Ezek az iromba csontok a biztosság okáért nagy vasláncokkal voltak a falhoz erősítve. A csontokat a her-

ceg jobbágyai szántották ki a Brêche patak partján és a tudós abbé volt az, aki megállapította róluk, hogy ama sárkány maradványai, melyet a család legendás ükapja, a trójai eredetü Laomedon király, ölt meg sok száz esztendővel ezelőtt.

— Ime — mondotta az abbé — tudományosan be van tehát bizonyítva, hogy az ősidők vérszomjas szörnyetege nem a költői képzelet gyermeke, hanem valósággal itt élt a földön és mi ketten, uram, szerencsét kívánhatunk egymásnak, hogy egy művelt és békés század fiai vagyunk.

A tudós abbé azután fölajánlotta vendégének az értekezés egyik példányát. A füzet Clermont hercegnének volt ajánlva, a tudományok és szépművészetek Minerva-lelkü védőasszonyának és sikerült fametszeten az élő sárkány és a hercegi címer képmását tartalmazta.

A futár, a kiváncsi utas emberek módjára, megkérdezte, hogy meg lehetne-e nézni a kastély termeit. Az udvarias pap rögtön vállalkozott rá, hogy mindent megmutat neki és az emeleti nagy diszteremből kiindulván, végigkalauzolta vagy száz kisebb-nagyobb szobán, míg végül újból visszajutottak a nagyterembe.

A kastély alapjait még Kopasz Károly

rakta le, mostani alakját pedig Clermont connetabletól, Medici Mária híres barátjától kapta. A connetable igen büszke volt nemzetségének trójai eredetére és az egész nagy lakást a trójai háboru történetéből vett falfestményekkel ékesitette. A falakon csatázó ezredek vonultak végig, a menyezeteken pedig izgatottan hadonászó istenek röpdöstek oly sűrü rajokban, mint ősszel a vadludak. A portyázó mirmidónok egy-egy csapatja benyomult a bizalmas lakosztályokba is; a hálószobák óriási menyezetes ágyai között fegyverek villogtak és patakokban folyt a vér; a boudoirok menyezetén hárommázsás, elefántcombu géniuszok szálldostak.

A trójai vitézeket arról lehetett megismerni, hogy a nagy Condé divatja szerint, az achájokat pedig arról, hogy II. Fülöp spanyol divatja szerint öltözködtek és fegyverkeztek, természetesen azonban csak övig, mert a meztelen lábukon szandált viseltek. Nevezetes, hogy a sok száz isteni és emberi arcot mind en face ábrázolta a művész, amint a szemlélőre szegezik szúrós tekintetüket, úgy, hogy a connetable leszármazottjai, ha történetesen Clermont várában időztek, állandóan egy sokfejü, néma közönség ellenőrzése mellett végezték legbizalmasabb teendőiket is.

A régi kastély egyébként szemkápráztató pompával volt berendezve. A monumentális kandallók, a fronde korabeli öblös székek, csavart oszlopu, hatalmas ágyak, az ezer viaszgyertyára való csillárok és az arany edényekkel megrakott óriás pohárszékek, elavult pompájukkal a mérhetetlen gazdagság benyomását tették.

Egy bolthajtásos sarokterem, mely akkora volt, mint egy apátsági templom, most női öltöző gyanánt szolgált. A széplelkü abbé az ablakfülkébe vezette Andrét és a tájkép szépségére figyelmeztette. A királyné futárja azonban nem a vidéket, hanem az ablak egyik ólmos üvegkarikáját nézte. Megismétlődött a bájos jelenés, amely már a pontoisei postavendéglőben is boldog rémülettel töltötte el a lelkét. Itt a gyémántkarmolás az ablakon: egy szív és benne két betü *A. J.* Ez az újabb véletlen Erosz csodatétele. A szerelem hívó szava. A vékony, szeszélyes karmolások úgy ragyognak a napfényben, mint a párjukat kereső szentjánosbogarak raja.

André éppen ki akarta ejteni a hercegné nevét, midőn a bőbeszédü abbé megelőzte vele. Ő szükségét érezte, hogy egy filozófiai mélységü megjegyzésével levonja a tanulságot a látottakból.

— Lássa, kedves uram, a palota temérdek kincset rejt magában, de azért a gazdagság még nem képes boldoggá tenni a költői mélységü lelkületet. A kastély urnője, Clermont hercegné, oly fenkölt gondolkodásu, hogy többre becsüli a szegény pórok együgyü boldogságát. A fenség nem is akar itt lakni, mert érzelmes lelkét bántja a hiu pompa.

— Hol lakik a hercegné? — kérdezte André mohón.

— Árkádiában.

André megrémült. Úgy tudta, hogy a pásztorok őshazája igen messzire esik Clermonttól. Az abbé kinyujtotta kezét az ablakon.

— Innen megmutathatom . . . Látja a nagy erdőt? A kékes lombtenger között mérgeszöld tisztások sorakoznak egymás mellé . . . A második tisztás Árkádia. A szélén piros folt van: egy nyárilak rézteteje. A ház találóan viseli az Árkádion nevet. A hercegné ott egyszerü pásztoréletet él és maga legelteti nyáját. Lemondott minden kényelemről és fényüzésről, egyedül csak a komornáját, a fodrászát, a szakácsát és néhány lakáját vitte magával. Jámbor pórokkal társalog, látogatásokat egyáltalán nem fogad és a leveleit sem bontja föl, mivel azt tartja, hogy az irás a boldogtalanság

és a romlottság terjesztője. Mit szól ehhez, uram?

André nem szólt semmit, csak sietve elbúcsúzott az abbétól. Magában elhatározta, hogy történjék bármi is, ő egy tapodtat sem mozdul Clermontból, míg nem beszélt a hercegnével.

A clermonti várkert mögött kezdődik az erdő. Azt már nem nyesegette a hercegi főkertész és így a karcsu bükkfák kecsesen és merészen emelhették koronájukat ég felé, a bokrok pedig viruló pagonnyá nőhettek, melyben éjjel száz fülemile dalolt, nappal pedig százezer méh döngött.

Ebben az üde rengetegben, a vidáman csörtető Brêche partján, állott az Árkádion, melyet a kis Trianon mintájára építtetett Clermont herceg, hogy egyszer egy pohár tejjel kínálhassa meg benne szíve hölgyét, Granville grófnét. A grófné látogatása óta lakatlan volt a kis kastély, míg most az a hölgy vett benne szállást, akire építtetője legkevésbbé gondolt: a herceg törvényes hitvese.

A kéjlak mellé nyári akolt építettek, abban tizenkét juhot őriztek. Két juhász hajnalban mindig megmosdatta az állatokat a patak vizében. Ninon pedig kék selyemszalagot kötött a nyakukra. Fidèle-t, a juhászkutyát is meg kellett fürészteni, ő azonban piros szalagot viselt, az jobban illett fekete szőréhez.

Ennyiből is látható, hogy Jeanne komolyan vette a természethez való visszatérés gondolatát. (Athalie de Clermont pásztornév gyanánt ismét a Jeanne nevet használta és mi is így fogjuk nevezni.) Új életrendjének egyik pontját azonban sehogysem tudta megvalósítani: a korai fölkelést. Rendesen csak dél felé csöngette be Ninont, akit mostanában, nem tudni, mi okból, következetesen Chlorisnak nevezett. Igen egyszerűen fésültette magát — petites boucles à la Chloé — rövid kis pásztorjelmezt öltött, könnyü selyemből valót, ujjatlan kztyűt húzott és szalagcsokros, hosszu pásztorbotjával fölfegyverkezve, kiterelte nyáját.

Az állatokat Jeanplong apótól, a hercegi juhászgazdától kapta. Az első szállítmányban *rossz* bárányok voltak, amelyek megtagadták a közmondásból ismert békés természetüket és reggeltől estig dühös fenevadak módjára verekedtek a gyöpön. Úgy összekoccantották fejüket, hogy Jeanne rémülten fölsikoltott,

mert attól félt, hogy darabokra zúzzák a koponyájukat. Később kitünt, hogy Jeanplong apó kosokat küldött. Ezeket a harcias szörnyetegeket kicserélték igazi bárányokkal, melyeknek kifogástalan viselkedésével a hercegné igen meg volt elégedve.

Egyszerü lakomáit a fák árnyékában szokta elkölteni. A felszolgáló lakájok az olasz opera szabójánál készült parasztgunyát viseltek a libériájuk helyett. A délutánt virágokat vagy erdei epret szedve, gitárját pengetve, vagy édes semmitevésben töltötte a pásztornő.

Gondolataiban igen sokat foglalkozott Andréval. Az édesbús emlék, melyet szívében a szép futár visszahagyott, egyébként is nagyon illett mostani lelkiállapotához. Minden pásztorleánynak van egy távoli kedvese, akire gondol, ha koszorút fon erdei virágból, aki után epekedik, ha fölkél a méla hold és akiért forró könnyeket hullat, ha megszólal az édesszavu erdei filoméla . . . A képzeletében azonban kissé változtatott André alakján, hogy stilszerűbb legyen. Az ifjú szerelmes nem futár, hanem pásztor. Valahol túl az erdőn legelteti nyáját. A mostoha sors az oka, hogy nem keresheti föl kedvesét, aki napról-napra forró epedéssel várja. Jeanne

érzelmes szíve akkoriban egészen megtelt André képével. Most tulajdonképpen sokkal jobban szerette, mint akkor, mikor légyottot adott neki a petite maison-jában és fiúruhába öltözött a kedvéért.

A hercegné olykor előhívta Pierret, a legügyesebbik szolgáját és megparancsolta neki, hogy vésse bele André nevét egyik fa kérgébe. A név köré lángoló szívet kellett rajzolnia. Jeanne arany lorgnonján át nézte a legény munkáját és halkan sóhajtott hozzá. Pierre azután, hogy kedvében járjon úrnőjének, saját szorgalmából telivagdosta az erdei fákat André nevével.

A pásztornő bizonyára meglelte volna a keresett boldogságot a természet ölén, ha lett volna valakije, aki megérteni és méltatni tudja költői életmódját. Miközben a gyöpön ülve, bárányait legeltette, gyakran jutott eszébe, hogy jó volna, ha odafenn, a ragyogó égen, páholyfülkék nyilnának meg és a kék selyemfüggönyös páholyokból a királyi család és a versaillesi főúri társaság tagjai, no meg André úr néznének le reá. Akkor magának is nagy öröme telt volna bájos és érdekes szerepében.

Így azonban tulajdonképpen kárba veszett az egész pastorale. Ez a gondolat elszomorította és untatta. Egy hét mulva a szomorusága

és az unalma, amely két kifejezés az ő szótárában ugyanegy fogalomnak adott nevet, annyira fokozódott, hogy betegnek érezte magát.

Már-már azon gondolkodott, hogy visszatér a clermonti várkastélyba, a nevetséges trójai hősök közé, midőn egy nap kellemes kis izgalom támadt Árkádiában.

Ninon-Chloris, hétnapi járóföldön a legnagyobb pletyka, azt ujságolta, hogy Jeanplong apó új juhászbojtárt fogadottt. Furcsa legény lehet, mert nem is kért bért, sőt ellenkezőleg, még ő fizet az élelmes öregnek naponkint egy-egy soust minden birkáért, melyet rábiznak. A parasztleányok egészen odáig vannak, azt mondják, hogy olyan szép fiu, akár egy arkangyal. Senkivel sem beszél és mindig magában akar lenni. Mezitláb jár, de a lába hófehér, mint egy szoboré. Bizonyos, hogy nemes ember. Ezt különben már a csipkés ingéről is látni. Talán valami boldogtalan szerelmes, aki feledni akar a természet ölén?

A hercegnén nagy kiváncsiság vett erőt. Első percben át akart üzenni Jeanplong apó tanyájára, hogy jöjjön a szép juhász és mutatkozzék be neki azonnal. De aztán elvetette ötletét. Ez nem volna stilszerü. A pásztorok

nem mutatkoznak be egymásnak, hanem véletlenül találkoznak a legelőn.

Most már mindennap történt valami nevezetes dolog. Mindjárt másnap a pásztornő friss vésést talált egyik bükkfa kérgén. Lángoló szív és benne az ő neve: *Jeanne.*

— Ki lehet a vakmerő? — fortyant föl, miközben édes nyilalást érzett a szívében.

Persze rögtön a csipkeinges bojtárra gondolt.

Rákövetkező éjjel pásztortilinkó szólalt meg az Árkádion ablaka alatt. Ez az együgyü zene telve volt epedő bánattal, lappangó tűzzel, édes gráciával és idegenszerü, kissé vad férfiassággal. A hercegnő még sohasem hallott ilyen dalt. (Ami nem is csodálni való, mivel a clermonti erdőben síró nóta a Kis-Kunságban termett.) A síp hangja könnyeket csalt Jeanne szemébe, ami a párisi opera zenekarának még sohasem sikerült.

Reggel erdei virágból font koszorút találtak az Árkádion küszöbén.

És napról-napra érkeztek a hírek a pásztorról. Valaki megleste, amint ott ült az erdőszéli bokrok között és egy álló órán át mindig csak az Árkádion ablakait nézte. A szeméből pedig könnyek peregtek.

Máskor meg látták a juhászok, amint a

kutyája összemarakodott a hercegné Fidèlejével. A szép pásztor szétválasztotta az ebeket, a magáét derekasan elpáholta, Fidèle-t azonban karjaiba vette, megsimogatta, gyöngéd szavakat mondott neki, sőt egy kolbászvéget is adott neki. Megjegyzendő, hogy Fidèle kezdte a veszekedést.

A kíváncsi cselédek folyton a szép juhász sarkában ólálkodtak, a hercegnét azonban bosszantotta indiszkrécziójuk és eltiltotta embereit a kémkedéstől. Azt mondta, hogy tisztelni kell az inkognitót. Maga valósággal betege lett a kíváncsiságnak. Most már legeltetés közben messzire elkalandozott. Árkádiától, Jeanplong apó tanyája felé terelvén kis nyáját. Csillagfényes, enyhe estéken pedig egyedül is kimerészkedett gitárjával az erdő szélére. Nem tudott azonban összetalálkozni a szép juhásszal, bár érezte, hogy az állandóan ott kering körülötte, mint egy szerelmes szívü erdei démon. Az Árkádion küszöbét minden éjjel megkoszorúzta valaki; a hercegné naponta lapulevélre rakott friss szamócát talált erdei pihenőjénél; a helyen, hol nyájával át szokott kelni a Brêche vizén, titokzatos kezek kényelmes átjárót építettek számára. Olykor megszólalt a tilinkó a közeli bokrok között. Ha Jeanne közeledni akart a láthatatlan zenészhez, akkor az sietve elszaladt. Ha fölhagyott

az üldözésével, akkor megint hallotta maga mögött a bokrok zörgését, amint nyomon követte az idegen.

A hercegné most megint szépnek találta a pásztoréletet. Ha méla mosollyal ajkán koszorút font az erdei forrás mellett, ha gitárját pengetvén, az ég felé emelte rajongó tekintetét, ha ártatlan dévajsággal enyelgett Fidèle-lel, ha elragadó kecsességgel űzte a virágos rét fölött vitorlázó selyemszárnyu pillangókat, ha szemérmetesen körülnézve, levetette cipőcskéit és belegázolt a Brêche vizébe, — akkor legalább tudta, hogy miért teszi mindezt. Többnyire akad a közelben bokor vagy szikla, mely mögül egy ragyogó szempár lesi mozdulatait.

A láthatatlan és forró delejes körök, melyeket a titokzatos idegen a hercegné körül vont, napról-napra szűkülni kezdtek. Jeanne most már valósággal lázas nyugtalanságban élt. Olykor úgy érezte, hogy tennie kell valamit. Talán ki kellene szaladnia az erdőbe és könyörögve kellene kérnie a néma fákat, hogy nyissanak rést és adják elő a szép bujdosót. De aztán megint félve gondolt arra, hogy kívánságának teljesülése talán szomoru csalódást hozhat rá.

A találkozás mégis megtörtént.

Egy holdvilágos, langyos nyári éjszakán megint megszólalt a tilinkó édes, hivogató hangja. Jeanne ekkor kibujt ágyából, magára vett valami déshabillét és a kis ajtón kiosont a házból, gondolkodás nélkül és biztosan, mintha felsőbb akarat irányítaná a lépteit. Az árnyékban lappangva, megkerülte a házat és elérte az erdőszélt. Meztelen lábbal járt a harmatos fűben. A nagy sietségben elfelejtett papucsot húzni.

Most ott állott a tilinkós ember mellett. Az mereven nézte a kastély ablakait és tovább fujta. A holdfény megvilágította arcát.

Boldog ijedtség dobbantotta meg a hercegné szivét. Azt hitte, menten el kell ájulnia a túlnagy örömtől.

— André! — rebegte halkan, miközben kezét összekulcsolta s a tilinkós ember elé lépett.

A szép juhász abbahagyta a sipolást. Megismerte a hercegnét. Egy ideig nézte, mintha nem hinne tulajdon szemének, aztán térdre roskadt előtte.

— Jeanne! Jeanne! — fuldokolta könnyek között.

A hercegné is letérdepelt, szembe vele.

— Édes, jó barátom! — ismételgette könnyek közt mosolyogva.

Megfogták egymás kezét és ez az érintés édesebbnek tetszett nekik, mint minden gyönyörüség, melyben eddigi életükben részük volt. Egyikük sem volt benne bizonyos, hogy ébren van-e, vagy álom az egész. Aztán ott jártak a tündérszép nyári éjszakában, André fehér köpönyege alatt szorosan s lágyan összeölelkezve. Fölöttük ködös szemü csillagok ragyogtak. Az erdő sötét mélységéből csalogányének gyöngyözött a szívükbe.

— Hogyan kerültél ide? Hogyan találtál reám, én édes pásztorom? — kérdezte turbékoló hangon a hercegné.

— Mindent elmondok, szerelmem, mindent!

— Ne mondj el semmit, hisz én mindent jobban tudok, mint te! Az én vágyaim vonzottak ide, rózsaláncokon. Az én álmaim hoztak ide, bíborvitorlás hajón. Ez a szerelem istenasszonyának csodatétele! A szent istennő azt akarja, hogy boldogok legyünk! Boruljunk térdre, imádott barátom, mondjunk neki hálát határtalan jóságáért!

Mindaketten újból letérdepeltek. A hercegné mámoros ajakkal valami fantasztikus imádságfélét rebegett, André pedig utána mondta.

Az éjjeli szellő, mely megzúgatta az erdő fáit, fölséges orgonahangokat sodort feléjük. Oly magasztos érzéssel jártak az erdő szélén,

mintha felhőkön sétálnának. Jeanne érezte, hogy meztelen lábát megkarmolja a tüske s a kő és ez is oly kimondhatatlanul édes volt.

Aztán egyszerre kis sikolyt hallatott.

— Szent Isten, — lehetséges ez? Már pirkad a dombok fölött! Hová lett az éjszaka? Öt perc előtt jöttem le a szobámból!

— Igen, az éj már elmult!

A hercegné André mellére tette a fejét.

— Holnap megint látni foglak. Holnapután is. Mindennap. Hogyan birom el ezt a nagy boldogságot?

André elszomorodott. Most már ki kellett mondania az igazságot.

— Engem kitiltottak Franciaországból és ha kitudódik, hogy nem engedelmeskedtem a királyi parancsnak . . .

Jeanne a dobogó szivére tette André kezét, mint egyszer párisi szabóműhelyében. Mosolyogva nézett föl hozzá.

— Óh, te hitetlen, hát még mindig kételkedel a szerelem mindenhatóságában? Az istenasszony csodát tett a kedvünkért és kicsavarta a király kezéből a hatalom villámait. A király tehetetlen. Senki sem engedelmeskedik neki. Te sem fogsz neki engedelmeskedni.

Most már André is hitt a szerelem mindenhatóságában.

A M. N. MÚZEUM
KÖNYV
TÁRA

Ah, te tündöklő clermonti nyár! Ha igaz, hogy minden, ami a világon történik, nyomot hagy az örökkévalóságban, akkor a te boldog mámorod is ott tüzel még valahol távoli csillagképek aranyporában.

A pásztor és a pásztornő lassan terelik hazafelé a kolompoló nyájat. A vörös alkonyi fényben a juhok úgy vonulnak végig a virágos dombtetőn, mint a nyári felhők csapatja. A kutyák el-elkalandoznak és hirtelen bakugrásokkal, izgatottan fujva, vadásszák a szöcskéket. Lenn pedig, a Brêche füzeseiben, vadgalambok turbékolnak.

A pásztornő kezében viszi társának kalapját és virágokat tüzdel reá. Közbe halkan beszél és amit mond, az épp oly valószinűtlen, mint a nyári est szépsége.

— Drága pásztorom, az én szívem roskadozik boldogságának terhe alatt . . . A gyöngédség, mely fölolvasztja egész valómat, fönségesebb mindennél, amit földi nő valaha érzett . . . Drága pásztorom, én olyan ajándékot szántam neked, mely méltó a mi szerelmünkhöz . . . Neked ajándékozom mindazt, ami a lelkemben tiszta, isteni és örökkévaló . . . A lelkem testvérévé fogadlak . . . Legyen a mi vonzalmunk ártatlan testvéri szeretet, hogy örökéletü lehessen . . . És ha szenvedést okoz nekünk a lemondás, akkor ám szenvedjünk a szerelmünkért, hogy üdvözülhessünk benne.

A pastorale költészete immár bevonult a hercegné szívének legrejtettebb zúgába is, méla kolompszó mellett terelvén maga előtt az egyszerűség, az ártatlanság és a lemondás hófehér báránykáit. Azok forrásvízre szomjaztak, nem pezsgőre. S így Clermont hercegné, miközben egyre előbbre haladt az élet útvesztőjében, visszajutott megint oda, ahonnan növendékleány korában kiindult. A tisztaság lett a szerelmi raffinement csúcspontja.

André, bár tanult egyet-mást a versaillesi vívóiskolában, mégsem volt annyira francia, hogy egy könnyed és cinikus tréfával kivédhette volna ezt a váratlan támadást. Az ő be-

csületes és nehézkes kiskúnsági lelke áhítatos és hívő szomorúsággal vetette alá magát barátnője akaratának.

A vágyai, azok persze örökösen ott repdestek az érzelmes pásztornő ajka körül. Jeanne apró morzsákkal táplálta őket, mint a cinegéket és a kiéhezett csapat olykor boldogan fölvisított, mintha kincset talált volna. Az édes martirium, mellyel viaskodásuk járt, lángoló arany hátteret adott az egész pásztorjátéknak, minő a régi szentképeken látható.

A finom pásztornő gondoskodott róla, hogy minden napnak meglegyen a maga édes kis izgalma. A clermonti várkertben kocsiszámra termett a legritkább gyümölcs és a hercegné mégis boldog volt, ha félnapi keresgélés után egy marék szamócát tudott összeszedni az erdőben. Az erdő közepén volt egy nagy vándorkő, azt elnevezték a tiszta szerelem oltárának és fehér virágokkal koszorúzták meg. Egyszer-kétszer éjnek idején is odazarándokoltak. Andrénak tilinkóznia kellett, a hercegné pedig igéző táncot lejtett a holdvilágban, az erdő géniuszának tiszteletére. Egy varangyos béka, mely a forrás mellett ült, annyira meg tudta rémíteni Jeannet, hogy sikoltva menekült a barátja mellére. És újabban mindig szédülés fogta el, ha a patak vizét nézte

és azért Andréval vitette magát a túlpartra, ahol éppen nem volt semmi dolga. A kavicsot André vette ki a cipőjéből és a bogáncsot is André szedte le a harisnyájáról. A hercegné olyankor Paul és Virginiere gondolt . . . És Bernardin de Saint-Pierre úr divatos könyvére gondolt akkor is, midőn a déli hőségtől elbágyadva, leheveredett a szénába és barátjának oltalma alatt elszunnyadt.

Megtörtént egyszer, hogy egy eltévedt bárányt keresve, bőrig megáztak a hirtelen kerekedett nyári záporban. André erdei vityillójába menekültek. Ez veszedelmes kaland lehetett volna, mert a hercegné akaratlanul is Dido királynéra gondolt, a jó fiú azonban szerencsére nem emlékezett már Virgiliusra és sokkal kifogástalanabbul viselkedett kényes helyzetében, mint egykor Aeneas.

A hercegné akkoriban igen megszerette a parasztokat. Ez a Jeanplong apó fölötte érdekes s eredeti öreg volt. Hosszu, ősz szakállt viselt, akár egy kapucinus barát és ing helyett bárányból mellényt hordott a testén. Ha rá lehetett volna szoktatni a tisztaságra és a kölni víz használatára, akkor pompás alak lett volna. Nyolc gyermekével és megszámlálhatatlan sok unokájával élt együtt a tanyáján.

Ha szénát hordtak Jeanplongék, akkor a

hercegné is feltűzte virágos szoknyáját és gereblyét vett a kezébe, mert imádta a friss széna szagát. Este pedig a megrakott szekér tetején, a puha szénába süppedve, kocsikáztak a tanya felé.

Olykor bal champêtre-t rendeztek a nagy hársfa alatt. Clermont hercegné összefogódzott a keménytenyerü legényekkel és duda- és sípszó mellett kecsesen ugrált, miközben a parányi selyemcipője taktust tartott a parasztok rettenetes fapapucsával. Tánc után a hercegné gyakran megvendégelte a pórokat. A lakájai ezüstkannákat és sèvresi csészéket hoztak és csokoládét adtak a juhászoknak. A tiszteletreméltó Jeanplong, festői szakállával és gyapjumellényével, az asztalfőn ült és felköszöntötte a hercegnét. Művelten akart beszélni és sok sületlenséget hadart össze, de azért minden szavából kiérzett forró hálája és rajongó szeretete az uraság iránt.

Jeanne-on mosolygó meghatottság vett erőt, valahányszor a lakmározó társaságot szemlélte. Ah, milyen édes dolog a jótékonyság! Mily jóleső érzés, ha az egyszerü nép szeretete öleli körül az embert! — S hogy lelke még jobban elmerüljön ebben a kellemes érzésben, kivette a lakáj kezéből az ezüstkosarat és sajátkezüleg osztotta szét a biscuitet...

Ah, te tündöklő clermonti nyár!

A kis nyáj ott delelt az árnyékos erdőszélen. A hőségtől eltikkadt pásztor a gyöpön hevert és mélyen aludt. A pásztornő mellette ült és föléje hajolva, dévaj kárörömmel nézte az alvót.

Milyen bájos ez a fiú! Endymion lehetett ilyen, a szűzies Diana kedvese. Milyen bájos, milyen szerelmes és milyen — naiv! Versaillesben el sem hinnék, hogy ilyesmi is lehetséges.

André fölsóhajtott álmában. A szája vonaglott, a homlokán redők futottak végig. A hercegné kissé megszeppent és egy virágszállal megcsiklandozta a nyakát, hogy fölébressze.

— Rossz álmod volt, édes pásztorom?

— Szörnyü és ostoba álmom volt! Azt álmodtam, hogy életre kelt a clermonti sárkány. Széttépte vasláncait, bömbölésével megőrjítette az embereket és tüzes lehelletétől kigyulladt az ég.

A hercegné elmosolyodott. Óh, óh, az abbé sárkánya! A jó öreg clermonti sárkány! A fantasztikus bestia az ő szemében a tisztes unalom és a tudákos nagyképűség szimboluma volt.

De aztán egyszerre valami szögletes és kínos diszakkord zavarta meg a pastorale kecses és gömbölyü harmóniáját. Két ember bicegett az Árkádionhoz vezető úton, két furcsa ember, akinek városi elegánciája, szertartásos és finnyás modora, sehogy sem illett bele az üde rengetegbe. A hercegné távolból is megismerte őket: az udvarmester volt meg az abbé. O szigorúan megtiltotta nekik, hogy örökké mosolygó és örökké szimatoló orrukat Árkádionba üssék és most mégis megjelentek!

Ninon-Chloris szaladva jött a kis kastélyból és elhozta a két úr híradását.

Fontos jelenteni valójuk volt. Ma reggel fakóarcu, halálra fáradt, poros ruháju emberek csapatja kért bebocsáttatást a clermonti vár-

kastélyba. Kitünt, hogy ezek a koldusok az Oise-vidék legfényesebb nevü nemesei. A párisi nemzetgyűlés néhány nappal ezelőtt kimondotta a jobbágyság fölszabadítását és a parasztok most gyűléseztek és azon tanakodtak, hogy agyon kell verni minden nemes embert. Dologra úgy sem való az úri fajta, tehát amíg csak él, mindig a paraszt vérét fogja szívni. A megrémült arisztokraták a készülő vérfürdő elől Clermontba futottak. Ez a kastély ma is olyan erősség még, hogy ostromágyúk nélkül nem vívhatja meg semmiféle ellenség.

— Jól van, — mondta a hercegné, — lássák el az ijedős urakat rangjukhoz illően, engemet azonban hagyjanak békében.

Az udvarmester kifejezést adott amaz alázatos véleményének is, hogy jó volna talán ha ő fensége is visszaköltözködnék a várkastélyba. A clermonti parasztok ugyan istenfélő és kötelességtudó emberek, sőt a juhászok Jeanplong apó vezetése mellett már fegyvert is kértek, hogy veszedelem esetén megvédelmezhessék szeretett úrnőjüket, de azért mégsem tudni, hogy mit hoz a holnap. Annyi bizonyos, hogy párisi jakobinusok lappanganak a falvakban.

Az abbé — úgy mondta Ninon — egész halom párisi levelet hozott a hercegné szá-

mára. Van a levelek között olyan is, amelyet külön futárral küldött Clermont herceg.

Jeanne egyszerre úgy elszomorodott, hogy közel volt a síráshoz. Mi ez? Ő tehát nem Jeanne, a boldog és gondtalan pásztornő? Az erdő közepébe is utána hozzák a nagyvilági élet izgalmait és szomorúságát?

Valami igen különöset mondott a leánynak.

— Küldd haza a két harlekint, Chloris! Mondd meg nekik, hogy nagyon boldog volnék, ha valaki felpörkölné az ő unalmas bagolyvárukat. Hadd égjen benne mindenki, elsősorban az az izléstelen Clermont hercegné, akit egész szívemből gyűlölök.

A pásztorsíp azonban már hamisan szólott. A pásztorjáték táncosai valahogyan elvesztették a taktust és gyanakodva néztek össze. Egyelőre még titkolták egymás előtt kiábrándulásukat, de a lelkük didergett az augusztusi hőségben. A lombos fák árnyékában ott leselkedett az ősz halálos szomorusága.

Jeanne dacosan rázta meg fürtös fejét.

— Hát mi ez, édes pásztorom? Te szomoru vagy és én unom magamat! Én azt akarom, hogy vidámak legyünk és szeressük egymást. Holnap búcsú van St. Justben . . .

Oda fogunk menni! Almabort fogunk inni és táncolni fogunk a korcsmában.

Másnap nagy titokban St. Justbe rándultak. Még Ninonnak sem mondták meg, hogy hová mennek. A hercegné persze megint elaludta a reggelt és az idő már délfelé járt, midőn végre kocsira ülhettek. Egy kis cabriolet vitte őket, melynek fürge lovát André hajtotta. Jeanne már lemondott arról, hogy őt valaki igazi parasztnőnek nézhesse; hogy megőrizze inkognitóját, ezúttal kis polgárasszonynak öltözött. Andrénak a szakács adta kölcsön ünneplő ruháját. Az ember azt hihette, hogy a hercegné afféle kis varrónő, vagy talán urasági komorna, akit megkocsikáztat a kedvese. A ruhája polgáriasan egyszerü volt, csak a lába maradt meg arisztokratának, mert annyi önmegtagadásra mégsem volt képes, hogy híres szép lábát, melyről egykor ódákat irt a gáláns Bernis kardinális, vastag harisnyába és erős cipőbe öltöztesse.

Úgylátszott egyébként, mintha Jeanne a ruhájával együtt elcserélte volna a lelkét is. Az édes, szelid pásztornő nyom nélkül elpárolgott, helyette dévaj, kacér, pergő és csipős nyelvü szubrett ült André oldalán. A régóta lenyügözött életkedve most pezsegve tört ki. Ma másképp beszélt és másképp mozgott,

A M.N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

mint tegnap. Az arca is más volt, mint tegnap. Az ajkán állandóan valami finom, gúnyos és merész mosoly ült.

A st. justi réten rengeteg sok embert találtak együtt. Ezek az emberek úgy kiáltoztak, mint az őrjöngők és nagy hullámokba verődve vágtattak ide-oda. A férfiak mind föl voltak fegyverkezve dárdákkal, a nők is mind párisi piros-kék szalagcsokrot viseltek a szívük fölött. Valaki egy szót vetett oda a tömegnek, egy százszor hallott szót: szabadság vagy egyenlőség! — és a nép ujjongani kezdett, mintha aranypénz repülne feléje.

A boldog mámor, mely a tömeget fölizgatta, rögtön átragadt a hercegnére is. Mindent meg akart nézni, mindenütt ott akart lenni. Sorra járta a bódékat, ahol óriásokat, törpéket, vadembereket és afrikai állatokat mutogattak és megállott a csodadoktorok előtt is, akik trombitaszó mellett ajánlgatták tudományukat.

A nagy kút mellett egy ember szónokolt egy asztal tetejéről. Keselyüarcu, lobogószemü, ijesztően rút férfi volt. Ezer hallgató állott körülötte. Jeanne azt hitte, hogy ő is csodadoktor, de aztán kitudódott, hogy a párisi jakobinusok kiküldöttje.

— Halál a nép ellenségeire! — mennydörögte a jakobinus.

A hercegné tapsolt neki. Úgy találta, hogy a nagyorrunak igaza van. Hogyan is lehet valaki a nép ellensége? Hiszen a nép olyan kedves!

Egy kerti vendéglő kapuján fölírásos táblát láttak:

Misard apó tíz sousért minden polgártárs rendelkezésére bocsájt egy bátor jakobinust, aki kihúzza odújából az arisztokratát és elharapja a torkát.

— Ezt meg kell néznünk! — mondta Jeanne.

Misard apó kertje teli volt házi nyulak barlangjaival. Tíz sousért egy betanított görényt kapott az ember, mely kivonszolta a vérző és szepegő tapsifülest. A vadászatnak ez a furcsa neme akkoriban igen divatos volt és az élelmes Misard apó éppen csak új nevet adott a régi tréfának.

Estebédjüket a kerti vendéglőben költötték el. Körülöttük parasztok lepték el az asztalokat. Közönséges francia parasztok voltak és Andrénak mégis úgy tetszett, hogy sohasem látott még ilyen embereket. Ő a parasztot mindig alázatosnak, hallgatagnak és bambának látta. Ezek itt kiegyenesített gerinccel ültek,

fennszóval beszélgettek és kevélyen jártatták körül kemény és merész tekintetü szemüket.

A hercegné almabort töltött a barátja poharába. André azonban nem akart inni.

— Fél ezektől az emberektől? — kérdezte Jeanne, akinek ajka szélén gunyoros mosoly lappangott.

André arca vörös lett, de azért nem válaszolt.

Egymásután eszébe jutottak a félelmetes képek, melyek előtt az utóbbi esztendőkben szándékosan lehunyt szemmel haladt el. Most már sejteni kezdte a dolgok összefüggését. Magyar ember létére tulajdonképpen maga is fél paraszt volt és így maradt némi érzéke a néplélek megértéséhez. Egészben véve nem sok, de mindenesetre százszor több, mint Jeannenak, aki egész arisztokrata volt. André most már megértette, hogy a föld göröngye, melyen eddig biztos lábbal jártak, megmozdult. Valami titokzatos erő szilárd formát ad neki, életet és akaratot lehel belé. Itt is, Párisban is, mindenütt, gigászi fantómok sorakoznak. A homlokuk a felhőket horzsolja. Teli vannak ősi bátorsággal és évszázados dühvel. Az erejük pedig a vihar, az árvíz, a tűzvész, a földindulás ereje.

De mi lesz Franciaországból, ha ezek az

elemi erők megindulnak egy irányban? Lehet, hogy a fényes piramis, melynek ormát óriás drágakőként koronázza Versailles, össze fog omlani. A keserűség oceánja, mely eddig titokban rágta alapjait, máris irtóztatóan megdagadt és holnap talán el fog söpörni mindent, amit eddig szépnek, jónak, nagynak és szentnek neveztek. S a korhadó romok fölött új, idegen, kegyetlen hatalmak fognak trónolni. A diszkrét rózsa-parfümöt el fogja nyomni az izzadtság rettenetes szaga. Az emberi szenvedélyek, melyek eddig selyembe és csipkébe öltöztek, meztelenül fognak járni a világban. És akkor az élet, mint Osiris gróf mondta, igen közönséges és szomoru foglalkozás lesz . . .

André ott ült a terített asztal mellett, mosolygó szép barátnőjével szemben, vidáman lakmározó emberek között és mégis az a szomorú rögeszme gyötörte, hogy a nagy halál már be is következett. Ő maga és a hercegné egy rég letünt élet hazajáró kísértetei. Két göndörített haju, csipkés ingbe öltöztetett csontváz, mely groteszk komédiát játszik az erdőben és a faluban. Két nyugtalan lélek, mely élni akar és régen elvesztette életjogosultságát.

A zene valami vérforralóan szilaj és könnyelmü melódiát játszott és a párok táncra kerekedtek. Jeanne is fölkelt helyéről, lesimította

ruháját, megfogta André kezét és azt mondta, hogy táncolni akar. Beállott a sorba és fejét előrehajtva, szoknyáját összefogva, lábait magasra vetve, röpült a többivel. Az arca kigyulladt, az ajkán bachánsnői mosoly vonaglott, a szeme pedig állhatatosan kereste André tekintetét. Vajjon ő volt az arkádiai pásztornő, aki tegnap fehér virággal koszorúzta meg a tiszta szerelem oltárát?

Egyszerre összekavarodott a táncosok sora. Az emberek ujjongva és tapsolva rohantak egy hosszu legény felé, aki valami mocskos, gömbölyü tárgyat hozott a dárdája hegyén. Jeanne kissé rövidlátó volt és nem hozta magával a lorgnonját. Kiszakította kezét André kezéből és gyermekes kiváncsisággal odaszaladt az emberhez.

— Mutassa meg nekem is, uram!

— Nézze meg jól, kis polgárnő! A Misard apó kertjéből való nyúl!

Meghajtotta a dárdáját és egy arasznyira Jeanne kipirult arca elé tartotta.

Levágott emberfej volt.

A hercegné arca hófehérré vált. Megtántorodott. Egyszerre halálos rosszullét fogta el. André karonfogta és kivezette a kertből.

— Haza! Az erdőbe!

Némán és mozdulatlanul állott a korcsma-

fal árnyékában, mialatt André a kocsi elé fogta a lovat. A fiatalember akkor érezte csak, hogy Jeanne egész testében didereg, mikor már mellette ült a kis kocsiban.

A vidám lárma és a fáklyafény hamarosan elmaradt mögöttük. A királyné futárja magához ölelte a remegő asszonyt és úgy hajtott bele az éjbe. Jeanne a barátja nyakához szorította hideg arcát és szepegő fejhangon szólt, mintha valami förtelmes titkot közölne vele:

— Én tudom, hogy kinek a feje volt . . . Megismertem . . . Roussillon márkié!

Később hozzátette:

— Mikor első izben St. Justben jártam, összevásárolta Franciaország minden rózsáját és rózsaszirmokkal hintette teli az útat Clermonttól odáig . . . Tudta, hogy az a kedvenc virágom . . .

Talán egyebet is tudott Roussillon márkiról, amit nem akart elmondani. Szeretett volna sírni, de nem tudott. Száraz szemmel didergett André vállán. Az undor és a félelem erősebb volt benne, mint a fájdalom.

A kis ló vidám prüszköléssel ügetett Clermont felé.

Ifjú erdőn át kanyargott az útjuk. A vékony, fekete törzsek mögött lassanként pirkadni kezdett az ég, pedig az idő még csak éjfél felé járt. Az erdős dombok fölött nehéz, világító felhők vonultak. A bibor homály olykor föllángolt, éles, fekete árnyékokat vetve az útra.

— Valahol tűz van, — mormogta André. — Nagy tűz . . .

Egy domb tetején magától megállott a lovuk. Maguk előtt látták a tűzisten óriás templomát. Vadul táncoló lángtornyai a zenitig emelkedtek, száz ablakából fehér tűzár hullámzott, tűzkaszkádok csurogtak. A clermonti várkastély égett.

Jó ideig szó nélkül, értelmetlenül és mohó, ösztönszerü kíváncsisággal bámulták a megragadóan szép látványt. Végül megszólalt a hercegné.

— A clermonti sárkány életre kelt!

André kiugrott a cabrioletból, kantáron fogta a lovat és az útról bevezette a sötét erdőbe. Ott kifogta és egy fához kötözte. Aztán lesegítette Jeannet a kocsiról és megindult vele a sűrűségbe. Az asszony szó nélkül követte. Egy magános szikla mellett megállottak. A vándorkő volt, melyet a hercegné a tiszta szerelem oltárának nevezett.

— Maradjon itt és várjon meg, míg visszatérek. Meg kell tudnom, hogy mi történt odalenn.

Jeanne nem ellenkezett, nem is kérdezett tőle semmit. André pedig futva repült a tűzfény felé.

A város apró házai szepegve lapultak meg a kastély alatt, mely úgy lángolt és bömbölt a fejük fölött, mint a tűzhányó hegy. Az ijesztően világos utcákon néma csapatokban állottak együtt a polgárok és tátott szájjal nézték a szörnyü pusztulást. Fenn pedig, az égő házóriás kerti terraszán, démoni árnyéksereg nyüzsgött. Clermont herceg jobbágyai voltak. Mekegő dudaszó és üvöltő kürtharsogás mel-

lett vad örömtáncot jártak. Olykor mennydörögve szakadt be a palota egyik bolthajtása, óriás szikrafelhőt vetve az égnek. A parasztok ilyenkor siketítő diadalordítással válaszoltak.

A városi patikus, aki sápadt arccal állott boltja előtt, mindent elmondott Andrénak, amit tudni akart.

A kastélyt a jobbágyok gyujtották föl. Délután fegyveres emberek érkeztek Liancourt felől s ekkor félreverték a harangokat és fegyvert ragadott a clermonti jobbágyság is. Egy párisi ember vezette őket a kastély ellen. A kastélyban levő oisei nemesek keményen védték a kaput és a lövöldözés alkonyatig tartott. Ekkor árulás történt. A benn levő hercegi cselédek egy része az urak ellen fordult és megnyitotta az egyik kis kaput a lázadók előtt. A parasztok mindenkit megöltek; az asszonyoknak és a gyermekeknek sem kegyelmeztek. A patikus azt mondta, hogy Clermont hercegné is áldozata lett a vérengzésnek. Állítólag látták is a fejét, melyet dárdára tűzve hordoztak körül a városban. A patikus, miként az egész clermonti polgárság, maga sem tudta, hogy minő álláspontra helyezkedjék az eseményekkel szemben. Egyelőre a szepegő semlegesség álláspontját foglalta el.

André megtudta most azt is, amiről eddigelé

sejtelme sem volt, hogy az egész megyében Clermont herceg jobbágyainak volt a legsanyarúbb sorsuk. A herceg, az ország első gavallérja, mesés összegeket költött Párisban és Versaillesban és tisztjei vampir-kegyetlenséggel szipolyozták a parasztságot. Az a néhány csésze csokoládé, melyet a szép hercegné az embereknek juttatott, nem volt elég arra, hogy lecsillapítsa évtizedes éhségüket.

A lázadók különben kifosztották az egész kastélyt. Rablóhangyák módjára szorgoskodtak a pusztuló boly körül, óriás terheket vonszolva távoli oduik felé. A terrász, a város tere és az utcák teli voltak szórva törött holmival, melyet útközben eldobáltak a fosztogatók. A butortörmelékek, kárpitrongyok, porcelláncserepek, ruhák és a hercegi könyvtár bőrkötésü foliánsai hosszu barázdákat vontak a kocsiút sarában. Az óriás ház agóniájának pillanatában kihányt magából mindent, amit évszázadokon át lenyelt telhetetlen gyomra.

André eleget tudott. Otthagyta a patikust és futólépteklel sietett ki a városból. A kis hídon, mely a jobbágyszállások felé vezet, megbotlott a lába. Egy fehér táska és egyéb elszórt lim-lom feküdt az úton. Ez is mind a kastélyból került ide.

Egyszerre nagyot dobbant a szive . . . Arany liliomokat látott a táskán. Ez Marie

Antoinette királyné tulajdona! Az ő táskája! Fölvette és kinyitotta. A baba benne volt. A merev arcu, ostoba szemü, édes illatu kis baba, rajta a cifra selyemruha, mellyel a hercegné máig adósa maradt Marie Antoinettenek. A királyné futárja oly fájdalmas örömet érzett, mint a vert hadsereg katonája, aki menekülés közben megtalálja ezredének zászlaját. Gyöngéden letörülte róla a föld porát és magával vitte. Úgy gondolta, gyávaság volna, ha itt hagyná.

Nagy megdöbbenéssel látta, hogy Jeanne elhagyta erdei búvóhelyét és az országúton várja. A lobogó tűzfény kicsalta a homályból, mint az éjjeli pillangót. Egyenesen és mozdulatlanul állott az út közepén, a hátán összefont karokkal. A tágranyitott szemében pirosan csillogott a tűz visszfénye.

Semmit sem kérdezett Andrétól és hidegen hallgatta végig azt, amit barátja önként elmondott neki. Midőn meglátta a liliomos táskát, csendes főbólintással jelezte, hogy megismeri. A Clermont-vár pusztulása láthatólag nagyon megzavarta. Gyakran szokta ugyan emlegetni, hogy únja az ócska bagolyfészket, alapjában véve azonban mégis ebben a rengeteg, kevély kőrakásban látta a Clermont-család hatalmának szimbolumát. És hogy parasztok,

engedelmességre és alázatosságra született szolgák, uruk irgalmából élő jobbágyok,— hatalmukba vehetik és elpusztíthatják a hercegi székhelyet, az oly képtelen súlyu gondolat volt, melyet sehogysem tudott elviselni. Hiszen ha ez lehetséges, akkor nincs hatalom, nincs jog, akkor nincs mult és nincs jövendő. Az élet nem egyéb, mint zuhanás a semmibe. Nem is érdemes félni vagy sírni, nem érdemes haragudni és nem érdemes gondolkozni.

A királyné futárja úgy okoskodott, hogy legjobb lesz, ha Jeannet az Árkádionba viszi. Ott majd össze fogja gyüjteni Jeanplong apó legényeit és a hű cselédeket, és testőrséget fog szervezni a hercegné védelmére. Ez az ötlete már eleve is lovagias büszkeséggel töltötte el.

Félórai kocsikázás után el is érték az árkádiai tisztást. A réten átható szagu, vékony, szürke füstfelhő feküdt keresztben. A füstben, fekete omladékrakáson, néhány üszkös gerenda égett bágyadt, kékes lánggal. Ennyi maradt meg az Árkádionból.

Itt is dühös rombolás és fosztogatás előzhette meg a gyujtogatást, mert a letiprott gyöpön törött butorok és cserepek hevertek szanaszét, a Brèche partján pedig battiszt női ruhák fehérlettek, elszórt foltokban, mint a tavaszi hó.

A meggyalázott paradicsom halálos né-

maságában apró lábak galopja hallatszott. Egy fölszalagozott bárány vágtatott feléjök majd hirtelen megtorpadt és újból eltünt a füstfelhőben. A pásztor és pásztornő megtör szemmel néztek össze. Jeanne szívére mérhetetlen fájdalom ereszkedett; halkan elkezdett zokogni. André is küzködött a könnyeivel.

— Menjünk Jeanplong apóhoz, — mormogta halkan.

És a halálra fáradt Jeanne újból hallotta a ló patkóinak egyhangu dobogását és újból érezte a kis kocsi himbáló mozgását.

Útbaejtették André erdei vityillóját és a királyné futárja megállott egy pillanatra, hogy magához vegye a kardját meg a pisztolyait. Úgy vélekedett, hogy ezeknek még hasznát veheti.

Erősen hajnalodott már, midőn elérték Jeanplong apó tanyáját. A nagy pajtában, a tűzhely lobogó fénye mellett, egy tucat asszony volt együtt, valamennyi a juhászgazda háznépéből való. Férfi egy sem volt velük. Az asszonyok éppen különféle ezüstholmin osztozkodtak, közbe oly izgatottan hápogtak, mint a vadkacsák. André megismerte az egyik asszony kezében az ezüst pásztorkobakot, mellyel Jeanne vizet szokott merni az erdei forrásból. A sok holmi mind az Árkádionból került.

Amint az asszonyok megpillantották a hercegnét, rémült csönd támadt közöttük, mintha kisértetet látnának. Ők tényleg úgy tudták, hogy úrnőjüket megölték a lázadók. A következő pillanatban azonban dühösen fölrebbentek és eszük nélkül visongani kezdtek.

Átöröklött, évtizedeken át titkolt gyülöletük kitört, mint az iszapvulkán, mocskos szitkok záporesőjét zúdítván a hercegné fejére.

— Itt a szuka a szeretőjével! Az átkozott, a szemérmetlen! Húzzátok le a kocsiról! Tépjétek le testéről a ruhát!

Örjöngő menádákként keringtek a kocsi körül.

André most már tudta, hogy a juhászok a lázadók pártján vannak. Szó nélkül végigvágott ostorával a lován és tovább ügetett. A hercegné némán és hidegen ült mellette. A keserü szégyen érzése fojtogatta szivét. Egyszerre megértette, hogy minő idétlen és sértő komédiát játszott ő a nép között, midőn bonbonokat dobott az emberhúsra éhes tigriseknek és rózsavizes flaconjával akarta oltogatni a pokol tüzét.

— Hová? — kérdezte André.

A hercegné csodálkozva tekintett reá. Hát van még hely a világon, a hová érdemes vágyódni? Hiszen az egész mindenség láng-

ban áll. Minden ember fenevaddá változott. Köröskörül a gyalázat, a halál, az őrülés áll lesben.

— Az Oise vidéke fellázadt, — szólt André. — Párisba sem mehetünk . . . A fővárosban rettenetes dolgok történnek . . . A határt azonban elérhetnők, mert úgy tudom, hogy a Pikardia a király pártján van . . .

Jeanne titokban meg volt győződve, hogy mindez együgyüség és hiábavalóság. Nem akarta azonban megbántani barátját és azért szeliden és engedelmesen mondta:

— Vigyen magával, ahová akar.

André az ő kis pestmegyei kuriájára gondolt. A gondolat azonban sokkal szebb volt, semhogy valószínü lehetett volna.

A nap ragyogva kelt föl az erdős dombok mögött. Jeanne a párolgó rétet nézte. Egyszerre hófehér lett az arca.

— Ott jönnek! Ott!

Az erdő felől lovas csapat vágtatott utánuk. Az első lovast, aki a legjobb paripán járt és messzire megelőzte társait, megismerték lengő szakálláról és gyapjas zekéjéről. Jeanplong apó volt. Az öreg úgy kuporodott a lován, mint a hiuz a szarvas nyakán. A ló sörényébe kapaszkodva, bocskoros lábával az állat szügyét kalapálva, repülő könyökökkel vágtatott a kocsi után. Olyan förtelmes és ijesztő volt, mint egy boszorkánymester, aki farkas hátán lovagol.

André kétségbeesetten ostorozta kis lovát, de az öreg már a sarkukban volt.

— Nem menekülhetünk, — mormogta a hercegné, — az én angol paripám van alatta.

Már hallották a rekedt ordítását:

— Megálljatok, kutyák! A fejeteket akarom! A fejeteket!

A rettenetes vén ember lerészegedett a vértől és a tűztől, az üldözés dühe őrjöngővé tette.

A hercegné, a rémülettől zsibbadtan lehunyta szemét és visszadőlt a kocsi ülésén. Imádkozni akart és nagy félelmében egy régi gyermekvers sorait mormogta.

Az öreg már csak néhány lépésnyire volt mögöttük. Most fölemelte kurta karabélyát és rájuk sütötte. A kis ló a kocsi előtt fölágaskodott, — a szügye véres volt, — majd hirtelen összeroskadt. A cabriolet gyors lendülettel előre billent. A hercegné és André kibuktak az útra.

Ami azután történt, az olyan volt, mint a lázas álom. Jeanne ott ült a gyöpön. Látta, hogy André talpon áll és kantáron fogja Jeanplong ágaskodó paripáját . . . Az öreg a puska csövével dühösen feléje sújt, de az ifju hajlékonyan kitér az ütés elől, a nélkül, hogy eleresztené a kantárt . . . Most újabb

lövés dördül . . . Jeanne lehunyja a szemét és mikor ujból kinyitja, látja barátját, aki füstölő pisztolyt tart a kezében és látja Jeanplong apót, aki ott hempereg az út porában, furcsán mozgatván bocskoros lábát... A következő pillanatban már az ifju ül az angol paripa hátán. Megveregeti az állat nyakát és idegen nyelven, nyujtott hangon szól hozzá, hogy megnyugtassa.

A hercegné most már oly tisztán lát és oly nyugodtan gondolkozik, hogy maga is csodálkozik ezen. Az úton öt lovas közeledik repülő sietséggel, — Jeanplong apó fiai és veje. Ők is a kastélyból elrabolt lovakon ülnek. Baltákat és fustélyokat forgatnak a kezükben. Abban a pillanatban, amint az öreg lezuhant lováról, üvölteni kezdtek, mint a farkasok . . .

A hercegné Andréra tekint és egyszerre valami rút gyanu nyilal át a szivén . . . Ez az ember most el fog menekülni és őt itt fogja hagyni! A következő pillanatban azonban édes melegség árasztja el bensejét . . . A királyné futárja megfordította paripáját és görbe huszárkardjával a kezében, kurta és elegáns iskolagalopban az ellenség elé ment. Az angol paripa akkor már fölismerte Andréban a hozzá méltó lovast.

— A bátor fiu! — rebegte meghatottan a hercegné.

Biztosra vehette ugyan, hogy a vágtató csapat el fogja tiporni Andrét, de félelmét elnyomta büszke öröme, melyet leányosképü, szeliderkölcsü barátjának derekassága fölött érzett.

Aztán megtörtént az, ami a hercegné előtt álomszerűen valószínütlennek tetszett: egy ember legyőzött ötöt. Az öt ember azonban csupa együgyü, esetlen paraszt volt, aki sem lovagolni, sem nyeregből verekedni nem tudott, hanem az ordítozástól megvadult paripa sörényén csüngve, vakon hadonászott a fegyverével. Az egy ember pedig huszár volt.

Egy szarvasugrással félrelibbent az attak útjából, mint a varju az iramodó komondor elől, aztán váratlanul a csapat balszárnyához tapadva, kardjának gyors villanásával nyeregből ütött egy embert. Midőn a csapat Jeanne mellett elvágtatott, egy második lovas bukott a lábai elé. Az üldözőkből üldözöttek lettek. André maga előtt kergette a boldogtalanokat és azt csinált velük, amit akart. Két juhász kétségbeesetten levetette magát lováról. Az egyik tört lábbal maradt fekve, a másik bicegve vonszolta magát az erdő felé. Az utolsó lovasnak sikerült egérutat vennie.

André véres kardjával a kezében visszatért a fölborult kocsihoz. A hercegné feléje terjesztette karjait, az arca kipirult, a szeme

szinte világitott. A versaillesi finnyás divathölgy, aki ájulásba esett, ha történetesen rálépett egy kerti békára, most ügyet sem vetett a véres emberekre, akik hörögve fetrengtek és bukdácsoltak az uton. André bravurja meglepte és elragadta; a győzelem mámorossá tette. Karcsu, fehér testének finom kék ereiben megindult és forrón lüktetett a vér, őseinek vére, a vasvértes és acélidegzetü báróké, akik évszázadokon át tűzbe borították Franciaországot.

André nagynehezen talpra állitotta a kis kocsit és Jeanne segitségével eléje fogta az angol paripát. Az ifju nem igen tudta használni bal kezét; azt mondta, hogy elzsibbadt egy tompa ütéstől, melyet a vállára kapott. Midőn a kis kocsi a compiégnei úton ügetett, Jeanne a barátja mellére hajtotta fejét.

— Vigyen ahová akar, — mondta, — én mindenhová követem!

Hajnalban ugyanezt mondta neki, de most egészen más hangon mondta, olyan hangon, hogy Andrénak kalapálni kezdett a szive.

A baltaütés, melyet André kapott, mégis súlyosabb volt, mint maga is hitte. Sok vére ugyan nem folyt el, de a vállizma össze volt zúzva. Minden érütésnél tüzes fájdalom nyilalt át a megdagadt karján, a keze pedig hamarosan úgy megmerevedett, hogy nem tudta fogni a gyeplőszárat. A kocsi örökös himbálása elszédítette. Homályosuló szemmel nézte az ügető ló egyforma izomjátékát.

A ló egyszerre hátrafordította a fejét, mint a kutya, és a nyelvét öltögette feléje . . . A gonosz bestia nem is haladt előre, csak ideoda csuklott térdeiben, miközben a kocsit egyhelyben táncoltatta . . . Jobbról-balról az út mellett napraforgók nyíltak és mindegyik virág-

tányérjában óriás, sárga macskaszem pislogott... Valahányszor a szemek kinyíltak, vakító fényözön áradt szét és valahányszor becsukódtak, sötétség lett köröskörül . . . Andrét kétségbeejtette a gondolat, hogy ez most már örökké így fog tartani. Aztán elnevette magát . . . Most vette csak észre, hogy nem is kocsin ül, hanem hintán! A hintát az öreg Szentgály úr jobbágya, Jeanplong apó készítette Bandi úrfi számára a kerti kapuban. A hinta azonban nem jó. Valahányszor előrelendül, Bandi válla mindig nekiütődik a kapu vaskampójának és az éles vas mélyen belevágódik husába.

— A hinta nem jó!... — kiáltja az úrfi és le akar ugrani, de a szép Mariska nénje, akit olyan nagyon szeret és akiről azt hitte, hogy réges-régen meghalt már, ott ül mellette, kétségbeesetten magához öleli és csókok között könyörög a vásott kisfiúnak, hogy maradjon veszteg. Igy aztán Mariska néni puha keblére hajtja szédülő fejét és összeharapott fogakkal tűri a fájdalmat.

Tüzelő és lüktető gyötrelmeinek mélységéből valami fekete, formátlan rém emelkedik fel . . . André vacogó rémülettel lapul meg az új ellenség előtt, de az kegyetlen erővel torkon ragadja és ráveti magát irtóztató tömegével. Lefelé zuhan a fekete, hideg bányában.

Egy örökkévalóságig tart az esése. Végre lenn van. Most már nem fáj semmi . . . Olykor úgy rémlik, mintha mértföldnyi távolságból hallaná a kocsi vagy hinta halk nyikorgását, de aztán az is elmúlik . . .

Az öntudat parányi atómja, mely a nagy sötétségben még piheg, lassanként akaraterővé keményedik és ki akar kúszni a fekete mélységből. Jó ideig kétségbeesetten viaskodik a süket sötétséggel, végül valami halvány fénykört lát a magasban. A vibráló fény egy meztelen nőt világit meg, aki mozdulatlanul ül egy helyben és arany csészéből egy pávát itat meg . . . André ébredező öntudatát sokáig gyötri a kérdés, hogy mit jelent a különös kép? Úgy érzi, hogy a kérdés megoldásától függ minden . . . És meg is oldja. A pávás nő egy plafond-festmény. A plafond alatt ágy áll és az ágyban ő fekszik, Szentgály András . . .

A karja megint sajog. Amint oldalvást fordítja fejét, egy nőt pillant meg, de az már nem festmény. A karos gyertyatartó fényében ül, egy asztal fölé hajolva és csendesen mozgatja kezét. Tépést készit. A fél arcára barna, puha árnyék borul, a profilját keskeny aranyvonallal ragyogja körül a gyertyafény. Ez ő, akit a sötétségben keresett. Akire szüksége van. A kedves, az ismerős. Mariska néni? Nem!

— Jeanne . . .

A hercegné rögtön fölkel és nesztelen léptekkel az ágyhoz siet.

— Jobban érzi magát, édes barátom?

Még valaki van a szobában. Egy kövér, feketeruhás ember.

— A kirurgus úr, — magyarázza Jeanne.

— Az érvágás használt, — mondja mély basszus hangján a fekete ember. — A rossz nedvek, melyek megmerevítették a testet, kifolytak és most már nincs veszedelem . . . Egyelőre meleg borogatásokat kell rakni a sebre és ha beállott a gyuladás, akkor hideg borogatásokra lesz szükség . . . Ebből a dekoktumból pedig óránként egy evőkanállal kell meginnia . . .

A kirurgus elbúcsúzott a holnapi viszontlátásig. A hercegné sugárzó arccal ült le az ágy szélére.

— Hol vagyunk? — kérdezte André.

— Mindent el fogok önnek mondani, édes barátom. Compiègne tőszomszédságában vagyunk, egy chevalier de Belleau nevü úr házában. Azt hiszem, itt biztonságban vagyunk, mert a házigazdánk egyszerü tőkepénzes és nincs baja a parasztokkal. Jóformán magam sem tudom, hogyan kerültünk ide. Ön útközben lázas lett és elvesztette eszméletét. Nem ismert

A.M.N.MUZEUM
KÖNYV-
TÁRA

rám, mindig magyarul beszélt és erővel ki akart ugrani a kocsiból . . . Azután egyszerre merevgörcsbe esett és nem mozdult többet. Azt hittem, hogy meghalt. Nem is rajtam, hanem a lovunkon mult, hogy idetaláltunk. A házban nagyon jól fogadtak minket. Belleau úr süket vén ember, de a gazdasszonya okos és jószívü teremtés . . . Ők persze nem tudják, hogy kik vagyunk. Találomra azt füllentettem nekik, hogy ön lillei polgárember. Rólam azt hiszik, hogy a felesége vagyok. Azt mondtam nekik, hogy rablók támadtak reánk a clermonti úton . . .

Az ajtón halk kopogás hallatszott. A gazdasszony, egy rokonszenves és szomoru arcu nő, behozta a beteg estebédjét.

Mikor újból magukra maradtak, André megkérdezte Jeannetól, hogy hol adtak néki szállást.

— Itt alszom, — mondta a hercegné és az ágy mellett álló kerevetre mutatott.

Hajnalig minden órában odajött André ágyához, friss borogatást rakott a vállára és valami utálatos ízü orvosságot adott neki.

Másnap délelőtt a házigazda meglátogatta betegét. Ez a chevalier de Belleau ijesztő és nevetséges ember volt. Egy hetvenöteszten-dős aggastyán, aki oly kicsi és ráncos, mint

az aszalt szilva és a mellett oly negédesen viselkedik, mint egy huszonötéves *petit maitre*. A fején illatos parókát viselt, a ráncos kis madárarcát rózsaszínüre kendőzte, az ajkát és a szemöldökét is festette, az égszínkék selyemkabátjára nagy virágbokrétát tűzött, a merev lábait pedig hetyke táncléptekre kényszerítette. Mivel titkolni akarta süketségét, mindig maga fecsegett és sohasem kérdezett semmit. A hangja olyan vékony volt, mint a kis gyermeké és édeskésen selypített. Ez a rózsaszínü múmia nagyban adta az elmés istentagadót, a vidám epikureust, a nők barátját és a szeretetreméltó léhűtőt. A háza teli volt csinos cselédlányokkal és ő el akarta hitetni a világgal, hogy ezek mind, a szelid és szomorú asszonnyal együtt, aki a háztartását vezette, az ő kedvesei. Jeanne-nal és Andréval a jóizlésü leereszkedés hangján beszélt, melyet a fölvilágosodott nemes szokott használni rokonszenves polgáremberekkel szemben. Miután egypár sikamlós bókot mondott a hercegnének, megölelte a beteget és kitipegett megint a szobából, bódító mosuszillatot hagyva maga után. Furcsa bogaraitól eltekintve, az öreg úr jószivű, udvarias és bőkezü ember volt.

Egy hét alatt meglehetősen rendbe jött André karja. A hercegné hűségesen ápolta és

nem engedte meg, hogy más nyúljon a beteg karjához. Különben pedig azzal töltötte idejét, — Clermont hercegné! — hogy fehérneműt varrt magának . . .

A királyné futárja azt a megfigyelést tette, hogy Jeanne külseje nagyon megváltozott az utóbbi időben. Amióta nem tett rizsport a hajára, kitűnt, hogy a balszeme fölött egy ősz fürtje van. Ez a korai dér a clermonti vár pusztulásának hajnalán hullott ifju fejére. Az arcát nem kendőzte mostanában és a bőre egyenletesen sápadt volt, mint az elefántcsont. André most mégis sokkal elragadóbbnak találta, mint annakelőtte. Az egyszerűség, a melegség és a szelid komolyság, mely egész lényén elömlött, érettebbé, nőiesebbé és emberibbé tette és olykor a Mater dolorosa képére emlékeztette az ifju embert.

A csodálatos alkalmazkodó képességü asszony különben is úgy viselkedett, mintha teljesen megfeledkezett volna saját multjáról. A hajdani Clermont hercegnére, aki mesés fényü palotában lakott, hat lóval járt, a lába előtt látta Franciaország első gavallérjait és divatot szabott Párisnak, úgy emlékezett vissza, mint egy távoli és valószínűtlen álomképre. Szelid melancholiával, de tulajdonképpen fájdalom nélkül. Mintha már átkelt volna az

Acheron fekete vizén és nem hinne többet az élet és a napfény világába való visszatérésben.

Szerelemről mostanában nem esett szó közöttük. Bár egy egész héten át közös szobában laktak és Jeanne ott vetkőzött és ott aludt egy vékony selyemfüggöny mögött, három lépésnyire a barátja ágyától, a viselkedése annyira mentes volt minden kacérságtól, szinte anyai, hogy André vágyait elnémította a meghatott tisztelet.

Midőn állapota jobbra fordult, a chevalier megkövetelte, hogy a fiatal pár az ő asztalánál költse el estebédjét. A házigazda agglegény volt, de azért mindennap tizenkét személy számára főztek a konyháján és aki ebéd idején a háza tájékára vetődött, annak terítéket tettek az asztalra. A főhelyen a gazdasszony ült, Belleau úr hivatalos szeretője, akinek szelid arcán állandóan ott vonaglott a mélységes undor kifejezése. Andréék megtudták, hogy a vendégszerető lovagnak nincsen vagyona, de ötven esztendő óta dús életjáradékot húz az udvartól, állítólag egy négysoros epigrammért, mellyel negyven esztendővel ezelőtt megnevettette egyszer Pompadour márkinőt.

A lovag ebédközben is szakadatlanul fecsegett. Kitünt, hogy sejtelme sincs mindarról, ami Franciaországban történik. Ő még mindig

azt hitte, hogy az ország ma is ott tart, ahol XIV. Lajos halálakor tartott. Páris nevezetes eseményeinek színhelye az opera előcsarnoka és a Palais Royal kertje, ahol gonosznyelvü, elmés abbék pamfletteket és epigrammokat olvasnak fel egymásnak.

A hét végén a fiatal pár elhatározta, hogy folytatni fogja útját a belga határ felé. A süket lovag megölelte vendégeit és Jeannenak egy kis női órát, Andrénak pedig egy burnótos szelencét adott emlékül. Az óra födelébe bele volt vésve Belleau úr jelmondata: *Carpe diem!* A szavak értelmét bővebben megmagyarázta egy csókolódzó galambpár. André szelencéjét egy ruhátlan Vénusz ékesítette. Az istennő puderes toronyfrizurát és magassarku papucsot viselt.

Indulásuk előestéjén szóba került köztük a jövendő. André kezdte, mivel szükségét érezte, hogy tisztázza a helyzetet.

— A párisi Clermont-palotában, midőn komorna képében fogadott, azt mondtam önnek, — emlékszik még? — hogy boldog volnék, ha Magyarországba jönne velem . . . Ön akkor kinevetett és az ötlet nevetséges is volt akkor . . . Most újból megismétlem ajánlatomat . . . Megint ki fog nevetni?

Jeanne a fejét rázta.

— Nem nevetem ki, édes barátom, hanem önnel megyek.

Oly könnyedén mondta, mintha nem is volna egészen tisztában szavainak súlyával. Andrét némi kétség fogta el.

— Ha velem jön, akkor én leszek Magyarország legboldogabb embere. De ön, Jeanne, ön sokat fog veszíteni. Nálunk nincs elegáncia, nincs fényűzés, nincs szellemi élet, nincs semmi . . . Én csak azt adhatom önnek, ami vagyok és amit érek és az bizony nem sok.

A hercegné mosolyogva nézett a szemébe.

— Édes barátom, én csak akkor veszíteném el mindenemet, ha ön elhagyna engem.

Reggelre előállott megint a kis kocsi. Kevés úti holmijuk között, amit Compiègneben beszereztek, magukkal vitték a királyné liliomos táskáját is. Mivel Andrénak még fel volt kötve a karja, Jeanne hajtotta a lovat. Veszedelemtől nem tartottak, a parasztok ugyan errefelé is mozgolódtak már, a dühük azonban elsősorban földesuraik ellen fordult, az átutazó nemesekkel, akik akkor sűrű rajokban menekültek a határ felé, nem igen törődtek. André és Jeanne különben is inkább csinos szatócspár benyomását tették.

Noyonban villásreggelit kértek a postavendéglőben, André közben megabrakoltatta a lovát is. Itt különös találkozásuk volt. Még

asztalnál ültek, midőn kurir érkezett tajtékzó paripán. A kurir a szolgálati buzgalomtól lángolva, lovakat parancsolt Szuvarov herceg ő főméltósága, az orosz császár meghatalmazott minisztere számára. Kis idő múlva megérkezett maga a nagyúr. A felesége társaságában utazott, hatlovas, óriás berlinában, ázsiai deszpotához illő kényelemben és fénnyel, rengeteg sok podgyásszal, két lakájjal és két komornával. André igen csodálkozott, midőn a hajlongó emberek sorfala között elhaladó orosz miniszterben megismerte az ő pontoisei barátját, a fantasztikus Osiris grófot, aki nemrégiben szabadult ki a Bastilleből. Szuvarov hercegné pedig Ancilla volt, az olasz táncosnő, a katonatisztek kedvence, akivel ugyancsak a pontoisei fogadóban találkozott.

A nagy kártyás és alchimista kényelmi szempontból utazott Szuvarov herceg inkognitójában. Természetesen ügyet sem vetett Andréra, hanem főuri modorával, idegenszerü franciaságával és bőven hulló aranyaival lázba ejtette és mozgásba hozta az egész vendéglőt. Félóra múlva elvágtatott megint, úgy, ahogyan jött, fényesen és ámulatot keltve, mint az üstökös.

Késő délután a cabriolet elérte Montescourt faluját.

Amint betértek a főutcába, André meghökkenve sandított a barátnőjére. Az utca feketéllett a sok embertől. Fegyveres parasztok voltak, rongyos és vadarcu legények, akik komor csendben gyülekeztek a templom előtt. Bizonyára valami szomszédos urilak ellen készülődtek.

Egy lovas is volt a templom előtt, egy városiasan öltözött, sárgaképü ember. Láthatólag ő volt a zendülők vezére. André első pillantásra megismerte a párisi jakobinust, akit a st. justi búcsún hallott szónokolni.

Néhány kaszás ember elállotta a kis kocsi útját.

— Kik vagytok? Honnan? Hová?

André hidegvérűen elmondta készen tartott hazugságait. A jakobinus egy ideig rajtuk pihentette szúrós keselyüszemét, aztán unottan intett a kezével.

— Mehetnek!

André megkönnyebbülten emelte meg kalapját.

— Jó estét, polgártársak!

De ekkor egyszerre üvöltözni kezdett valaki a háta mögött. Egy magából kikelt parasztlegény rohant a kocsi után.

— Fogjátok meg őket! Ez Clermont her-

cegné és a szeretője! Ők ölték meg az apámat! És a testvéremet!

Meg kellett állítani a kocsit. Előtte ötszáz kasza zárta el az útat. Ezeken nem vághatják keresztül magukat . . .

— Üssétek le őket! — ordította a dühös ember.

André most már visszaemlékezett az arcára: tényleg Jeanplong apó egyik fia volt.

A lovas ember útat tört magának a tömegen keresztül és a kocsi mellé jött. A fölemelt kaszák leereszkedtek megint.

— Ön Clermont polgárnő? — kérdezte.

Az asszony fölemelte halvány arcát és a jakobinus szemébe nézett.

— Athalie de Clermont hercegné vagyok, — mondta kissé gőgösen.

— Agyon kell ütni! — kiáltották az emberek.

A jakobinus körbe jártatta szúrós tekintetét és láthatólag gyönyörködött a nagy hatalomban, melyet a nép fölött gyakorolt. Szárazon és hidegen mondta:

— Nem fogjuk agyonütni, hanem törvényes bíráik elé állítjuk őket. Franciaországban minden hatalom és minden jog a népé. Ők Clermontban vétkeztek, tehát a clermonti nép az ő törvényes bírájuk. Holnap különben is

Dimoscent

A M.N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

odamegyek és magammal viszem őket. Az fog velük történni, amit a clermonti nép határoz.

Az okoskodása megnyerte a parasztok tetszését. Igen, a clermonti nép itéljen a clermonti zsarnokok fölött!

A vezér parancsára leszállították kocsijáról a fiatal párt, André két karját — nem törődve a sebesülésével — erősen hátra kötözték, azután a falu börtönébe vitték őket. A börtön egy fekete nagy kőház pincéjében volt. Feudális nagyurak vájatták ki valamikor ezeket a rettenetes odukat, hogy megfélemlítsék jobbágyaikat.

Külön cellákba zárták őket, miután megmondták Andrénak, hogy az őrök fel fogják koncolni, ha megkísérelné a szökést.

— — — — — — — — — — —

A rab szalmarakáson feküdt és mereven nézte feje fölött az arasznyi pinceablakot, melyet vaskereszt osztott négyfelé. Onnan sápadt esti fény szűrődött az odúba, mely alig volt nagyobb egy sütőkemencénél.

Szabályos időközökben két otromba emberi láb léptetett el az ablak előtt. Az utcai őr. Később elapadt a fény. Éjszaka lett. Most már nem látott semmit, csak az őr lépteinek csoszogását hallotta.

Andrénak kegyetlenül fájt a megkötözött

karja, a szíve azonban még inkább fájt. Tudta, hogy csoda menthetné csak meg a haláltól. Franciaországban azonban elmúlt már a csodák kora. És ha azokra a förtelmes és gyalázatos veszedelmekre gondolt, melyek szegény, szép barátnőjét fenyegették, akkor mellékes és kicsinyes epizóddá törpült maga a halál is. Felhördült a szégyentől, a dühtől és a félelemtől.

Oh, ezek a franciák! Miután évszázadokon át bálványt csináltak az asszonyaikból, miután véres háborúkat vívtak a csipkeszoknya jelében és haldokolva is émelyítő bókokat mondtak a nőstényeiknek, most egyszerre nekik esnek és darabokra tépik a fehér húsukat. Miféle emberek ezek?

Kulcszörgés. Zár csattan . . . A börtön vasajtaja megzördül . . . Aztán nyikorogva becsukódik az ajtó és megint csattan a kulcs. Minden elcsöndesül.

André érzi, hogy nincs már egyedül az alacsony bolthajtás alatt. Valami halk, egészen halk, szelid és meleg zsongást vél hallani, mintha emberi szív pihegne a közelében. André visszafojtja a lélegzetét és nem meri fölemelni fejét.

Óvatosan tapogatódzó macskaléptek . . . Ruhasuhogás . . . Valaki letérdepel mellette . . .

— Én vagyok, édes barátom, — leheli egy édesillatu, meleg száj.

— Lehetséges ez?

— Odaadtam az őrnek az órát, mit Belleau úrtól kaptam, hogy eresszen ön mellé . . . Megtette, mivel nem volt külön parancsa, hogy elválasszon öntől . . .

Jeanne simogató keze megérzi André húsában a kemény kötelet. Sokáig gyötri gyönge ujjait, míg végül sikerül megoldania a békót.

Aztán az ifju ember füléhez teszi száját és újból suttogni kezd, hogy a künn járó őr meg ne hallja.

— Nagyon boldogtalan lettem volna, ha nem jöhettem volna önhöz. Mert nekem bocsánatot kell öntől kérnem, mielőtt örökre elválasztanának egymástól. Bocsásson meg, hogy útjába állottam és hogy magammal sodortam a veszedelembe. Miért is jött ebbe a szerencsétlen országba? Ön jó és tisztalelkü ember. Arra született, hogy békén éljen egy szerető asszony oldalán. Mi köze önnek a hóbortos Clermont hercegnéhez? Ezt mindjárt kezdetben meg kellett volna önnek mondanom. A szívem vérzik, ha erre gondolok...

André haragos fájdalommal ölelte magához.

— Ne beszéljen igy! Ami szép volt az

életemben, azt önnek köszönhetem. A halálom órájában is azt fogom csak szégyenleni, hogy nem tudtam önt megvédeni az egész világgal szemben.

A hercegné belefészkelte magát barátja karjaiba és halk hangon tovább beszélt.

— Hiszen én most már nem félek a haláltól. Egy idő óta különben is az a gondolat kisér, hogy Clermont hercegné régóta elmult már. A halálnál jobban fáj, hogy nem bántam önnel úgy, mint megérdemelte volna. Ön szeret, mindent kockára tett értem és hű hozzám a halálban is. Mikor tette ezt férfi? És én mégis játszottam önnel. Nem az erényem tett tartózkodóvá, — óh, én nem vagyok erényes asszony! — hanem a kicsinyes okosság és önzés. Oh, mennyire sajnálom most, hogy nem ajándékoztam oda magamat akkor, mikor még értem valamit és némi örömet szerezhettem volna önnek. Most már nem vagyok senki és nem érek semmit. Most már késő van.

Késő van?

André néma csókokkal válaszolt a félénk kérdésre — mert kérdés volt! — és Jeanne meggyőződhetett, hogy nincs még késő. A fájdalmas és szenvedélyes csókok vakító tűzesőként világítottak az éjszakában. Diadalmas

lángolásukban egyszerre hamuvá lett minden sötétség. Szenvedés, börtön, halál? Üres szavak! Mult, jövendő? Nincs! Clermont hercegné és Szentgály András sincsen. Csak egyetlen nagy igazság van, mely diadalmaskodik az idő és a halál fölött is. Az élet igazsága.

Midőn André fölébredt, még karjaiban tartotta a csendesen alvó Jeannet. A pinceablak rácsán napsugár fénylett . . . Már késő lehetett és az ifjú csodálatosnak találta, hogy nem háborgatták őket.

Azután valami egyhangu neszre kezdett figyelni, melyet már félálmában is hallott. Ezerszeresen tagolt dobogás volt, mely egy hangba tömörülve, az óriás, lenyügözött erő benyomását tette.

— Lovas katonák vonulnak a faluba, — gondolta André.

Majd egyszerre forró és boldog rémület villámlott keresztül a szívén . . . Hisz ez a menekülés! A csoda, amelyért nem mert imádkozni!

Kiszakitotta magát az álmos Jeanne karjaiból, talpra ugrott, egy szökéssel elérte a vasrácsot és felhúzta magát az ablakig. Sűrű sorokban vonuló fehér lovasokat látott az utcán.

— Dragonyosok! Segítség!

Egy tiszt odaügetett a gyalogútra és nyergéből lehajolva kérdezte: — Ki az? Mi baj?

— Egy főrangu hölgy van a börtönben!

Karabély tusával rájuk törték a vasajtót. Tíz perc mulva már szabadok voltak.

Egy hosszútermetü, elegáns dragonyostiszt fogadta őket. Midőn megpillantotta Jeannet, levette kalapját és gratulált önmagának, hogy szolgálatot tehetett madamenak.

André bemutatta magát és röviden megfelelt a tiszt kérdéseire. Amaz a régi iskolából való francia volt és óvakodott attól, hogy indiszkrét kiváncsiságot mutasson Jeanne személyére vonatkozólag.

— Ha dolgai önt külföldre szólítják, — mondta Andrénak, — akkor felajánlhatom önnek kíséretünket a határig. Mi ugyanis három ezreddel Mézièresbe vonulunk . . .

Ezt az ajánlatot el kellett fogadni.

A kis kocsi a podgyásszal együtt hamarosan megkerült. Egy parasztlegény, néhány botütés fejében, mit a dragonyosoktól kapott, elvezette őket a házakhoz, hol André holmiját rejtegették.

És megint útra keltek. A kis kocsijuk körül barátságos képü, szélesvállu, szőke dragonyosok ügettek, a nyári verőfény édesen

sütött arcukba, a jövendő pedig mosolyogva intett feléjük.

Az ezred, melynek katonái megmentették őket, a Royal-Allemand nevet viselte. Tisztjei francia arisztokraták, legényei pedig elszászi németek voltak. Mind a három ezred egyébként a királyhoz rendületlenül hű Bouillé tábornok seregéhez tartozott.

A tábornok — bizonyára Párisból érkezett hírek hatása alatt — jónak látta, hogy éjszaki Franciaországban elszórt csapatait összevonja egy táborba. Lovas svadronjai előre megfontolt terv szerint, nagy kerülőútakat téve, útközben mintegy véletlenül érintvén a parasztlázadás fészkeit, vonultak Mézières felé. Ahol Bouillé márki jól fegyelmezett, fényes lovassága megjelent, ott egyszerre eltüntek az izgatók, mintha elnyelte volna őket a föld, a nép pedig hirtelen kijózanodott véres mámorából. Már-már azt hitték, hogy nincs király Franciaországban és most újból megjelent a Bourbonok királyi standárja, ezer éles pallos kíséretében . . .

A pihenő-stációkon, melyeket a menekülők tartottak, a tiszti szolgák egész csapatja szorgoskodott körülöttük. A tiszt urak maguk feltűnő tartózkodóan viselkedtek, bár Jeanne egyre érezte lopva feléje szálló pillantásaikat.

— Azt hiszem, itt mindenki tudja már, hogy ki vagyok, — mondta.

André meglepetten nézett reá.

— Miért gondolja? Hiszen a tisztek nem is szólnak hozzánk.

— Éppen azért! . . .

A hercegné kissé elgondolkozott, azután könnyelműen és boldogan mosolygott.

— Én különben nem törődöm vele, akármit tudnak is rólam!

Mézières városa teli volt katonákkal és menekülő nemesekkel.

Andréék nagynehezen tudtak csak a *Három vadász*-ban egy kis padlásszobát kapni. Mióta már teljes biztosságban érezhették magukat, kitünt, hogy Jeannet nagyon elcsigázta az izgalmas bolyongás és azért elhatározták, hogy egy heti pihenőt fognak tartani. A hercegné különben is ki akarta egészíteni hiányos ruhatárát. Úgy gondolta, hogy erre nagy szükség lesz, mivel a Meuse-on túl már vad világ kezdődik, ahol alkalmasint állatbőröket és bocskort viselnek az emberek.

Másnap délelőtt nagy csődület támadt a *Három vadász* előtt. Az utcán négylovas gála-

hintó állott meg, melyet egy tucat fényes egyenruháju lovastiszt kisért.

Egy tiszt bekopogtatott Andréhoz. Ugyanaz a hosszu dragonyos volt, aki rájuk törette a montescourti börtön ajtaját.

— A vezénylő tábornok úr kérdezteti, hogy André de Saint-Galy úr szíves lesz-e elfogadni a látogatását?

A királyné futárja még föl sem eszmélt meglepetéséből, midőn már előtte állott a tábornok.

Ez a Bouillé márki mintaképe volt az ó-francia katonának. Szép, előkelő, sima, hidegvérü és a mellett igen rokonszenves modoru, ötven esztendős férfi. Bár arisztokrata és királypárti volt, a nép mégis rajongott érte, hódító személyes tulajdonságai miatt. Egyéni varázsával megnyerte még a britek rokonszenvét is, akik az amerikai háboru idején több súlyos vereséget szenvedtek tőle. Midőn néhány esztendővel később Londonban járt, az angol urak és dámák valósággal ünnepelték nemzetük lovagias ellenfelét.

A tábornok rögtön elmondta Andrénak látogatása célját.

— Engedelmet akarok öntől kérni, lovag, hogy a hölgynek, akinek társaságában ön utazik, tíz szót mondhassak. Ha fontos okai van-

nak rá, akkor természetesen meg fogja tőlem tagadni az engedelmet.

— Ez nem tőlem, hanem az illető hölgytől függ, — mondta André.

Jeanne e pillanatban kilépett a hálófülke függönye mögül, ahol éppen elkészült öltözködésével. Fesztelenül, kecsesen és mosolyogva nyujtott kezet a tábornoknak. Egyszerü kis ruhájában is minden ízében hercegné volt megint.

— Jó napot, kedves márki!

Bouillé mélyen meghajolt és megérintette ajkával a hercegné ujja hegyét.

André érezte, hogy itt nincs semmi szükség rája, a látogatás Clermont hercegnének szól. Szerényen kivonult a folyosóra. Egy egész óráig kellett künn várakoznia, akkor ment csak el a tábornok. A lépcsőn megint kezet fogott az ifjuval.

— Örülök, hogy megismerhettem önt, lovag. A hercegné elmondta nekem, hogy mennyi bravurral mentette meg az életét. Ön hat lovast ütött ki a nyeregből? Fogadja szerencsekivánatomat!

André, akin valami előtte is érthetetlen elkedvetlenedés vett erőt, vállat vont.

— Más is megtette volna helyemben, — mormogta.

— Más alig tette volna meg, hacsak nem magyar lovag. Nekem elhiheti, mert némileg

szakértő vagyok. Éppen azért csodálom és irigylem az ön nemzetét.

A márki, akiről mindenki tudta, hogy korának egyik legbátrabb férfia, alkalmasint nem vette szó szerint a bókjait és csak valami kellemeset akart mondani a fiatalembernek, miután egy óráig megváratta a folyosón.

A hercegné mosolyogva és kissé zavartan sietett belépő barátja karjaiba.

— Ugy-e megmondtam, hogy megismertek? Az egész város tudja, hogy itt vagyok. És tudja, hogy miért jött ide a márki? Meghallotta, hogy nincs rendes szállásom és fölajánlotta a saját lakását. O a nővérével lakik, egy kedves vén leánnyal, akit még Versaillesből ismerek . . .

André úgy megijedt, hogy nem tudott mit válaszolni. A hercegné pedig kissé erőltetett jókedvvel folytatta.:

— Ön természetesen mindennap velünk ebédelne és az estéket is együtt töltenők . . . Én különben elhatároztam, hogy azt fogom tenni, amit ön tanácsol nekem . . .

André azt tanácsolta, amit Jeanne óhajtott. A márki házában nagyobb kényelemben lesz és ott jobban kipihenheti magát . . .

A hercegné, a szokatlan nélkülözések és fáradalmak után, tényleg nagyon vágyódott

már egy kis kényelem után. Ruhájának és környezetének örökös szürkesége, a fogadó nyikorgó és dohosszagu lépcsője és sötét, szűk szobája, a bizalmaskodó cselédek, — mindez elszomorította és kimerítette.

Miután észrevette, hogy a barátja igen levert, azzal igyekezett megvígasztalni, hogy megcsókolta mind a két szemét.

Egy óra mulva eljött a tábornok nővére, és miután bő szoknyáiba süppedve, versaillesi módon kezet csókolt Jeannenek, magával vitte a kocsiján.

A tábornok a városházán lakott. Mindennap huszonnégy személy számára terítettek az asztanál és aki az udvarlására megjelent tisztek és nemesek közül idejekorán teríték-hez tudott jutni, az ott ebédelhetett nála. André is ott volt a vendégek között, miután sok utánjárással tisztességes ruhát szerzett magának.

A hercegné a márki karján jelent meg az ebédlőteremben. Igen elegánsan, rangjához illő fénnyel volt öltöztetve, a haja megint puderes volt és a halvány arcára némi pirosítót is tett. Az udvari öltönye, vagy talán a hódolat, mellyel körülvették, láthatólag hatással volt a modorára. Maga volt a kecses méltóság, a sugárzó szeretetreméltóság és a szikrázó elmés-

ség, mintha megint érezte volna, hogy neki, aki fönn áll a társadalmi létra tetején, kötelességei vannak önmagával és az alant állókkal szemben. Andrénak úgy rémlett, mintha finom dévajsága mögött, mellyel a férfiakat és nőket egyaránt el tudta ragadni, ott lappangana a hajdani Clermont hercegné szilárd önérzete.

A királyné futárjának, mint afféle jelentéktelen fiatalembernek, az asztal végében jutott hely. Jeanne ragyogó és gyöngéd tekintete azonban ott is megtalálta.

Ebéd közben természetesen szóba került a hercegné csodálatos megmenekülésének története és Jeanne megragadta az alkalmat, hogy nyilvánosan fölmagasztalja André hősiességét.

A katonatisztek mind fölkeltek az asztaltól. Egy ember hat lovas ellen — sacrebleu! — ez már valami. Ezt ugyan egyikük sem nézte volna ki a leányos képü Adoniszból... Valamennyien kezet fogtak vele és elhalmozták bókjaikkal. A tábornok is összekoccintotta vele pezsgős poharát. Jeanne pedig boldogan nézte piruló barátjának diadalát.

Az egész társaság tudta, hogy a hercegné és André napok óta együtt utaztak és senki sem kételkedett benne, hogy a magyar fiu már megkapta derekasságának jutalmát. A

hercegné leolvasta ezt a gyanut az emberek arcáról, de nem igen bánta, mert hiszen a dolog szinte természetes volt. Az emberek fölfogásában legfölebb annyi lehetett a különbség, hogy az urak Andrét, a hölgyek pedig a hercegnét irigyelhették a regényes kalandért.

Mézièresben a menekülő uri családok egész udvart alkottak a hercegné körül. Akinek születésénél fogva igénye lehetett hozzá, az sietett hódolatát bemutatni, és akinek a hercegné néhány kegyes és banális szót mondott, az boldog volt.

Ezek a menekülők most, midőn már könnyüszerrel elérhették volna a határt, gondolkozóba estek és habozni kezdtek. Az a megszégyenítő gyanujok támadt, hogy első ijedtségükben talán túlbecsülték a kerekedő veszedelmet. Amit ők világpusztító özönvíznek néztek, az talán csak a népszenvedély egy kis áradása volt. Bouillé márki tisztjei alig is titkolták szánakozó megvetésüket a nemes urakkal szemben, akik oly sietve hagyták cserben királyukat és nyakrafőre siettek biztonságba hozni a saját bőrüket. A daliás tisztek a fehér Bourbon-kokárdával a kalapjukon és a férfias önhittséggel az arcukon, a biztonság érzését terjesztették maguk körül. Ki beszél itt özönvízről, világ végéről? A királynak erős

hadserege van és nemcsak a nemesség és a papság, de az egész francia vidék mellette áll. A kormány és a nemzetgyűlés királyhű. Hiszen még a lázadó parasztokat is azzal csalják az izgatók, hogy XVI. Lajos óhajtja a nemesek kiirtását. A nép egyébként Szabadító Lajosnak nevezi a jobbágyság eltörlőjét. A király ellenségei egy csapat nagyzoló éhenkórász, akik önérdekből és hiuságból izgatják a minden rendbontásra kész párisi csőcseléket és azt hiszik, hogy a Hôtel de Ville a világ közepe. A dolgok persze sohasem jutottak volna enynyire, ha ő felsége környezetében nem volna annyi léha és ingatag ember. A tiszt urak, ha sajnálták is a kiontott vért, mégis úgy vélekedtek, hogy a vidéki parasztzendülések üdvös hatással lesznek a dolgok alakulására. Az örökké habozó udvarnak most már be kellett látnia, hogy elérkezett a cselekvés órája. Mindenekelőtt a jakobinusok szemérmetlenségének kell véget vetni. Pusztítsák el őket fegyverrel, vagy ha még mindig irtóznak a vérontástól, vásárolják meg őket pénzért.

A tábornok éleseszü és igazságos itéletü férfi volt és asztalnál olykor kikelt a nemesség ellen.

— A mi nemes uraink igen jól ismerik előjogaikat, a kötelességeikről azonban újabban

megfeledkeztek. Jó volna, ha valaki eszükbe juttatná megint a *noblesse oblige* elvét. A nemességet, az én igénytelen véleményem szerint, nem a versaillesi parádék kedvéért teremtették, hanem azért, hogy zivataros időkben oltalmazója legyen Szent Lajos trónjának. Aki ilyen időkben nem képes arra, hogy meghaljon királyáért, az utólag bebizonyítja, hogy méltatlan volt nemesi címerére . . .

Az asztalnál kínos csend támadt, csak egy pajzán arcu asszonyka szólalt meg:

— Fölteszem az ön udvariasságáról, tábornok, hogy ezt nem vonatkoztatja a nőkre?

Bouillé a szép asszony felé fordította jéghideg tekintetét.

— Bocsánatot kérek, asszonyom, ez a nőkre is vonatkozik. Ma minden főrangu nőnek az a kötelessége, hogy hiven kitartson az ura mellett és hogy példát adjon az ingadozóknak.

— És ha véletlenül nem szereti az urát?

— Most nem gyöngéd érzelmekről van szó, hanem arról, ami az élet s a halál kérdésénél is fontosabb: a francia nemesség becsületéről! Érti, asszonyom? A francia nemesség becsületéről!

Az egyébként oly sima és udvarias tábornok minden szava élesen csattogott, mint a kalapácsütés.

Forrón szeretett, drága Barátom!

A szívem össze van zúzva, a szemem félig megvakult a sírástól, midőn kezembe veszem az átkozott írótollat, hogy megvérezzem vele a legnemesebb és leghívebb férfiszívet. Mielőtt íróasztalomhoz ültem volna, egy egész órán át térden állva könyörögtem Miasszonyunkhoz, hogy vegye Önt oltalmába és világosítsa föl, nehogy a levél elolvasása után háládatlan és szívtelen teremtésnek tartsa az Ön boldogtalan Jeanneját.

Egyetlen barátom, szegény Andrém, nekünk el kell egymástól szakadnunk! Leirtam a kegyetlen szavakat és szinte csodálom, hogy nem roskadtam le holtan a

székről. A gyönyörü és gyöngéd álom, melyben megláttuk közös jövőnket, nem valósulhat meg. Nekem vissza kell térnem oda, ahová a kötelesség szólít. Párisba, Clermont herceg úr oldalára. Én eddig sohasem tudtam, hogy mit jelent a kötelesség szó. Most azonban rabja vagyok és érzem hideg vasbékóinak szorítását a lelkemen.

Lehet, hogy iszonyu sors várakozik reám Párisban. Tudom, hogy a szivemnek semmi köze Clermont herceg úrhoz. De azért mégis Párisba fogok sietni, hogy ott talán meghaljak egy férfi oldalán, aki egész életemben idegen volt hozzám.

Összetett kezekkel kérem Önt, ne igyekezzék eltántorítani szándékomtól. Ha látom az Ön fájdalmát, talán megöl a részvét, de akkor is meg fogom hagyni, hogy vigyék holttestemet Párisba!

Arra is kérem, hogy ne jöjjön hozzám a nap folyamán. Ne is menjen a tábornok úr estebédjéhez, mert én sem leszek ott. Esti nyolckor azonban jöjjön a lakásomra és maradjon velem az indulás pillanatáig, hogy még egyszer, még százszor elmondhassam Önnek, hogy Ön az egyetlen férfi, akit szeretett és utolsó lehelletéig szeretni fog

a szegény Jeanne.

Ezt a levelet, melynek gondos és lendületes hajszálírása sehogysem illett tartalmához, korán reggel hozták a *Három vadász*-ba.

André, bár teljesen föl volt már öltözve, visszafeküdt az ágyára. A szivében jéghidegséget érzett, a feje pedig szédült. A pincérnek, aki reggelit akart neki hozni, tompa hangon mondta, hogy nincs semmi baja, de nem akar enni.

Most egyébként bevallhatta magának az igazságot. A lelke mélyén mindig ott lappangott titkos meggyőződése, hogy a hercegné sohasem fogja vele átlépni a francia határt.

Ezek a versaillesi dámák olyanok voltak, mint a szivárványszínü tengeri csodák, melyek meghalnak és fakó iszappá lesznek, ha az ember kihalássza őket a vízből. Szinte szégyelte magát, ha visszagondolt gyermekes rögeszméjére . . . A Bourbonok rokonát el akarta vinni ütött-kopott kis kuriájára. A királyi cédrust elültetni a pestmegyei homokbuckákon. A mesés paradicsommadarat odaszoktatni a hazai kotlók közé . . .

Egész nap oly reménytelen megadással gondolt az asszonyra, mintha az már régesrégen meghalt volna. Képtelennek találta a gondolatot, hogy egy-két óra mulva megint szemtől-szembe fogja látni.

Midőn este fölment a városházára, Jeanne

egy halk örömkiáltással sietett a karjaiba. A szeme be volt dagadva a sírástól, az arca olyan viaszszínü volt, mint a haldoklóé. Forró és gyöngéd csókokkal borította André kezét és nem törődött vele, hogy Bouillé márkinő is ott van a szobában. André azonban ott érezte az asszony ellágyulása mögött acélkemény makacsságát, melyet bizonyára a tábornoknak köszönhetett és azért kísérletet sem tett, hogy letérítse útjáról.

A tapintatos márkinő átvonult a szomszéd szobába, a hercegné pedig leültette barátját maga mellé.

— Mit szándékozik ön tenni, ha elmentem? — kérdezte.

André keserüen mosolygott.

— Ezen még nem gondolkoztam. Azt hiszem, nem is érdemes rajta gondolkozni.

— Nos, én gondolkoztam ön helyett . . . Ön be fog állani Bouillé tábornok hadseregébe . . . Azt akarom, hogy az én királyom legyen az öné is. A sereg legközelebb már útra kel a főváros felé, hogy megvédje a királyt és leverje a lázadást . . . Ön nem fogja elfelejteni egy percig sem, hogy értem harcol. És nem fogja elfelejteni, hogy a diadalmas Bourbon-zászlóval együtt elhozza nekem a szabadságot és a boldogságot . . .

Forró vérhullám csapott André szivébe.

Oh, tehát nincs még vége? Még van remény van jövő, van élet!?

A hercegné a két keze közé vette az ifju fejét és szomoru mosollyal nézett szemébe.

— Lehet, hogy ön elesik a harcon, mert hiszen ismerem a bátorságát . . . Nos, ebben az esetben is igérek önnek valamit. Igérem és esküszöm a Boldogasszonyra, hogy halálomig gyászt fogok önért viselni, a szivemben is, a testemen is, mert mind a kettő az öné volt.

Hajnalig beszélgettek, olykor a gyöngéd szerelem, olykor a reménytelen fájdalom hangján, szenvedélyes értelmetlenségeket, melyeket rajtuk kivül senki sem értett volna meg. Jeanne nagyon kimerültnek látszott és később ágyára dőlt, André pedig mellette ült és reggelig átkarolva tartotta, könnyekkel áztatván az asszony forró arcát. Bouillé márkinő azalatt diszkrétül köhécselt a szomszéd szobában.

Aztán egyszerre dübörgés és patkócsattanás hallatszott föl a térről . . . André megrettent . . . Az utihintó előállott! Világos reggel volt már.

A márkinő felöltöztette a hercegnét. Jeanne, a barátja karjára támaszkodva, lement a lépcsőn.

Mikor meglátta a ház előtt álló sötétkék

nagy utihintót, melyet dragonyos kiséret vett körül, összeborzadt, mintha a saját temetési kocsiját látná. A két nő beszállott. Trombitaszó harsant — valami elfojtott sikoltás hallatszott a sötét kocsiból — fehér keszkenő libbent — és André egyedül állott a piacon.

Hazament a fogadójába és megint lefeküdt. Az ágy jobbik oldalára, ahol Jeanne aludt egy éjszakán át. A pincérnek megint csak azt mondta, hogy nincs étvágya.

Másnap hajnalban egy levelet hoztak neki. A hercegné írta az első postastációról és külön futárral küldte.

A levél így szólt:

A liliomos táskát szándékosan önnél felejtettem. A remény, hogy egyszer el fogja nekem hozni párisi palotámba, bátorságot ad nekem az élethez. Hozza el, hozza el minél előbb! *Jeanne.*

A remény, mely a levél írójáť éltette, átragadt Andréra is. Felöltözött és elment Bouillé márkihoz, hogy besoroztatását kérje. Ha nem veszik be tisztnek, beáll közlegénynek is.

A tábornok lakása zsúfolva volt katonatisztekkel, akik a *lever*-re gyülekeztek. A márkit két komornyik öltöztette egy spanyolfal mögött, miközben a teremben halkhangu társalgás folyt.

Végül előlépett Bouillé, a fehér dragonyosok ezredesi egyenruhájában, a Szent Lajos-rend csillagjával a mellén és egyenesen Andréhoz ment, aki egyedül állott az ablakfülkében.

— Uram, — mondta, — fáradjon a Royal Allemand-ezred adjutánsához, ott megtalálja kapitányi kinevezését.

A nélkül, hogy bevárta volna a fiatalember válaszát, körben meghajtotta magát és eltünt a dolgozószobája ajtajában.

Az adjutáns, a kapitányi pátenssel együtt, egy háromszáz louisról szóló utalványt is adott Andrénak, a tiszti fölszerelés költségeire.

Ez ugyan nem volt szokásban a francia hadseregben, de a gyöngéd kéz, mely védelme alatt tartotta André sorsát, elég hatalmas volt arra, hogy megnyissa a hadikincstár vasajtaját is.

Nem láttak még Lotharingia fölött annyi hulló csillagot, mint 1789 őszén. Némelykor olyan volt a sötétkék éjszaka, mintha rajzani akarna az égi csillagkaptár.

Szentgály Andrásnak az volt a legkedvesebbik szórakozása, hogy az égi tüzijátékot nézte és a futó csillagokat próbálta számlálgatni. Ő akkor ezredével már Metz várában volt. Esténkint rendesen künn sétálgatott a hosszu, alacsony és meredek bástyák árnyékában, az elhagyott glacis-n, mialatt a várból a takarodó vontatott hangjait sodorta feléje a szél.

A fővártáról olykor harsogó kacagás hallatszott. Az őrségen levő tiszt urak pezsgőztek

és kártyáztak, persze vidám nők társaságában. Meg is szólták Szentgályt, hogy kerüli a bajtársait. Őt azonban halálra untatta a férfiak duhajkodása és valósággal dühbe hozta az asszonynép szemérmetlensége. Inkább künn bolyongott az éjszakában, egy finom, gyöngéd és hallgatag árnyék társaságában. Közbe pedig várt, fásult nyugalma mögé rejtve gyötrő türelmetlenségét.

A különcködésétől eltekintve, jó katonának mutatta magát, az elzászi legénysége pedig éppenséggel rajongott érte, mivel értett valamit németül is.

Az éles pallos olykor megcsörrent az ifju dragonyoskapitány oldalán. Mire várunk még? Mégsem megyünk Párisba?

Arról azonban egyelőre szó sem volt.

Az udvar titkos ügynökei kiadták a jelszót: hallgatni és várni! A mostani viszonyok között a royalisták egy meggondolatlansága mérhetetlen kárára lehetne a trónnak. Ha megmozdulnának, maga a király volna kénytelen rájuk sütni az árulás bélyegét. Tehát hallgatni és várni!

A fővárosi lapok híradásai azt a gyanút kelthették, hogy a párisiak szabadságmámora átragadt magára a királyra is. A becsületes, gyönge és korlátolt Lajos belékostolt a má-

morító italba, melyet IV. Henrik óta egyik Bourbon sem ízlelt meg: a népszerűségbe. Büszke volt rá, midőn a nemzetgyűlés „a francia szabadság visszaszerzőjének" nevével ruházta fel és szivesen vette, ha az utca népe tapsolt neki. Arról ábrándozott, hogy ő az egész francia nép atyja lesz, miután elődjei csak a kiváltságosak királyai voltak. A Koblenzben gyülekező emigránsok, főleg a Condé hercegek és Artois gróf udvara, keserűen ki is fakadtak „a montagnardokkal cimboráló Lajos" ellen.

Várni, várni, várni! André valósággal belebetegedett a rettenetes szóba. Egész télen úgy emésztette magát a behavazott Metzben, mint a csonkaszárnyu gólya.

A tavasszal — végre! — valami titokzatos és izgatott mozgolódás támadt. Bouillé hirtelen fölkerekedett egész lovasságával és füvellő tábort vert Montmédy mellett. Ürügyül a Rajnán túl mutatkozó osztrák csapatokat vette. A királypárti tisztek azonban tudták, hogy ezúttal nem az osztrák az ellenség és néma fölindulással készülődtek a döntésre.

Azután egyszerre erős lovaspatrulok repültek Páris felé, éjnek idején megszállván az utakat és hatalmukba kerítvén a póstahivatalokat. Most már tudták, hogy miről van szó!

Meg fogják szöktetni a királyi családot, mely a tél óta tusz a párisi nép kezében. Míg a Bourbonok a forradalmárok hatalmában vannak, addig nem mozdulhatnak meg híveik. Az erős Metz várába viszik Lajost, azután összegyűjtik a királyi hadakat, egy oroszlánugrással rávetik magukat Párisra és egyszersmindenkorra véget vetnek a szájhősök garázdálkodásának.

De közbe jött valami. A kiszámithatatlan, de vaslogikáju véletlen, mely vakandok alakjában fúrja meg a töltést, hogy rést nyisson a megdagadt árnak és mely szélroham alakjában dönti le a korhadt fákat, a véletlen ezúttal egy siheder alakjában jelentkezett. Ez a fiu éjnek idején ott őgyelgett a varennesi pósta előtt, benézett egy zárt úti hintó ablakán, megismerte a menekülő Lajos király kövér és fakó arcát és föllármázta a népet. A nép fegyvert ragadott és erőszakkal visszahurcolta a királyt Párisba.

Bouillé még az éj folyamán értesült az árulásról és a Royal Allemand-ezred élén a király hintója után vágtatott, hogy kiszabadítsa urát.

Későn érkezett.

A lovasok egy többé jóvá nem tehető, világtörténelmi balfogás tudatával a szivükben visszakullogtak a táborukba. Bouillé márki

tudta, hogy elhibázott ugrásával tönkre tette a királyt is, önmagát is.

A párisi nemzetgyűlés vad energiával szökött talpra. A royalis jobboldal, hogy megmentse foszladozó népszerűségét, még inkább méltatlankodott, mint a montagnardok. Bouillét a nemzet ellenségének nyilvánították, és díjat tűztek ki a fejére.

A montmédy-i royalisták a rémülettől megsemmisülten fogadták a hírt. Az ilyen vállalkozásnak sikerülnie kell! A balsiker nemcsak szerencsétlenség, de bűn is . . . Most már senki sem akart tudni az egész dologról és mindenki kész volt megtagadni a tábornokot. Bouillénak azt kellett tapasztalnia, hogy az éles penge, melyet eddig a kezében tartott, a hadserege, ellágyult és elgörbült, mint az olvadó viasz. Ez már nem fegyver többé, legalább nem az ő kezében.

A tábornok volt annyira emberismerő, hogy nem tette próbára a serege hűségét. Meg sem várta az első kakasszót, hanem megnyergeltette paripáját és vagy száz lovassal, valamennyien a régi rendszerhez szító nemesemberek, elhagyta a tábort. Szentgály André is köztük volt. Osztrák-Alföld felé vonultak, hogy fölajánlják a kardjukat a császárnak. Úgy okoskodtak, ha valaki az euró-

pai fejedelmek közül, akkor Marie Antoinette testvére fogja megmenteni a királyi családot.

Szakadó esőben lépték át a belga határt. Ez a száz szomoru lovas volt a Bourbonok utolsó hadserege, mely vereséget szenvedett, mielőtt még ellenséget látott volna.

Odaát magyar huszár-patrul fogadta őket. A huszárok Namurba vezették a csapatot, Alvinczi báró táborába. A magyar generális szívesen látta őket. Becsülte a francia katonákat, mert azok, ha nagy korhelyek is, mégis igen jól verekszenek. Volt is már a táborában vagy kétezer franciája.

Midőn megmondták neki András nevét, magyarul szólt hozzá. Honi szokás szerint mindjárt a rokonságát tudakolta.

— Nem a Szentgály Miska fia vagy, amice?

— Péter fia vagyok. Miska a nagybátyám.

— Hát akkor is atyámfia vagy. De megállj csak! Nem te vagy az a bizonyos, aki lovas pesztonka volt a királyné mellett?

— Ő felsége futárja voltam.

— Quantum ego video, egy kutya. Becsülöm különben a francia dámákat, hogy ennyit is meghagytak belőled.

A generális-atyafiságból megvolt az a haszna, hogy tiszti pátenst kapott az Alvinczi-huszároktól. Persze nem kapitányi, hanem csak hadnagyi ranggal. Igy is párbajt kellett vívnia azzal a három öreg alhadnaggyal, akit az ő kedvéért megint egyszer mellőztek. A párbaj után, melyben sebet is kapott a mellén, összecsókolództak vele és azzal rendben is volt a dolog. Ez az akkori huszár-etiketthez tartozott.

Most már a görbe huszárkard csörrent meg türelmetlenül az oldalán: Mikor megyünk már Párisba?

De megint csak az volt a parola: várni, várni!

És megint jött a tél, a ködös, reménytelen alföldi tél, midőn végtelen varjurajok vonulnak el a fagyos ingoványok fölött és süvöltő szél borzolja fel a határon portyázó huszárparipák sörényét.

André a határon telelt, egy düledező szélmalomban és hogy végleg meg nem unta az életét, azt a kedves kisértetnek köszönhette, mely a lakótársává szegődött. Ez a kisértet most még halaványabb és búsabb volt, mint annak előtte.

Hóolvadáskor — végre! — megint történt valami. Az történt, hogy maga a párisi kormány üzente meg a habozó Ausztriának a háborút. És a hadüzenetet Lajosnak kellett aláírnia, ugyanannak a Lajos királynak, aki császári sógorától várta az életét és a szabadságát.

Az első összecsapásnál bebizonyosodott, mit a császári tisztek régóta emlegettek, hogy a francia szájhősök nem állják a tüzet. Egy-két ágyúlövés megszalasztotta három hadseregüket. Dilon tábornokot felkoncolták tulajdon katonái, a híres nevezetes Lafayette meg sem állott Párisig, a harmadik vezérük pedig, Rochambeau herceg, ketté törte a kardját és kimondta, hogy ilyen csürhével nem lehet háborút csinálni.

FRONT

M. N. MÚZEUM
KÖNYVTÁRA

Egész Európa kacagott. Az út Párisig szabad volt. Most már egy-kettőre vége lesz a boszorkánytáncnak!

De aztán egyszerre — mi ez? — megtorpadnak és meginognak a győzedelmes császáriak . . . A francia föld göröngyeiből újabb és újabb hadseregek nőnek ki. Nevetségesen elrongyolódott tömegek, amelyeknek sejtelmük sincs a reguláris battagliáról, hanem vad harci dalokat üvöltve szaladnak a szuronysövénynek.

Az ausztriai hadi akadémia tudósai hosszu elméleti vitákba bocsátkoztak a mappáik fölött. S a fiatalok, akik égtek a harci láztól, egyszerre azon vették észre magukat, hogy végtelen és céltalan marsokkal fárasztják őket, hogy titokzatos okokból feladják a pozíciókat, melyeket tegnap vérrel vettek meg, hogy végül visszavonulnak, általános veszekedés és fejetlenség közepett.

Párisból rettenetes hírek érkeznek a táborokba. Az ember azt hihetné, hogy egy megőrült gyilkos rémlátásai.

A nép megtámadja a Tuileriákat és az utca sarában felkoncol ötödfélezer svájci testőrt . . . A királyi család a nemzetgyűlés termébe menekül . . . Lajos királyt a községtanács a Temple börtönébe zárja . . . Mikor a poroszok megszállják Longvyt, a párisi nép

megostromolja a börtönöket és lemészárol hétezer royalista foglyot . . .

André ott táborozott huszáraival a határon . . . Az az érzése volt, mintha egy elzárt ház előtt állana, melyben gyilkosok garázdálkodnak. Az ablakfüggönyök mögött látja a kergetődző árnyékokat, hallja a gyilkosok súlyos lépteit, az áldozatok sikoltozását... És a rémületes lármában egy ismerős hang az ő nevét kiáltozza: André, ments meg! — és ő nem tud a segítségére menni! Tehetetlenségének tudatában átkozta magát és a kiszáradt szivü vén embereket, akik az ifjú hadsereget vezették.

A párisi orkán tovább menydörgött és mind magasabb vérhullámokat vetett.

A konvent kikiáltotta a köztársaságot . . . A királyt vád alá helyezték . . . Január huszonnegyedikén lefejezték XVI. Lajost.

A vén Európa megrendült, mintha lába alatt megindult volna a föld.

A konvent, mely már háborúban állott Ausztriával, Poroszországgal és Szárdiniával, hadat üzent még Nagy-Británniának, Spanyolországnak, Német-Alföldnek is . . .

— De hiszen ez őrület! — mondták a katonák, miközben a fogukat csikorgatták és nevettek hozzá. — A gyilkos monománia átcsapott a nagyzási hóbortba! Franciaország

sorsa egypár beteg ember kezébe került! Azok láttak egy kövér, együgyü embert a vérpadra lépni és most brutuszi hóbortba estek. Ezek a cordelier-k és jakobinusok, akik eddig szürke bürök és boltok homályában vonták az igát, a koplalásban és az irigykedésben elgennyesedett lelkük minden szennyét a világ szemébe vágják.

És a legérthetetlenebb a dologban az, hogy a terroristák, akik ma dacolni mernek egész Európával, magában Franciaországban is kisebbségben vannak! Tulajdonképpen csak a párisi csőcselék szít hozzájuk, melynek rendes napi zsoldot fizetnek. A csőcselékkel terrorizálják a konventet és a megrémült konventtel uralkodnak az ország és a hadsereg fölött. A szabadság nevében pedig oly zsarnokságot tartanak fönn, amelyről a világ semmiféle tirannusa álmodni sem mert.

Az ország azonban már ébredezik. A girondisták fegyverre hívják a nemzetet a montagnardok ellen. Hatvan departement szövetkezett és Caënben Wimpfen tábornok hadsereget gyüjt Páris ellen. Marseille, Toulon, Bordeaux, Lyon, Nimes, Nantes, Brest segitséget kérnek az angoloktól és a németektől. A Vendéeban úgy üldözik a köztársaságiakat, mint a veszett ebeket . . . S a konvent had-

serege bomladozik! Dumouriez és Lafayette megrémülnek a tűztől, amelyet maguk is élesztettek és külföldre szöknek.

S egy újabb örömhír: Marat-t, a véres és gyáva szörnyeteget, aki kétszázhetvenezer fejet követelt a konventtől és aki pincébe bújt, valahányszor veszedelmet szimatolt, Marat-t szíven szúrta egy hőslelkü leány . . .

A francia menekültek, akik csapatosan érkeztek a császári táborba, lajstromot vezettek a forradalom áldozatairól. Sok név ütötte meg André fülét, melynek ismerős csengése a mult egy-egy képét idézte fel lelkében.

Egy gáláns szép asszony mosolyogva suhan végig a versaillesi előszobákon . . . Mielőtt eltünne a királyné lakosztályában, perzselő pillantást vet az ajtó előtt várakozó futárra. — A nagy szökőkút körül három kis kontesz labdázik, a királyné pedig nézi őket . . . A labda beleesik a vízbe, André kihalássza és a három leány vidáman és megszeppenve, kecses félszegséggel hajol meg előtte: merci monsieur! — Egy Apolló-termetü, hidegszemü, ifju marsall, aki rendesen fehér selyemben szokott járni . . . André váratlanul rányit egy ajtót és ott találja a marsallt és még valakit. — Bocsánat, uram! Bocsánat, asszonyom! — Semmiség! — Egy

faun-arcu, vén herceg . . . Padon ül, körülötte a királyné néhány komornája. A herceg beszél, a lányok pedig úgy nevetnek, mintha csiklandoznák őket.

És ezek már mind halottak. Rettenetes halálküzdelmük perceiben kipótolták mindazt, amit életükben elmulasztottak a szenvedésből.

Egy nevet hallott André és jéghidegség borzongott végig rajta . . . Clermont! A hercegről volt szó. A szeptemberi nagy mészárlás alkalmával őt is megölték.

A hercegnéről semmi biztosat nem tudtak. Egyesek azt gyanították, hogy sikerült külföldre menekülnie. Talán a Condé hercegek udvarában van? Vagy Angliában? Mások úgy vélekedtek, hogy Párisban kell lennie . . . Talán a Templeban, a királyi család asszonyai mellett?

Október tizenhatodikán egy fonnyadtarcu, őszhaju asszonyságot hurcoltak a vérpadra: Capet polgár özvegyét. Ez az asszony valamikor André felséges úrnője volt, Franciaország és Navarra királynéja, az osztrák császár nővére . . .

S miután nem volt már sem úr, sem tekintély a földön, a montagnardok fellázadtak az ég ellen. Gobet, a párisi püspök, megjelent papjaival a konvent előtt és megtagadta

Jézus Krisztust. A konvent kimondta, hogy nincs Isten és nincs halhatatlanság.

André ekkor fölnézett az égre, mintha várná válaszát. Az ég azonban néma és szürke maradt.

— Talán igazuk is van a párisiaknak? — kérdezte nagy keserűen André.

A császári hadak parancsnokai, a főhercegek és hercegek, a Davidovicsok és Wurmserek tudákosan vitatkozva, óvatosan és lassan végezték fölösleges és céltalan hadmozdulataikat, hol fej nélkül támadva, hol ok nélkül meghátrálva.

A tavasszal némi lendület jött a hadakozásba. Perronne, Arras, St. Quentin a császáriak kezébe esett. A száguldozó huszárság váratlanul megjelent Páris környékén. André megismerte a ködös távolban a Notre-Dame csonka tornyát és megint imádkozni kezdett. Mégis van Isten! Egy hét mulva felállítják a battériákat a Montmartre hegyén, aztán csak véget ér az őrjöngés!

De egyszerre fölharsant megint a gyászos trombitajel: Vissza, vissza! Két francia hadsereg fenyegeti az osztrákok szügyét . . . Vissza, vissza! És az óriás emberáradat visszafelé hömpölygött és a Notre-Dame csonka tornya ismét elmerült a párás láthatáron . . .

Ősztől kezdve nagyot változott a franciák hadakozási módja. A seregeik gépies pontossággal, hihetetlen gyorsasággal és mindent legázoló erővel végezték mozdulataikat. Valami csodálatos ösztönük mindig elárulta nekik az ellenség gyönge oldalát és mindenütt ott voltak, ahol legkevésbbé várták őket. Nem ismertek többé akadályt az útjukban és a hegyeken és folyókon úgy átkeltek, mintha szárnyuk nőtt volna. Ha útközben ki is dült a legénység fele, a többi idejekorán megérkezett és győzött. Az ezredeik egyetlen vastömeggé olvadtak, melyet nem lehetett szétrobbantani. Ha egyszer megvetették valahol a lábukat, nem tágítottak többet, míg egyenkint agyon nem verték őket.

Egy fölséges energia uralkodott a francia hadsereg fölött. Ez az energia, mely megacélozta az utolsó gránátos szivét is, el tudta felejtetni az emberekkel a halálfélelmet és a maga céljainak vak és mégis gondolkozó eszközeivé formálta őket.

Európa láthatárán, vészes fényü zivataros felhők között, egy kemény, éles és komor profil kezdett fölemelkedni: Bonaparte tábornok.

1789-ben egy leányos arcu ifju fegyvert fogott, hogy a lázadó Páris ellen vonuljon. Húsz esztendővel később, 1809-ben, odáig jutott hódító útján, hogy Magyarország kellő közepén, Budán találta magát. A gyűlölt franciák pedig, a mesterlegényekből lett marsallok, Schönbrunnban parádéztak és gúnyos leereszkedéssel fogadták az osztrák főnemesség hódolatát.

A nagy Ő, akire rajongó lelkesedéssel vagy fanatikus gyűlölettel gondolt akkor minden katona, elsötétítette hatalmával Európa egét. Lisszabontól Sziriáig nem volt palota, nem volt kunyhó, mely biztos lett volna a menyköveitől. Ifju, tüzes tábornokai pedig úgy

győzedelmeskedtek a Davidovicsok és Wurmserek fölött, mint a tavaszi szélvész a lomha téli köd fölött.

Szentgály Alvinczi báróval jött Budára, hogy szervezzék a magyar nemesség fölkelését, amelytől egyébként egyikük sem várt semmit.

Andréból húsz esztendő alatt kemény és kissé száraz főtiszt lett. A katonaélet, melyet valamikor eszköznek tekintett egy szent ügy szolgálatában, idővel élete céljává lett. Egyébként jókora karriért csinált. 1800-ban átusztatott huszáraival a Rajnán, megmentette az osztrák tüzérséget s ezért kapitány lett. Ugyanabban az esztendőben egy kétségbeesett attakkal megfordította a Pincio-parti csata sorsát, főstrázsamester lett és megkapta a Mária Terézia-rendet a bárósággal. A Rajnán azonban otthagyta a félszemét, a Pincio mellett pedig lövést kapott a lábába, amelytől holtáig sánta maradt.

Szentgály úgy érezte, mintha az osztrák hadsereg minden élhetetlenségéért őt terhelné a felelősség és ez a lealázó tudat idővel fanyar emberré tette. Könnyüvérü bajtársai titokban sokat mulattak fanatikus franciagyűlöletén, egyébként azonban nagy becsülete volt a huszárságnál, mivel a haláltmegvető bátorságával

talán csak egy ember vitézsége versenyezhetett: a Simonyi József báróé.

Párisba már nem kívánkozott olyan dühös türelmetlenséggel. Béke idején, mint egyszerü utas ember, meglátogathatta volna Napoleon székvárosát, de neki gőgös rögeszméjévé lett, hogy vagy fegyverrel a kezében, vagy sehogysem fog odamenni. Mit is keresett volna ott? Húsz esztendő óta semmit sem hallott Clermont hercegnéről. Bizonyos, hogy őt is elsodorta a nagy özönvíz. Ha pedig még élne valahol, akkor nem fenyegeti már semmi veszedelem. Hiszen a korzikai bitorló lépesmézzel csalogatja udvarába a régi arisztokratákat. Mi maradt meg az árkádiai poézisből? Egy levendulaszagu, fakó és szelid-fájdalmas emlék.

A rákövetkező esztendőben megint alkalma lett volna, hogy Párisba menjen. Biztatták is magas helyről. Ezúttal magával vihette volna a kardját is, de persze csak hüvelyében. Akkor vette feleségül az ajaccioi fiskális fia habsburgi Rudolf unokáját, Mária Lujza főhercegnőt... Szentgály bárónak azonban nem volt kedve parádézni.

— — — — — — — — — — — — — —

Megint valami véletlen adta elő magát!

Oroszországban egy hónappal korábban köszöntött be a tél, mint várták az időjósok.

A csöndesen szitáló hó eltemette a világ legnagyobb hatalmasságát. Napoleon hatszáztízezer fényes katonája közül, aki átkelt a Niemen-folyón, tizenötezer rongyos és beteg koldus tudott csak a határig visszavánszorogni. Maga a császár parasztszánon menekült Párisba.

A vallásos emberek azt mondták, hogy ez annak az Istennek a válasza, akit a francia konvent egykor törvényes formaságok között megfosztott hatalmától. A nemzetek pedig megértették az idők szavát és Európa talpra szökött. Dühös sietséggel, egymást előre tolván, mérhetetlen embertömegek hömpölyögtek megint a Rajna felé.

És most a véletlen, vagy a szerencse, szóval a titokzatos hatalom, mely az emberek feje fölött intézi a világ sorsát, a szövetségesek szolgálatába lépett. Ami hiba, félreértés, baklövés és zavar történt, annak a francia hadsereg adta meg árát.

Az 1814-ik év március 31-ik napján megkezdődött a szövetséges hadak bevonulása a bukott imperátor fővárosába.

A párisiak ujjongva nézték a fényes parádét és a Porte-St.-Martintől egészen az elyséei kertekig harsogott a kiáltás:

— Le a zsarnokkal! Vesszen Bonaparte!

(Akkoriban megint a családi nevén kezdték emlegetni Napoleont.)

Egy magyar huszárezred, mely az előhadban lovagolt, különösen megnyerte a közönség tetszését. Az asszonyok a keszkenőiket lengették és virágokat dobáltak a katonák felé. Az ezred élén egy félszemü, komorarcu ezredes ügetett.

Szentgály András báró volt.

Tehát mégis csak eljutott Párisba! Úgy, ahogyan valamikor elképzelte, fegyverrel a kezében, diadalmas katonái élén lovagolva. A hiba csak az volt, hogy huszonöt esztendővel később érkezett, mint kellett volna. Ma már nem várta senki.

A párisiak közül senki sem ismert rá a királyné egykori futárjára, de a futár is vadonatidegen várost talált a Szajna partján. Ahová tekintett, új utcákat, új tereket, új palotákat látott. A régi házak ablakából pedig idegen arcu emberek néztek ki. Hajdanában csupa mosoly, csupa udvariasság, csupa jóizlés, csupa lágy harmónia volt itt az élet. Most minden lármás, föltünő, kemény és szögletes.

És az új emberek! A párisi nők idomaikhoz tapadó kígyóbőrben járnak, hosszu szarvasbőrkeztyüt és pávafarknyi legyezőt viselnek. Merészen néznek a férfi szeme közé és térdig mutatják vékony lábukat. A francia férfiak arcán pedig ott ül a gőgös önhittség, melyet Marengónál és Jénánál szereztek.

Az ezredes egész nap ott járt-kelt az idegen városban. Keresett valamit, amit nem találhatott meg többé, mivel a tulajdon letünt ifjusága volt. Ez a város most olyan rideg és lármás volt, mint egy szoba, amelynek lebontották a menyezetét.

A szállására térve, a podgyászát kezdte rendezgetni és ekkor a kezébe került megint a liliomos táska. A fehér táska, mely huszonöt esztendőn át elkísérte minden táborozásában, már elefántcsontságra volt, az aranyliliomai pedig ezüstösre koptak. Csak ő maga látta még fehérnek és aranyosnak. Amint a kezébe vette, váratlanul megpendült megint szivében az ősrégi, édesbús dallam. Most ugyan halkabban szólt, mint egykor, de azért most is sajogni kezdett a katona szive.

Különös gondolata támadt, pedáns vén katonához méltó.

Jeanne meghagyta neki, hogy hozza el neki a táskát a palotájába . . . Eddig nem

tehette, de most el fogja neki vinni. Ha nincs ott senki, aki átveszi tőle, arról ő nem tehet. Ő mindenesetre elvégzi azt, amit rábíztak. Ezzel a formasággal korrekt módon befejezi az egész dolgot.

Kocsit hozatott, a legényét felültette a bakra és megparancsolta a kocsisnak, hogy hajtson a Clermont-palotába.

A kocsis vigyorgott és végighúzott a lován. — Tehát van még Clermont-palota?

Van még. Ez az. A kapu fölött azonban nincs már ott a hercegi címer. Helyette három betü: L—E—F. Liberté—Egalité—Fraternité.

Az ezredes a táskával a kezében bebicegett az udvarra és egyenesen a fölépcsőnek tartott. Egészen úgy, mint huszonöt esztendővel ezelőtt szokta. Senki sem állotta el az útját.

Odafönn zene szólt és járó-kelő emberek csapkodták a szárnyasajtókat . . . Valami ünnep van itt! Talán a régi idők visszatérését köszöntik?

Amint az ezredes lassan fölment a kivilágitott lépcsőn, rettenetesen dobogni kezdett a szive . . . Hátha csoda fog történni?

Angol és német katonatisztek, meztelenvállu, festett arcu nők társalogtak a folyosókon, a suttogó és vihogó csoportok között

pedig tálakkal, üvegekkel megrakott pincérek törtek maguknak utat . . .

Szentgály most már tudta, hogy hol jár. A Clermont-palotát nyilvános mulatóhellyé alakították át. Csak úgy, mint az Orleans-palotát. Az emelet teli volt apró vendéglőkkel és játéktermekkel.

Az ezredes végigballagott az összes termeken, a táskával a kezében. Egyik szobában egy csapat mulató magyar tiszt ugrált föl tisztelegve a helyéről. Egykor ez volt a hercegné szabóműhelye. A nagy teremben grizettek táncoltak, magasra emelve szoknyáikat. Egy-két jókedvü leány utána kiáltott a vén katonának, de ő komoran és feszesen ment tovább. Szolgálatban volt.

A galériába ért . . . Itt csókolta meg első ízben Jeannet, akit akkor még komornának hitt. És ott függött valamikor a hercegné arcképe . . . Most pohárszék áll a helyén és egy vöröskabátos, hosszu angol katona suttog egy kipirult arcu, kövér leánnyal.

Megint künn volt a lépcsőházban. Lement, kocsira ült és elhajtatott a táskájával, a nélkül, hogy visszanézett volna.

Az ezredes adjutánsa ügyes ember volt és némi utánjárással megtudta azt, amit Szentgály tudni akart.

GRANDE FETE

A M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

Athalie de Clermont hercegnét lefejezték 1794-ben május tizedikén, „mint a Capetek összeesküvésének részesét".

Fouquier-Tinville úr emelt ellene vádat, egy Michel nevü polgár följelentése alapján, aki valamikor fűtője volt a hercegi palotának. A pöriratok szerint ez a Michel, mint a jakobinus klub buzgó tagja, tiszteletreméltó és föltétlen hitelt érdemlő hazafi volt. Szó volt róla, hogy Capetné polgárnő Versaillesből külön futárral egy liliomos táskát szokott küldözgetni Clermontné polgárnőnek és szinte magától értetődött, hogy a táskában az osztrák invázióra vonatkozó titkos írások voltak. Ennyi nagyon is elég volt arra, hogy Fouquier-Tinville úr halált kérjen a vádlott fejére.

Az adjutáns valahogyan kinyomozta azt is, hogy a szóban forgó Michel polgártárs még él és hogy mostanában egy la chapellei vendéglő tulajdonosa. Az adjutáns kiment La Chapellebe és ott egy kedélyes öreggel ismerkedett meg, aki láthatólag büszke volt a nevezetes szerepre, melyet a nagy napok alatt játszott és szívesen fecsegett a mult emlékeiről.

A vendéglős elbeszélte, hogy a hercegnét Madame Elisabethtel és a versaillesi társaság huszonhárom tagjával együtt fejezték le. Michel polgártárs maga végignézte az egészet.

Az elitélteket együtt terelték a vérpadra és Michel szavai szerint valamennyien igen jól viselkedtek. Pedig fiatal leányok is voltak köztük.

Madame Elisabeth maradt utolsónak, Clermont hercegné utolsó előttinek. Akit a guillotine alá szólítottak, az kifogástalan udvari reverenciával búcsúzott el Madame Elisabethtől és a princessz mindegyiknek kegyesen csókra nyujtotta kezét. Ezzel a tüntetően etikettszerü viselkedésükkel fejezték ki tiltakozásukat a forradalommal és megvetésüket a nézőközönséggel szemben. Ha élhetetlenek voltak is, meghalni jól tudtak a francia arisztokraták. Midőn Clermont hercegnére került a sor, Madame Elisabeth megölelte és azt mondta neki:

— *Adieu, ma chére cousine!*

A gőgös Elisabeth tehát az utolsó pillanatban még elismerte a Clermont család sokat vitatott rangját, ami a hercegnének láthatólag igen, igen jól esett, mert elpirult és mosolygott, míg meg nem ragadta a bakó . . .

Michel-t, aki azóta már egy kis pocakot is eresztett és derék filiszterré lett családja körében, kissé elérzékenyítették a múlt szép emlékei. Sóhajtva mondta:

— Mit akar, uram? Minden elmúlik.

Szentgály báró jéghideg arccal hallgatta végig az adjutáns jelentését. Az éjjel azonban nem aludt semmit, pedig máskor az ágyúdörgés sem tudta megzavarni huszárálmát. Az a különös érzése volt, mintha letűnt idők zavaros homályából egy halálra rémült asszonyi szív dobogna feléje.

A negyvenes évek elején még beszéltek Szentgály báróról. Vén agglegényként élt pestmegyei birtokán. Zárkózott különc, némelyek szerint gőgös ember volt. Régelmúlt, ósdi divat szerint szokott öltözködni és a haláláig varkocsba fonta ősz haját. Nőgyűlölő hírében állott és bizonyos, hogy a házánál csak férficselédet tűrt meg. A háza tájéka egyébként igen rideg volt. Kényelemre és cifraságra semmit sem adott a vén nyugdíjas.

Midőn új szél kezdett fujdogálni a honban, Szentgály báró is ellátogatott a felső tábla üléseire. Ott mint a konzervativ párt szerény, de törhetetlen makacsságu tagja szerepelt. A legélesebben ellenezte az újításokat és a liberálisok térfoglalása keserűséggel töltötte el. Megint az a fölháborító érzése volt, hogy oktalan

kezek lebontják feje fölött a szoba menyezetét. Nem volt jó szónok és rövid felszólalásait rendesen ily szavakkal végezte:

— Az urak majd meglássák, hová vezet mindez! Én már, hál Istennek, nem fogom meglátni.

Ebből humoros szállóige is lett.

A jóslata különben teljesedésbe ment, ő már nem látta meg, hogy hová vezetett mindez. Szentgály a negyvenes évek közepén, mielőtt még kitört volna az országos nagy vihar, elköltözött az örök békesség honába, hol nincsenek jakobinusok és liberálisok és hol minden lélek loyalisan meghajlik az Örök Király trónja előtt.

Egy reggel halva találták ágyában, egyenesen kinyúlva, nyugodt és szigoru arccal, a paplanon keresztbe tett kezekkel.

A végrendeletében meghagyta, hogy tegyék a feje alá a selyemtáskát és ültessenek rózsát a sírjára.

Örököseit nagyon meglepte a vén katona különös kívánsága. Nagy kiváncsian meg is nézték, hogy mi van a liliomos táskában. Egy játék-babát találtak benne, mely nagymama krinolinos divatja szerint volt öltöztetve. A baba hervadt elegánciája és meghatóan ostoba kis arca olyan furcsán festett

a halottas szobában, hogy az ifjak akaratlanul is összemosolyodtak.

De azért tiszteletben tartották az öreg úr rigolyáját, az ócska táskát a feje alá tették, a sírja fölött pedig centifóliákat nemesítettek. És most ketten porladoznak odalenn: a királyné futárja és a ruhásbaba. Fenn pedig, harmatos nyári hajnalon, szitakötők keringenek a rózsák körül és becsipnek Clermont hercegné kedvenc virágainak édes parfümjétől.

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Singer és Wolfner kiadása Budapesten

Herczeg Ferenc
könyvei:

	Korona		
Szerelmesek	4.—,	kötve	6.—
Kaland	4.—,	„	6.—
Déryné ifjasszony	2.50,	„	4.50
A kivándorló	2.50,	„	4.50
Lélekrablás	3.50,	„	5.50
Böske, Erzsi, Erzsébet. Elbeszélések	3.50,	„	5.—
Elbeszélések	3.20,	„	5.20
Honszerző	4.—,	„	6.—
Bizánc	2.50,	„	4.50
Kéz kezet mos	2.50,	„	4.50
Andor és András	3.20,	„	5.20
Balatoni rege	2.50,	„	4.50
Pogányok. Regény	5.—,	„	7.—
Idegenek közt	2.80,	„	4.80
Ocskay brigadéros	2.50,	„	4.50
Arianna. Elbeszélés	3.—,	„	5.—
Egy leány története	3.60,	„	5.60
A Gyurkovics-lányok	3.—,	„	5.—
A Gyurkovics-fiúk	4.—,	„	6.—
Gyurka és Sándor. A Gyurkovics-fiúk folytatása	3.—,	„	5.—
Az első vihar	2.50,	„	4.50
Honthy háza	2.50,	„	4.50
Az első fecske és egyéb elb.	3.—,	„	5.—
Szabolcs házassága	3.20,	„	5.20
Napnyugati mesék	3.20,	„	5.20
Simon Zsuzsa	3.60,	„	5.60
A három testőr	2.50,	„	4.50
A dolovai nábob leánya	2.50,	„	4.50
Mutamur	4.—,	„	6.—
Fenn és lenn	4.—,	„	6.—

GOTTERMAYER NÁNDOR
KÖNYVKÖTŐI MŰINTÉZET
= BUDAPEST =

11585

HERCZEG FERENC

A KIRÁLYNÉ KUTÁRJA